

РУМЯНА ТАНКОВА

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ
ПО
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И
ЛИТЕРАТУРА

ЗА **1.** КЛАС

ПРОСВЕТА
София

Книгата за учителя по български език и литература за 1. клас е към Буквар Вл. Попов, М. Бунева, Л. Вълкова) и Читанка (Ив. Цанев, Г. Георгиев, Вл. Попов) на издателство „Просвета“.

© Румяна Димитрова Танкова, 2007 г.

© Светла Светославова Благоева – художник на корицата, 2002 г.

© Веселин Цаков Петров – художник оформител, 2007 г.

© „Просвета – София“ АД, всички права запазени.

ISBN 978-954-01-2061-4

СЪДЪРЖАНИЕ

1. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА В ПЪРВИ КЛАС / 4

1.1. Цели и задачи / 4

1.2. Метод на ограмотяване / 4

1.3. Структура на учебния комплект по български език и литература за първи клас / 5

1.4. Разпределение на учебното съдържание / 5

2. УРОЦИТЕ ПО ЧЕТЕНЕ И ПИСАНЕ В ПОДГОТВИТЕЛНИЯ ЕТАП НА ОГРАМОТЯВАНЕ / 13

3. УРОЦИТЕ ПО ЧЕТЕНЕ И ПИСАНЕ В ОСНОВНИЯ ЕТАП НА ОГРАМОТЯВАНЕ / 28

4. ЕЗИКОВО И ЛИТЕРАТУРНО ОБУЧЕНИЕ СЛЕД ЕТАПА НА ОГРАМОТЯВАНЕ / 107

1. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА В ПЪРВИ КЛАС

1.1. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ

Обучението по български език и литература в първи клас се реализира като ограмотителен период по отношение на културно-образователната област „Български език и литература“. От тази гледна точка то има пропедевтичен характер и осигурява основата, върху която се формират езиковите, литературните и социокултурните компетентности на личността.

Водещите цели в обучението по начална грамотност са:

– да се създава и поддържа у първокласниците интерес към четенето и писането като средства за общуване, познание, художествено въздействие и организиране на съвместна дейност;

– да се формират графични умения, осигуряващи съхраняването на графичната правилност при по-бърз темп на писане;

– да се усъвършенства четивната техника до степен, достатъчна за удовлетворяване на възникнала потребност от четене на кратки текстове;

– да се овладяват практически действия с художествен текст и да се създават мотиви и нагласи за самостоятелно четене на литературни произведения;

– да се усвояват образци на речеетикетно поведение и да се формират начални умения за ориентиране в условията на конкретна речева ситуация при устно общуване;

– да се изграждат начални умения за участие в писмено общуване.

Тези цели представят особения статут на този етап в обучението. От една страна, той основно е свързан с овладяване на механизмите на четене и писане. От друга страна, той е основополагащ по отношение на общото езиково и литературно развитие на учениците.

1.2. МЕТОД НА ОГРАМОТЯВАНЕ

Учебната програма регламентира използването на звуковия аналитико-синтетичен метод на ограмотяване.

Основната характеристика на метода е, че поставя акцента върху усвояване на звуковата страна на езика. Това предполага системна и продължителна работа за усвояване на действия за звуков анализ.

Другата характеристика на метода е, че основната четивна единица е сричката. Посричковото четене се овладява чрез „позиционно четене“, в основата на което е „четенето с ориентация към гласния звук“.

Прилагането на метода предпоставя и единство в аналитико-синтетичната дейност. Усвояването на звуко-буквените отношения се осъществява при непрекъснат преход от анализ към синтез и обратно. Изучаването на звука и неговата буква започва с анализ на изходна дума, за да се отдели и наблюдава звукът, и веднага след това се преминава към синтез – четат се срички и думи, в чийто състав се съдържа този звук.

Аналитико-синтетичната процедура предопределя и другата характеристика

на метода – четенето и писането се овладяват в единство. Веднага след запознаване с печатната буква на звука първокласниците се учат да пишат и ръкописната буква.

Звуковият аналитико-синтетичен метод е официално установен в българското училище, неговите предимства са доказани и безспорни. Това обаче не отрича възможността учителят да прибегне до други методи на ограмотяване, които биха се оказали по-целесъобразни при конкретните условия на обучение.

1.3. СТРУКТУРА НА УЧЕБНИЯ КОМПЛЕКТ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА ЗА ПЪРВИ КЛАС

Учебният комплект по български език и литература за първи клас съдържа: **Буквар**, върху основата на който се осъществява обучението по четене през подготвителния и основния етап на ограмотяване.

Читанка, която предпоставя литературното обучение на учениците след периода на ограмотяване в неговите две основни направления – методическа работа за възприемане и осмисляне на художествен текст и методическа работа по извънкласно четене.

Тетрадка № 1, която е в помощ на обучението по писане през подготвителния етап в периода на ограмотяване.

Тетрадка по български език за първи клас № 2, с опора на която се усвоява писането на ръкописните букви през основния етап на ограмотяване.

Тетрадка по български език за първи клас № 3, чрез която се осъществява езиковото обучение и обучението за формиране на комуникативно-речеви умения след периода на ограмотяване.

Книга за учителя, която съдържа методически насоки за организиране на обучението по български език и литература в първи клас.

Този комплект *се допълва и от:*

Тетрадка за самостоятелна работа по български език за първи клас, която осигурява възможности за диагностика на резултатите от обучението на всеки от неговите етапи;

Учебно помагало за задължителноизбираема подготовка по български език и литература за първи клас, което допълва обучението по всяка от основните теми.

Учебно помагало с езикови задачи за първи клас, които със своя занимателен характер стимулират интереса на първокласника към четенето и писането.

1.4. РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ

Обучението по български език и литература в първи клас обхваща 217 учебни часа годишно, които се провеждат в 31 учебни седмици по 7 часа.

В учебната програма границите между етапите в обучението са означени условно, за да може тяхната продължителност да се определи по преценка на учителя съобразно с конкретните условия.

Съгласно учебната програма обучението по български език и литература в първи клас се реализира чрез два основни периода – период на ограмотяване (до

края на месец март) и период на литературно и езиково обучение (през април и май).

Периодът на оgramотяване включва два етапа – подготвителен (2–4 седмици) и основен (20–24 седмици).

Очертават се следните възможни граници между етапите на обучение в зависимост от равнището на достижение:

Първи вариант: 2 седмици подготвителен етап на оgramотяване, 22 седмици основен етап на оgramотяване, 7 седмици период на езиково и литературно обучение;

Втори вариант: 3 седмици подготвителен етап на оgramотяване, 22 седмици основен етап на оgramотяване, 6 седмици период на езиково и литературно обучение;

Трети вариант: 4 седмици подготвителен етап на оgramотяване, 22 седмици основен етап на оgramотяване, 5 седмици период на езиково и литературно обучение.

Към първия вариант се пристъпва, ако първокласниците постъпват в училище от подготвителен клас, тоест имат усвоени начални умения за писане и четене. В този случай подготвителният етап се съкращава до допустимия минимум от 2 седмици. Съобразно с това част от темите в буквара, предвидени за първата седмица на подготвителния етап, се организират като задачи за къщи, доколкото през тази седмица темите са свързани главно с приобщаването към училище и нямат особена значимост относно езиковото и литературното обучение на първокласниците.

Вторият вариант се прилага, в случай че учениците усвояват четенето и писането с оптимални темпове.

Третият вариант е с удължен подготвителен етап. Той се препоръчва, в случай че първокласниците имат трудности при овладяването на българския език. Акцентът е върху обогатяване на лексикалния запас и подготовката на ръката за писане.

Най-оптимално е следното разпределение:

Първа седмица

1. За първи път на училище
2. Писане на елемент |
3. Първият учебен ден
4. Писане на елемент /
5. На уроци
6. Писане на елемент —
7. Игри

Втора седмица

1. Писане на елемент ʹ
2. Трите пеперуди
3. Писане на елемент ʹ
4. Устна реч
5. Писане на елемент J
6. Нашето семейство
7. Писане на елемент ʹ

Трета седмица

1. Изречение
2. Писане на елемент *O*
3. Дума, сричка
4. Писане на елемент *C*
5. Звук
6. Писане на елемент *∩*
7. Веселата сладкарница

Четвърта седмица

1. Писане на елемент *ſ*
2. Текст, изречение, дума, сричка, звук
3. Писане на елемент *ſ*
4. Урок за звук и буква *A*
5. Урок за писане на малката ръкописна буква *a*
6. Урок за упражнение по четене
7. Урок за писане на главната ръкописна буква *A*

Пета седмица

1. Урок за звук и буква *Ъ*
2. Урок за писане на малката ръкописна буква *ъ*
3. Урок за упражнение по четене
4. Урок за писане на главната ръкописна буква *Ъ*
5. Урок за звук и буква *O*
6. Урок за писане на малката ръкописна буква *o*
7. Урок за упражнение по четене

Шеста седмица

1. Урок за писане на главната ръкописна буква *O*
2. Урок за звук и буква *У*
3. Урок за писане на малката ръкописна буква *у*
4. Урок за упражнение по четене
5. Урок за писане на главната ръкописна буква *У*
6. Урок за звук и буква *E*
7. Урок за писане на малката ръкописна буква *e*

Седма седмица

1. Урок за упражнение по четене
2. Урок за писане на главната ръкописна буква *E*
3. Урок за звук и буква *И*
4. Урок за писане на малката ръкописна буква *и*
5. Урок за упражнение по четене
6. Урок за писане на главната ръкописна буква *И*
7. Урок за гласни звукове (обобщение)

Осма седмица

1. Урок по писане
2. Урок за упражнение по четене

3. Урок по писане
4. Урок за звук и буква М
5. Урок за писане на малката ръкописна буква *м*
6. Урок за упражнение по четене
7. Урок за писане на главната ръкописна буква *М*

Девета седмица

1. Урок за звук и буква Н
2. Урок за писане на малката ръкописна буква *н*
3. Урок за упражнение по четене
4. Урок за писане на главната ръкописна буква *Н*
5. Урок за звук и буква Л
6. Урок за писане на малката ръкописна буква *л*
7. Урок за упражнение по четене

Десета седмица

1. Урок за писане на главната ръкописна буква *Л*
2. Урок за звук и буква Р
3. Урок за писане на малката ръкописна буква *р*
4. Урок за упражнение по четене
5. Урок за писане на главната ръкописна буква *Р*
6. Урок за звук и буква Й
7. Урок за писане на малката ръкописна буква *й*

Единадесета седмица

1. Урок за упражнение по четене
2. Урок за писане на главната ръкописна буква *У*
3. Урок за сонорни съгласни звукове
4. Урок по писане
5. Урок за упражнение по четене
6. Урок по писане
7. Урок за звук и буква Б

Дванадесета седмица

1. Урок за писане на малката ръкописна буква *б*
2. Урок за упражнение по четене
3. Урок за писане на главната ръкописна буква *Б*
4. Урок за звук и буква П
5. Урок за писане на малката ръкописна буква *п*
6. Урок за упражнение по четене
7. Урок за писане на главната ръкописна буква *П*

Тринадесета седмица

1. Урок за звук и буква В
2. Урок за писане на малката ръкописна буква *в*
3. Урок за упражнение по четене
4. Урок за писане на главната ръкописна буква *В*
5. Урок за звук и буква Ф

6. Урок за писане на малката ръкописна буква *ф*
7. Урок за упражнение по четене

Четиринадесета седмица

1. Урок за писане на главната ръкописна буква *Ф*
2. Урок за звук и буква Д
3. Урок за писане на малката ръкописна буква *д*
4. Урок за упражнение по четене
5. Урок за писане на главната ръкописна буква *Д*
6. Урок за звук и буква Т
7. Урок за писане на малката ръкописна буква *т*

Петнадесета седмица

1. Урок за упражнение по четене
2. Урок за писане на главната ръкописна буква *П*
3. Урок за звук и буква З
4. Урок за писане на малката ръкописна буква *з*
5. Урок за упражнение по четене
6. Урок за писане на главната ръкописна буква *З*
7. Урок за звук и буква С

Шестнадесета седмица

1. Урок за писане на малката ръкописна буква *с*
2. Урок за упражнение по четене
3. Урок за писане на главната ръкописна буква *С*
4. Урок за звук и буква Ж
5. Урок за писане на малката ръкописна буква *ж*
6. Урок за упражнение по четене
7. Урок за писане на главната ръкописна буква *Ж*

Седемнадесета седмица

1. Урок за звук и буква Ш
2. Урок за писане на малката ръкописна буква *ш*
3. Урок за упражнение по четене
4. Урок за писане на главната ръкописна буква *Ш*
5. Урок за звук и буква Г
6. Урок за писане на малката ръкописна буква *г*
7. Урок за упражнение по четене

Осемнадесета седмица

1. Урок за писане на главната ръкописна буква *Т*
2. Урок за звук и буква К
3. Урок за писане на малката ръкописна буква *к*
4. Урок за упражнение по четене
5. Урок за писане на главната ръкописна буква *К*
6. Урок за звук ДЖ
7. Урок за писане на думи с *дж*

Деветнадесета седмица

1. Урок за упражнение по четене
2. Урок за писане на думи с *Дж*
3. Урок за звук и буква Ч
4. Урок за писане на малката ръкописна буква *ч*
5. Урок за упражнение по четене
6. Урок за писане на главната ръкописна буква *Ч*
7. Урок за звук ДЗ

Двадесета седмица

1. Урок за писане на думи с *гз*
2. Урок за упражнение по четене
3. Урок за писане на думи с *Дз*
4. Урок за звук и буква Ц
5. Урок за писане на малката ръкописна буква *ц*
6. Урок за упражнение по четене
7. Урок за писане на главната ръкописна буква *Ц*

Двадесет и първа седмица

1. Урок за звучни и беззвучни съгласни звукове (обобщение)
2. Урок по писане на съгласни звукове
3. Урок за упражнение по четене
4. Урок по писане на съгласни звукове с правописни особености
5. Урок за звук и буква Х
6. Урок за писане на малката ръкописна буква *х*
7. Урок за упражнение по четене

Двадесет и втора седмица

1. Урок за писане на главната ръкописна буква *Х*
2. Урок за буква Щ
3. Урок за писане на малката ръкописна буква *щ*
4. Урок за упражнение по четене
5. Урок за писане на главната ръкописна буква *Ш*
6. Урок за буква Ю
7. Урок за писане на малката ръкописна буква *ю*

Двадесет и трета седмица

1. Урок за упражнение по четене
2. Урок за писане на главната ръкописна буква *Ю*
3. Урок за буква Я
4. Урок за писане на малката ръкописна буква *я*
5. Урок за упражнение по четене
6. Урок за писане на главната ръкописна буква *Я*
7. Урок по четене – Трудните звукове и букви (Щ, Ю, Я)

Двадесет и четвърта седмица

1. Урок по писане
2. Урок по четене – Трудните звукове и букви (ЙО, БО)

3. Урок по писане
4. Урок по литература
5. Урок за устна реч (устен преразказ)
6. Урок по литература
7. Извънкласно четене

Двадесет и пета седмица

1. Урок по литература
2. Как общуваме
3. Урок по литература
4. Нашата азбука
5. Урок по литература
6. Гласните звукове и техните букви
7. Извънкласно четене

Двадесет и шеста седмица

1. Урок по литература
2. Гласните звукове и техните букви (упражнение)
3. Урок по литература
4. Съгласните звукове и техните букви
5. Урок по литература
6. Урок за устна реч (устен преразказ)
7. Извънкласно четене

Двадесет и седма седмица

1. Урок по литература
2. Съгласните звукове и техните букви (упражнение)
3. Урок по литература
4. Съгласните звукове и техните букви (упражнение)
5. Урок по литература
6. Подготовка за преразказ (В гнездото)
7. Писане на преразказ (В гнездото)

Двадесет и осма седмица

1. Урок по литература
2. И или Й
3. Урок по литература
4. ЙО или БО
5. Урок по литература
6. Поправка на преразказ (В гнездото)
7. Извънкласно четене

Двадесет и девета седмица

1. Урок по литература
2. Пренасяне на част от думата на нов ред
3. Урок по литература
4. Буквите Щ, Ю, Я
5. Урок по литература

6. Подготовка за съчинение (Раненото гълъбче)
7. Писане на съчинение (Раненото гълъбче)

Тридесета седмица

1. Урок по литература
2. Писане на имена
3. Урок по литература
4. Значение на думата
5. Урок по литература
6. Поправка на съчинение (Раненото гълъбче)
7. Извънкласно четене

Тридесет и първа седмица

1. Урок по литература
2. Изречение
3. Урок по литература
4. Текст и заглавие
5. Урок по литература
6. Съчинение по наблюдение (Кокиче)
7. Поправка на съчинение (Кокиче)

Спецификата на методическата работа през всеки от етапите на обучение и в рамките на конкретния урок е описана обстойно в насоките за методическа работа.

2. УРОЦИТЕ ПО ЧЕТЕНЕ И ПИСАНЕ В ПОДГОТВИТЕЛНИЯ ЕТАП НА ОГРАМОТЯВАНЕ

УРОКЪТ ПО ЧЕТЕНЕ

През подготвителния етап на ограмотяване липсва същинско четене, тъй като този етап е предбуквен. Той обаче има своето място в цялостното обучение по четене, тъй като през него се изгражда мотивационната основа за овладяването на тази речева дейност. Целта е учениците да открият в четенето личностно значим смисъл. От тази гледна точка то следва да се тълкува в по-широк план – като процес, при който четецът усвоява определена информация, представена чрез знаци. Това тълкуване позволява обучението по четене да започне още преди първокласниците да познават буквите.

Важна съставна част на урока по четене в подготвителния етап на ограмотяване е методическата работа за ориентиране в езика като система. Аналитичните действия са свързани с прехода текст→изречение→дума→сричка→звук. С опора на предложените в буквара модели първокласниците отделят съответните езикови единици от потока на речта и ги разчленяват на съставящи ги единици от по-нисък ред. Целта е учениците да се ориентират в подсистемите на езика и да осъзнаят на практическа основа системно-структурните отношения в българския език.

В уроците по четене през този етап с особена значимост са задачите за развитие на речта на лексикално, на синтактично и на текстуално равнище.

Всяка от темите в буквара предполага широки възможности за:

- обогатяване на речниковия запас на учениците чрез усвояване на нови думи и нови значения на вече познати думи;
- активизация на речника: първокласникът се приучава да използва думи с по-особен смислов оттенък, които той разбира, но не употребява в речта си;
- уточняване на речника, отстраняване на диалектни думи, жаргони и неправилни произносителни навици;
- усвояване на характерните за българския език синтактични конструкции.

Първоначално упражненията имат подражателен характер – например: съставяне на изречение по образа на зададения въпрос (*Кой е победител в състезанието?* → *Иван е победител в състезанието.*); съставяне на изречения по подобие на образец (*Децата се пързаят с кѐнки.* → *Момчетата се спускат със ски; Момичетата се возят с шейни.*) и т.н. Постепенно се преминава към упражнения с конструктивен характер – например: възстановяване на деформирано изречение (Подредете в изречение думите *палавата шишарка с катерица играе си.*); свързване на две прости изречения по различни възможни начини (*Научих си уроците. Излязох на разходка.* → *Излязох на разходка и после научих уроците си; Първо си научих уроците и тогава излязох на разходка; Щом си научих уроците, излязох на разходка* и т.н.).

Характерно за уроците по четене в този етап е широкото място, което се отделя на методическата работа за развитие на свързаната реч. С преобладаващ характер са задачите за съставяне на устни диалози. Наред с това следва да се използва всяка възможност, за да се насочи първокласникът към устно преразказване или съчиняване – разкази по серия картини, разкази по преживяно, измисляне на собствени истории и др.

Към предложеното в буквара могат да се добавят и други задачи за съчиняване на собствени истории, като се използват различни прийоми. Например чрез:

- **фантазийния бином** – съчетаване на два несъвместими обекта (например: куче–чекмедже → „Куче в чекмедже“);

- **магическото „Ако“** (Какво би станало, ако един ден... асансьорът полети към небето?);

- **осъвременяване на позната приказка** (например „Котаракът с джие-сем“);

- **т.н. „бърканица в приказките“** (например: Вълкът и седемте козлета + Снежанка и седемте джуджета → *Вълкът и седемте джуджета*);

- **промяна в характеристиките на героите** („Приказка за хитрия вълк и глупавата лисица“);

- **вносяне на нов елемент в позната приказка** (например: *дядо, ряпа, баба, внуче, куче, котка, вълк, мишка*);

- **смяна на обстановката** (например: Червената шапчица и вълкът се срещнали не в гората, а в центъра на голям град.);

- **друг край на приказка** (например: *Дядото много се зарадвал, като видял, че неговата ръкавичка станала къщичка на животните, и тогава...*).

УРОКЪТ ПО ПИСАНЕ

Уроците по писане през този етап са с цел да се подготви овладяването на ръкописното писмо. В тях се работи за зрително-двигателна координация, ориентация в графичното пространство, анализ на контура на предмета, развитие на моториката. Пишат се елементи на буквите.

Подготовката за писане се осъществява чрез свободно рисуване в тетрадката и игри за наблюдателност; зашриховане на фигури; задачи за ориентиране в графичната мрежа; рисуване на орнаменти и форми с изискване за непрекъснатост на движението; писане на елементи и съчетания от елементи.

Учениците се приучават да пишат в графична мрежа, съставена от тесни и широки редове, с 3–4 наклонени линии на ред, които са ориентир за наклона при писане. В началото на реда е показан образецът. Обикновено той е представен или чрез копирния метод – учениците повтарят пунктира, или чрез трасиращия метод – елементът е започнат, а по-нататък има опори, които трасират движението на ръката.

В Учебна тетрадка № 1 ясно е очертана структурата на всеки от тези уроци, като последователността на методическата работа е следната:

- дорисуване, зашриховане и оцветяване на изображения на предмети, в които се съдържа изучаваният елемент;

- откриване на изучавания елемент и анализ на образца;

- пренасяне на елемента от предметното изображение в стилизирани рисунки, които предпоставят писането на елемента в едър план, за да се усвои двигателният акт за неговото изписване;

- писане на елемента в редовете на графичната мрежа;

- игри за наблюдателност.

В случай на удължен предбуквен период учителят би могъл да добави и други упражнения, подготвящи ръката за писане. Например:

• **Упражнения за синхронно копиране на едри движения на възрастния** – учителят чертае във въздуха непрекъсната линия с определена конфигурация, напомняща познати образи. Учениците също чертаят във въздуха тази линия, като следват образа на учителя. От особена важност е движенията да се изпълняват бавно и да се коментира всяко изменение в направлението на движение.

• **Попадане в точка** – в центъра на бял лист се поставя точка. Пишешката ръка е на разстояние 10–15 см над листа. От ученика се очаква с един замах да придвижи ръката си така, че да попадне с върха на молива в точката.

• **Намиране на елементи сред други** – на дъската са изобразени изучаваните елементи в различни варианти – с различна големина, форма и цвят. Те са разположени по различен начин в пространството. На учениците се предлага да определят колко пъти се среща изучаваният елемент.

• **Графична диктовка** – пред всеки ученик има лист с квадратчета, върху който с точка е означено началото на линията. Учителят диктува линия с определена конфигурация. Например: едно черта надясно по квадратчето, една нагоре, една надясно, една нагоре, една надясно, две надолу, една надясно, една нагоре, една надясно, една нагоре, една надясно, две надолу и т.н., докато се стигне средата на реда, след което учениците продължават самостоятелно тази линия докрай.

• **Развъртване на спирали** – върху бял лист е поставена точка, която е начало на спиралата. Пишещият се стреми да разгръща спиралата от центъра навън, като спазва еднакво разстояние между кръговете на спиралата. Постепенно упражнението се усложнява, като спиралите се разгръщат отвън навътре.

ЗА ПЪРВИ ПЪТ В УЧИЛИЩЕ

Цели: Установяване на нагласите и готовността на първокласниците за ограмотяване.

Методически процеси

Урокът би могъл да се проведе като разглеждане на буквара и учебните тетрадки по български език и литература за първи клас. Първокласникът, от една страна, би могъл да сподели преживяванията си и очакванията си относно ученето си (*Как преценява буквара? Какви трудности очаква? Как се чувства като първокласник? Как се отнасят неговите родители към ученическите му задължения?* и т.н.). От друга страна, стават видими компетентности на първокласника по отношение на четенето и писането (*Разбира ли какво пише в буквара? Познава ли буквите? Кои? Може ли да прочете нещо от буквара? Може ли да пише с ръкописни букви? Коя от трите тетрадки най-много му харесва? Защо? Може ли сам да надпише тетрадките си?* и т.н.).

Беседата по буквара насочва учителя към готовността на учениците за ограмотяване, а у първокласниците създава позитивни нагласи, като им дава увереност, че всичко в учебниците и в тетрадките е с картинки и е лесно.

Наред с това е целесъобразно учителят да подготви за урока и диагностични задачи, чрез които да се установи равнището на готовност за ограмотяване.

Тези задачи следва да са свързани с:

– *уменията за звуков анализ на думите* (например: Учениците имат пред себе си предметни картини на думи с три, четири и пет звука. Под картините са нарисувани модели на думи с четири, три и пет квадратчета. От първокласниците се очаква да свържат модела с рисунката на предмета, назован с тази дума.);

– *познаването на печатните букви* (например: Пред учениците са буквите от азбуката и първокласниците трябва да оградят онези от тях, които познават.);

– *уменията за четене на думи и изречения* (например: Предложени са две сюжетни картини и встрани са написани думи и изречения, свързани с тях; учениците свързват текст и картини, а ако не могат да четат, оцветяват картинките.);

– *уменията за писане на букви* (например: Върху бял лист учениците създават всички букви, които могат да пишат – ръкописно или печатно.);

– *равнището на разбиране на текст* (например: Чете се баснята „Лозарят и синовете му“, след което учениците определят кой е правилният отговор на въпроса *Какво разбрали синовете на лозаря?: а) Те разбрали, че в лозето има закопано злато* (частично правилен отговор, тоест ученикът е разбрал съдържанието на текста, но не и неговата идея); *б) Те разбрали, че богатството е в труда* (правилен отговор, тоест първокласникът е възприел текста цялостно); *в) Те разбрали, че бащата ги е излъгал* (неправилен отговор, тоест не е осъществено необходимото разбиране на текста).

Върху основата на резултатите от диагностичните задачи учителят би могъл да оформи състава на екипите в класа, за да стимулира както успеваемостта, така и толерантността в отношенията.

Писане на елемент |

Урокът включва тренировъчни упражнения, насочени към подготовка за писане. Предложеният в учебната тетрадка лабиринт придава занимателен характер

на дейността. Препоръчително е често да се изпълняват упражнения от този тип, като постепенно те се усложняват в посока към стесняване на очертанията на пътеката и усложняване на конфигурацията ѝ. Задачите за дорисуване и защриховане насочват към спецификите на изучавания елемент. При писането на елемента от значение е ориентацията в графичната мрежа и спазването на еднакво разстояние между елементите.

ПЪРВИЯТ УЧЕБЕН ДЕН

Цели: Развитие на уменията за създаване на разказ по преживяно; Обогащане и активизация на речниковия запас; Отстраняване на произносителните недостатъци в речта на учениците.

Методически процеси

Темата и целите на урока предпоставят създаването на текст със заглавие „Първият учебен ден“. Композиционно този текст би следвало да се разгърне чрез следните подтеми:

1. Тревогите на първокласника (*Иска ли той да ходи на училище? Защо? На какво се радва? От какво се страхува? С какво чувство се събужда в утрото на първия си учебен ден?* и т.н.);

2. Ученическата чанта (*Каква е тя на външен вид? Кой я подрежда? Какво има в нея? Тежи ли? Ако тя можеше да говори, какво щеше да каже на първокласника?* и т.н.);

3. На път към училището (*Оживена ли е улицата към училището? Кого среща първокласникът по пътя си? Какво си казват?* и т.н.);

4. В двора на училището (*Кои са в двора? Как са облечени всички? Кое прави настроението празнично? Какви наставления дават родителите на децата си? За кого са букетите с цветя? Защо? Как се отнася учителката към своите първокласници? Как изглежда тя? Какво им говори?* и т.н.);

5. Училищното тържество (*С кои думи посреща първокласниците директорът в своето приветствие? Какво включва училищната програма? Какъв е ритуалът при влизането на първокласниците в училище?* и т.н.);

6. В класната стая (*Как изглежда класната стая? Какво би променил първокласникът в нея? Трябва ли да има играчки? Защо?* и т.н.).

След оформяне на текста като смислово-структурна единица би могло да се пристъпи и към оформянето му като комуникативна единица. За целта учениците се включват в конкретна ситуация на речево общуване с точно определени параметри – кой говори, на кого, защо, при какви обстоятелства (например: Разкажи за първия си учебен ден на баба, която е далече и се тревожи за теб, за да я успокоиш; Разкажи за преживяното през първия учебен ден на леля си, която те смята за малък, за да ѝ се похвалиш; Разкажи за първия си учебен ден на свой приятел – първокласник в друго училище, за да сравниш с него преживяванията си.).

Писане на елемент /

Първокласниците откриват изучавания елемент в стилизираното изображение на таралеж. Свободното рисуване на неговите бодли постепенно преминава в защриховане на фигури със същата линия и същия наклон. При писането на елемента в редовете акцентът е върху спазването на наклона.

НА УРОЦИ

Цели: Обогаляване и уточняване на речниковия запас на първокласниците; Развитие на уменията за конструиране на цялостни изказвания. Овладяване на модели на речеетикетно поведение. Развитие на диалогичната реч.

Методически процеси

Основните компоненти на урока би следвало да са:

- **Усвояване на модели на речево общуване в училищни условия**

Темата е свързана с приобщаване на първокласника към училищния живот, при което предмет на коментар са особеностите в поведението на ученика по време на урок и междучасие, отношението му към съучениците, отговорността към училищната собственост и т.н. На преден план са ситуацията на общуване, свързани с речев етикет. Ето защо учениците разиграват диалози, характерни за общуването в училище: ученик и учител през междучасие, първокласник и чистачка в училищния коридор, ученик и раздавачка на закуски в училищния стол, непослушен ученик и мъж от охраната в двора на училището и т.н. Целта е, от една страна, развитие на диалогичната реч, а от друга, усвояването на изрази за учтивост.

- **Съставяне на устен разказ по серия от картини**

Опора при съставянето на текста са илюстрациите в буквара: в учебен час, на футболното игрище, в кабинета по рисуване.

Методическата работа при всяка от илюстрациите се строи на следните равнища:

- на лексикално равнище – наблюдавайки илюстрацията, първокласниците назовават съставлящите я елементи и изразяват отношението си към тях – учителка (*усмихната*), класна стая (*просторна*), чин (*удобен*), ученици (*старателни, любознателни*), учебници (*пъстроцветни, забавни*) и т.н. Целта е у първокласниците да се изгражда нагласата да изразяват отношението си към предмета на описание чрез употреба на подходящи определения;

- на синтактично равнище – към всяка от илюстрациите първокласниците съставят словосъчетания и изречения. Учителят подпомага дейността на учениците чрез въпроси, които задават структурната схема на очакваното изречение-отговор. Например: *Кой изпитва учениците? (Учителката изпитва учениците);*

- на равнището на свързаната реч – свързвайки създадените изречения по всяка от илюстрациите, първокласниците съставят частите на своя разказ.

Препоръчително е учениците да се насочват към детайлите в илюстрациите и да се стремят към пълнота на изложението си.

По преценка на учителя речевата задача би могло да се усложни – например учениците да сравнят класната стая от илюстрацията в буквара с училищната обстановка, която ги заобикаля.

Писане на елемент —

Задачата за дорисуване е свързана с постигането на симетричност при писането. При зашриховането на фигурите към изискването да се спазва наклонът следва да се добави и изискването за по-голяма пълнота на зашриховката.

ИГРИ

Цели: Развитие на умения за съставяне на разказ по сюжетна картина.

Методически процеси

Подготовката за създаването на текста би могла да се осъществи по няколко варианта в зависимост от нагласите на учениците и тяхната езикова култура.

Възможен е вариант, при който на учениците се предлага да се разделят на три екипа с различни задачи: единият екип решава какви да са имената на героите от сюжетната картина, тоест съставят редица от собствени имена; другият екип назовава игрите и пособията за игра на детската площадка, тоест съществителни нарицателни имена; третият екип назовава действията на децата по време на игра, тоест глаголи. Говорителите на екипите споделят своите решения и се оформят три колонки от думи. Комбинирайки думите от трите групи, първокласниците съставят изречения по картината, след което ги обединяват в текст.

Друг вариант е първокласниците да съставят разказа си по въпроси от учителя: *Колко са децата на пързалката? Как се казват те? Какво правят? Как се чувстват? Кой са на катерушката? Защо едно от децата там плаче? Какво ли се е случило? Какво си говорят децата на люлката?* и т.н.

Би могло да се използва **и вариант**, при който се съчетава разказ по картина с разказ по преживяно – *Какво правите вие на детската площадка? Кой игри обичате? Какво правят другите? Какви са другите детски забавления?* и т.н.

Препоръчително е към текста на учениците да се добави и част със заглавие „Игрите на дядо и баба“. За целта на учениците предварително се поставя задача да разговарят с близките си и да разберат какви са били техните забавления. В урока първокласниците не само разказват за тези игри, но и се опитват да ги включат в своите забавления.

След оформянето на разказа като смислова единица учениците правят своите опити да го разкажат цялостно.

Писане на елемент 1

Учениците коментират формата на елемента, като го свързват с предложениата в учебната тетрадка илюстрация и като добавят и свои предложения за предмети, наподобяващи по форма този елемент. Първокласниците първоначално рисуват елемента в увеличения му размер и постепенно преминават към умалените му размери в редовете за писане. Препоръчва се слятото писане на елемента по двойки и тройки. В учебната тетрадка е включена и задача за наблюдателност.

ТРИТЕ ПЕПЕРУДИ

Цели: Въвеждане на понятието „текст“. Развитие на уменията за определяне на последователността на епизодите в история. Усъвършенстване на уменията за създаване на реч – на синтактично и на текстуално равнище.

Методически процеси

Въвеждането на понятието „текст“ се осъществява по остензивен път, тоест чрез представителни примери. В буквара като пример за класически тип текст е представена приказката „Трите пеперуди“. Изборът ѝ е предопределен от факта, че приказката е популярна, което улеснява възпроизвеждането ѝ от първокласниците.

Най-широко предпочитаният вариант на методическа работа за пресъздаване на приказката е с опора на серията картини: *Разгледайте първата картина и я опишете с думи; Предложете реч към втората картина; Разкажете всички картини заедно; Това, което се получи, се нарича текст.*

Друг възможен вариант е първоначално учителят да прочете или да разкаже приказката, след което учениците проследяват в буквара картините и преразказват чутото с опора на серията картини.

С особена значимост за речевото развитие на учениците е умението им да определят последователността на епизодите в история. От тази гледна точка е препоръчителен **вариант** на методическа работа, при който учениците слушат приказката и отговарят на въпроси относно съдържанието ѝ, за да се ориентират в историята. Когато учителят се убеди, че е осъществено необходимото разбиране, предлага на учениците раздавателен материал – картините от буквара, но самостоятелни и без ред. От учениците се очаква да подредят картините в последователност и да сравнят своето изпълнение със серията в буквара.

По преценка на учителя би могло да се приложи **и вариант**, при който на учениците се предлагат рамките на текста – учителят разказва първата и последната картина, тоест началото (*Имало три пеперудки – червена, жълта и бяла. Те летели над поляната с цветя. Изведнъж...*) и края на приказката (*Пеперудките отново полетели щастливо.*). От учениците се очаква да съчинят основната част на историята, като проследяват останалите картини.

Писане на елемент *l*

Урокът следва установената структура: наблюдение на елемента и сравняването му по форма с познати предмети; начални упражнения за възпроизвеждане на елемента чрез повторение с обратната страна на химикала върху елементите от илюстрацията в тетрадката; рисуване на елемента като част от стилизираната фигура – хобот на слон; умаляване на елемента до размера на реда и писането му изолирано, по двойки и по тройки елементи.

Цели: Ориентация в речевите дейности говорене, слушане, четене, писане. Осъзнаване на разликата между устна и писмена реч. Развитие на диалогичната реч.

Методически процеси

Илюстрациите в буквара насочват учениците към конкретни типове на речево общуване. Те дават основа за редица обобщения, свързани с речта.

От една страна, първокласниците се ориентират във функциите на речта. Наблюдавайки първата илюстрация, те достигат до извода, че речта е средство да се организира съвместна дейност (в случая игра). Втората илюстрация насочва към комуникативната функция на речта – тоест речта е средство да се споделят чувства, преживявания, мнения и оценки. Третата илюстрация насочва учениците към познавателната функция на речта – речта е средство за предаване и усвояване на знания (например учителката чрез разказа си предава знания, а учениците чрез текста в учебниците и речта на учителя усвояват знания). Четвъртата илюстрация насочва към илокутивната функция на речта – тоест възможността чрез реч да се въздейства върху чувствата, настроенията и поведението на човека (например въздействието на речта от телевизионния екран или въздействието на художественото слово в книгите).

От друга страна, учениците се ориентират и в двете форми на речта – устна и писмена. Наблюдавайки своята речева практика, първокласниците могат да определят, че когато общуването е с устна реч, единият събеседник говори, а другият слуша, а когато общуването е с писмена реч, единият участник в общуването пише, а другият чете. Чрез конкретни примери учениците могат да достигнат до осъзнаване и на двете позиции при общуване – единият участник създава реч (говори, пише), а другият участник приема реч (слуша, чете).

Урокът предпоставя решаване на комуникативно-речеви задачи, тъй като всяка от илюстрациите в буквара насочва към конкретна ситуация на общуване. Учениците разглеждат илюстрацията и коментират *Кой говори? На кого говори? Защо? При какви обстоятелства?* и т.н. След като са се ориентирали в ситуацията на общуване, първокласниците разиграват диалози, съответни на тези ситуации.

Писане на елемент *Ј*

Асоциацията на елемента с дръжка на чадър насочва учениците към спецификата на неговата форма. При рисуването на елемента като част от стилизираните рисунки и при писането му в редовете би следвало да се упражнят и двете възможности за посока на писане – от горе на долу (както е при главните ръкописни букви *Ј, Р, П, Т*) и от долу на горе (както е при главните ръкописни букви *Л, М*).

НАШЕТО СЕМЕЙСТВО

Цели: Уточняване на понятието „текст“. Развитие на уменията за съставяне на текст по сюжетна картина. Формиране на умения да се създава устен разказ по преживяване. Обогаляване и активизиране на речниковия запас.

Методически процеси

Препоръчителен е следният ход на методическата работа:

• Съставяне на устен разказ по сюжетна картина

Учителят би следвало да подпомогне дейността на учениците и да насочи мисълта им, като предложи начало на текста (например: *Вечер цялото семейство е вкъщи. Всеки има своето занимание...*). Опора на учениковата дейност са и въпроси като: *Какво прави дядото? Как се забавляват децата? За какво си говорят? Кое е заниманието на бабата? Кои са домашните любимци? С какво са заети те?* и т.н. За да се противодейства на еднозначните отговори на първокласниците, целесъобразно е да се провокира употребата на цялостни изказвания и търсене на подходящия синоним (например: *Как бабата гледа телевизия – съсредоточено, захласнато, улисано или втренчено? Как спи котката – кротко, сладко, спокойно или блажено?* и т.н.).

За да се постигне пълнота на изложението, целесъобразно е първокласниците да се насочат и към описание – на обстановката, на външния вид на героите, а така също и на някои от техните личностни качества (например: *палави, шумни деца; строги, но добри родители; умно, но немирно куче*).

• Съставяне на устен разказ по преживяване

Препоръчително е тази част от урока да е свързана с изобразителна дейност – върху рисувателен лист първокласниците изобразяват членовете на своето семейство и разказват за тях, тоест рисуват с бои и с думи.

Съставянето на разказа „Моето семейство“ се подпомага с въпроси като: *От колко души се състои семейството ти? Как се казва майка ти? С какво се занимава тя? Как се нарича баща ти? Какво работи той? Имаш ли сестра или брат? Колко са големи? Какво правите вечер у дома? Кои са празниците в семейството? Кой е любимият ви празник? Как го празнувате в семейството?* и т.н. Целта е първокласниците да направят своите първи опити да създадат в устна форма кратък текст, съставен от няколко тематично обвързани изречения.

По преценка на учителя речевата задача би могла да се усложни, като в текста на учениците се внесе и идеен замисъл чрез конкретни комуникативно-речеви задачи (например: *Каниш приятел на гости, но той се притеснява да дойде, защото не познава хората от семейството ти. Разкажи му за тях, за да го убедиш да дойде; Учителят ти трябва да напише в дневника кратко описание на семейството ти. Какво да съдържа това описание според теб?* и т.н.).

Писане на елемент

Първокласниците откриват изучавания елемент в предложената илюстрация и коментират други предмети, които го наподобяват. Свободното писане на елемента в стилизираните фигури на хвърчила преминава в писане на елемента в графичната мрежа. По копирния метод учениците възпроизвеждат елемента и

чрез многократни упражнения усвояват необходимите движения за писането му. С оглед овладяването на свързаното писане е целесъобразно да преобладават упражненията за изписване на елемента по двойки и тройки или в съчетание с други изучени елементи.

ИЗРЕЧЕНИЕ

Цели: Въвеждане на понятието „изречение“. Изграждане на начални умения за разграничаване на видовете изречения по цел на изказване – съобщително изречение и въпросително изречение. Формиране на умения за съставяне на изречения по предложен модел (синтактична структура).

Методически процеси

Организацията на урока е с цел е да се осигури аналитична дейност на учениците – да разделят текст на съставлящите го изречения. За целта в буквара се съдържат необходимите нагледно-образни опори – от илюстрацията „Нашето семейство“, съответстваща на цялостен текст, са отделени елементи, съответстващи на изречение. Създавайки реч към тези елементи (*Какво прави кучето? Какво прави котката?*), първокласниците съставят изречения. По подобие на тези синтактични структури учениците отделят и другите изречения от текста „Нашето семейство“ по схемата „*Кой какво прави?*“.

Въвеждането на понятията „съобщително изречение“ и „въпросително изречение“ е с опора на диалогична реч. За целта в буквара е отделен елемент от илюстрацията „Нашето семейство“, който представя диалога между децата. По предложените модели първокласниците разыгрват възможни диалози на различни теми – единият пита, другият отговаря. В хода на диалозите вниманието на учениците се насочва към целта на изказването (да попитаме, да съобщим).

Предмет на анализ е пунктуационното и интонационното оформяне на двата вида изречение. Въвеждат се понятията „точка“ и „въпросителен знак“ и се сравнява изговорът на двата вида изречения (с висок глас на края при въпросителните изречения и със спад на гласа в края при съобщителните изречения).

Като допълнителна задача в урока може да се включи драматизация на познатата приказка с диалог между героите (например да се възпроизведе разговорът между Червената шапчица и вълка – *Бабо, защо са ти толкова големи ушите?* и т.н.).

Писане на елемент 0

В учебната тетрадка е предложено многообразие от предметни изображения, насочващи към формата на елемента. Към тях може да се добавят и други (например яйце, лимон, шишарка и т.н.). Целта е първокласниците да доловят специфичното във формата на елемента. Първоначално учениците пишат елемента с едри движения в стилизираните рисунки, след което се упражняват да го пишат в ограниченията на редовете от графичната мрежа. От особено голямо значение е да се приучат на правилно свързване на този елемент. Следвайки посочения образец за връзка, те пишат по няколко елемента в група.

ДУМА, СРИЧКА

Цели: Въвеждане на понятията „дума“ и „сричка“. Формиране на умения за отделяне на сричките в думата и определяне на тяхното количество. Обогатяване на речниковия запас. Развитие на фонематичния слух.

Методически процеси

Основните компоненти на урока са:

• **Методическа работа за отделяне на думата като езикова единица**

Осъзнаването на думата като езикова единица е чрез наблюдение и сравняване на представителни образци (например названията на цветя, както е предложено в буквара). Учениците назовават цветята от илюстрацията, добавят към тях и названията на други познати им цветя.

Трудността за първокласниците произтича от характерния за тях наивен семантизъм – тоест неумението им да осъзнаят условността на езиковия знак. Те не могат да отделят думата от предмета, който тя назовава. За да противодейства на тази особеност на възрастта, учителят предлага за анализ езикови ситуации, при които един отрязък от действителността има две названия – например растения, които са популярни с различни имена: *синчец/метличина, акация/салкъм, великденче/гергьовденче, магданаз/меродия, джоджен/гюзюм, пъпеш/пипон/каун, роза/трендафил, смрадлика/тетра, целина/керевиз* и т.н. Целта е учениците да осъзнаят знаковата функция на думата (думите са измислени от хората, едно и също нещо може да бъде наречено от различните хора по различен начин – с различни думи).

Целесъобразно е думата да се съпостави с вече изучените езикови единици – текст и изречение. За целта на учениците се предлага да съставят изречения по картината като отговори на въпроси (например: *Какво цвете е откъснало момиченцето? Кои от цветята са червени? Кое е любимото ти цвете?* и т.н.). Получилите се изречения отново се членят на съставящите ги думи (*Колко са думите в изречението? Кои са те?*).

• **Методическа работа за сричков анализ на думи**

Целта е да се осъществи аналитико-синтетична процедура, която е в основата на уменията за определяне структурната схема на изречението. Първокласниците назовават морските животни от илюстрацията в буквара, изричат думите многократно с поставено юмруче под брадичката. Проследявайки колко пъти брадичката се движи надолу, те определят броя на сричките в думата. Следват упражнения за изговаряне на сричките в думи и съставянето на сричкови модели.

Писане на елементи С и ъ

Анализът върху графичния образ на елементите се съчетава със звуков анализ на думи, тъй като упражненията за четливо писане са свързани с упражненията за правилно писане на буквите в думите. За да осъзнаят особеностите на елемента, първокласниците рисуват изображения, които го наподобяват. Това улеснява прехода към писането на двата елемента в редовете на графичната мрежа. Задачата за наблюдателност (*Кой къде живее?*) може да постави учениците в позицията на детективи, които да разпознаят пътечките по формата на стъпките.

ЗВУК

Цели: Осъзнаване на звука като езикова единица. Изграждане на умения за отделяне на звуковете в състава на думата. Формиране на умения за определяне последователността на звуковете в думата. Усвояване на начални умения за разграничаване на гласни и съгласни звукове.

Методически процеси

Урокът поставя началото на системна и задълбочена методическа работа за овладяване на действия за звуков анализ. Те са в основата на правилното писане на думите.

С опора на първата илюстрация в буквара учениците назовават плодове и зеленчуци, изговарят думата, като произнасят продължително всеки от звуковете (интонираат) и веднага след отделянето на звука го означават чрез модел (бяло квадратче). Препоръчва се учениците да разполагат с картонени квадратчета, с които да конструират звуковите модели на анализирани думи. Възможно е тези модели да се рисуват в тетрадка с квадратчета. След като е построил звуковия модел на думата, първоклассникът отново я изговаря, като проследява с пръст картончетата за отделените звукове, за да провери дали не е пропуснал звук.

Втората илюстрация в буквара е в помощ на методическата работа за разграничаване на гласните от съгласните звукове – „*при гласните звукове се чува само глас, а при съгласните се чува и шум*“. Тези първи опити на учениците за звуков анализ на думите са съпроводени със значителни трудности, но уменията предстои да се задълбочават в последващите уроци от ограмотителния период.

Писане на елемент *ʃ*

Илюстрацията в учебната тетрадка предполага възможности за писане с едри движения на по-трудните от изучените елементи. Новият елемент се извежда от стилизирана рисунка на плуваща рибка. При писането на елемента в графичната мрежа акцентът е върху спазване на графичните изисквания за наклон, разстояние, височина и ширина на елемента.

ВЕСЕЛА СЛАДКАРНИЦА

Цели: Развитие на уменията за създаване на текст по сюжетна картина. Развитие на диалогичната реч.

Методически процеси

Сюжетната картина представя занимателна история, която предполага широки възможности за методическа работа за развитие на речта. Възможните речеви задачи са:

- **Съставяне на разказ „Весела сладкарница“**

Като начало на разказа може да се предложи изречението: *В горската сладкарница се срещат приятели. Там те похапват и се забавляват.*

Основната част на текста се създава от учениците, насочвани последователно към отделните елементи на илюстрацията. Те анализират всеки от тях в следните посоки – *кои са героите, как са облечени, какви са по характер, каква е професията им, с какво се занимават, какво похапват, как се чувстват, за какво говорят* и т.н. Целта е да се открият всички детайли, за да се развива наблюдателността на първокласниците и да се създаде предпоставка за пълнота на изложението.

След анализа на всички елементи на сюжетната картина се пристъпва към цялостния разказ. Целесъобразно е той да се изгражда в съвместна дейност – всеки ученик добавя част от текста под ръководството на учителя.

- **Съставяне на диалози по сюжетната картина**

Препоръчва се учениците да се разделят на екипи, всеки екип да обмисли темата на разговор на всяка от масите в сладкарницата и след това да разыграе диалога. Дейността на екипите би могла да е по следния план: *Колко души общуват? Защо разговарят? (уговарят сделка, планират своя екскурзия, разказват си весели истории или споделят своите преживявания); Как говори всеки от героите? (гръмогласно, спокойно, тихо, със заекване или с груктене); Как завършва разговора? (с разбирателство, със скарване или с уговорка на следваща среща).*

- **Създаване на разкази от името на героя**

Преди съставянето на разказа от името на героя следва максимално точно да се очертаят особеностите на този герой: какъв е той (например: *лисицата – сервитьорка, носорогът – певец*); какво мисли за себе си (например: *лисицата – че е много отзивчива и работлива, носорогът – че е много добър изпълнител*); какво мислят другите за него (например: *за лисицата – че хитрува със сметките, за носорога – че пее много силно и фалшиво и пречи на посетителите да разговарят спокойно*); защо героят разказва историята (например: *лисицата – да се оплаче на своя приятелка от уморителната си работа, носорогът – да убеди музикантите от състава, че си върши добре работата*). Приемайки ролята, учениците разказват историята през погледа на своя герой.

Писане на елемент *ℓ*

Първокласниците откриват елемента в илюстрацията към тетрадката, уподобяват го по форма с други познати им предмети и явления, правят звуков модел на думи (*риба, котка, въдица*). Препоръчително е да се създаде текст по илюстрацията с различни комуникативни цели (например: *Разкажи историята така, че*

да осмееш глупостта на котарака; Разкажи историята така, че да покажеш героя като хитрец.). Речевата задача може да се свърже тематично и със задачата за наблюдателност, предложена в тетрадката.

ТЕКСТ, ИЗРЕЧЕНИЕ, ДУМА, СРИЧКА, ЗВУК (ОБОБЩЕНИЕ)

Цели: Обобщаване на знанията за езиковите единици „текст“, „изречение“, „дума“, „сричка“, „звук“. Развитие на умения за макроанализ.

Методически процеси

Урокът се провежда с опора на вече създадения текст „Весела сладкарница“. Вниманието на учениците се насочва към един от диалозите (например между лисицата сервитьорка и прасенцата). В този диалог учениците отделят двата вида изречения – въпросителни изречения (*Какво обичате? Какъв сладолед имате? Колко струва?* и т.н.) и съобщителни изречения (*Искаме да хапнем нещо вкусно; Имаме шоколадов сладолед* и т.н.).

По модела от буквара първокласниците създават и диалог между двете прасенца, като следват схемата въпрос–отговор.

Преходът към езиковата единица „дума“ е чрез илюстрацията в буквара, в която първокласниците откриват думи, съответстващи на предложените сричкови модели – *сок* (едносрична), *маса* и *покрив* (двусрични). Към тези думи учениците биха могли да добавят и други (например: Разгледайте картината „Весела сладкарница“ и открийте думи: с една сричка (*стол, слон, вълк* и т.н.); с две срички (*зебра, мечо, сцена, чаши* и т.н.); с три срички (*носорог, лисица, панделка, микрофон* и т.н.).

При звуковия анализ на думи е препоръчително към предложените в буквара думи да се добавят и други, по избор на ученика. Първокласниците анализират тези думи и се учат да правят модел на звуковия им състав, в който освен количеството на звуковете (броя на квадратчетата) определят и вида на звуковете (оцветяват със синьо квадратчетата на съгласните звукове, а с червено – на гласните).

Писане на изучените елементи (обобщение)

Учебната тетрадка предполага многообразни упражнения, но учителят преценява кои от тях да използва и при какви условия. Препоръчително е акцентът да е върху по-трудните за писане елементи. От особено важно значение е да се ограничава изолираното писане на елементите и да се стимулира тяхното свързано писане – писането на един и същ елемент в група или писането на изучените елементи в многообразието на техните връзки. Целта е да се усвояват не само елементите на буквите, но и начините на свързването им в букви.

3. УРОЦИТЕ ПО ЧЕТЕНЕ И ПИСАНЕ В ОСНОВНИЯ ЕТАП НА ОГРАМОТЯВАНЕ

1. УРОК ЗА ЗВУК И БУКВА

Основните дидактически цели на урока са свързани с формиране на умения за звуков анализ на думи, съдържащи изучавания звук; с овладяване на механизъм на четене; с развитие на речта на лексикално и синтактично равнище; с усвояване на умения за преразказване и съчиняване в устна и писмена форма; с развитие на диалогичната и монологичната реч на първокласниците.

Урокът се осъществява върху основата на лявата страница от съответния разтвор на буквара. Целесъобразно е методическата работа да включва следните компоненти:

- **Откриване на изучавания звук в думи**

Първокласниците откриват в картините от буквара предмети, в чиито названия се съдържа изучаваният звук, изговарят думата и отделят звука. Възможно е насочването към звука да се осъществява и чрез гатанки или чрез кратки текстове.

- **Наблюдаване на особеностите на изучавания звук**

Учениците се обръщат един към друг и изговарят звука, при което наблюдават особеностите на неговата артикулация. Като резултат определят вида му и особеностите на изговора му – например: при изговора на звука се чува само глас, тоест той е гласен звук; при изговора му се чува и шум, тоест звукът е съгласен.

Постепенно наблюдението на звука се задълбочава, като се очертават и видовете различия: при гласните звукове – широки и тесни (с широк и тесен отвор на устните при изговор), а при съгласните звукове – звучни и беззвучни (чува се глас и шум; чува се само шум).

Крайната цел е първокласниците да определят мястото на звука в дидактическо пособие, представящо фонемната система на българския език – роботко, компютърко, къщичка на звуковете и т.н., в което са представени подсистемите: гласни звукове (а, ъ, о, у, е, и); сонори (р, л, м, н, ѝ); звучни съгласни звукове (б, в, г, д, ж, з, дж, дз) и беззвучни съгласни звукове (п, ф, к, т, ш, с, ч, ц). Целта е учениците да свързват всеки от изучаваните звукове с мястото му във фонемната система на българския език.

Учениците наблюдават звука и в конкретни думи с опора на звуко-буквените им модели. Обикновено в тези думи звукът е в силна позиция, за да се възприема отчетливо. Първокласниците интонират звуковете в думата, отделят от тях изучавания звук, изговарят го самостоятелно, определят вида му и го поставят на съответното място в дидактическото пособие за звуковете в българския език.

- **Анализ на печатните букви на изучавания звук**

Първокласниците наблюдават главната и малката печатна буква на изучавания звук и откриват в тях съставлящите ги елементи. Оприличават буквите на познати предмети, коментират формите им, сравняват ги с вече изучени букви.

Добре би било на дъската да се напишат няколко варианта на тези букви – различни по цвят, конфигурация, големина и ориентация в пространството, за да се представи тяхното многообразие в речевата среда.

• **Звуков анализ на думи с изучавания звук**

Учениците се приучават да извършват анализ на звуковия състав на думите.

Първоначално учебните задачи за звуков анализ са свързани със следните действия:

– определяне на сричките в думата (с юмруче под брадичката първокласниците изговарят думата и определят броя на сричките в нея);

– откриване на изучавания звук в конкретни думи (*Съдържа ли думата изучавания звук?*);

– определяне на последователността на звуковете в думата (*Кой звук след кой следва?*).

Целта на тези задачи е учениците да се подготвят за правилното писане на думите – да не пропускат букви при писане, да не заменят буквите и да не ги разместват.

Постепенно задачите за звуков анализ се усложняват. Въвеждат се и действията за:

– определяне количеството на звуковете (*От колко звука се състои думата?*);

– определяне на точната позиция на звука (*Кой по ред е звукът в думата? Кой е петият звук? и т.н.*).

В началните етапи на огромяването звуковият анализ се осъществява в предметен план (с опора на картонени квадратчета, пулчета, пластмасови пръчици, пръстите на ръката и т.н.). Натрупвайки опит, първокласниците постепенно се отделят от предметните опори и преминават към изпълнение на действията за звуков анализ във външноречев план, тоест първокласниците действат с думата, като я проговарят, движейки устни. Наред с това учениците следва да имат пред себе си и предметните опори, за да могат в случай на затруднение да прибегнат до тяхната помощ. На по-късните етапи се преминава и към изпълнение в умствен план – без да се използват като опори моделите на думата и без външно проговаряне.

От особено значение е овладяването на умения да се определя ударението на думата. Учителят сам преценява дали да въведе термина „ударение“ или да си служи с негов заместител (например „чукче“). Важното е първокласниците да се приучат да определят „ударената сричка“, тоест *сричката, която се изговаря с по-голяма сила на гласа*. Това умение е в основата на правописната грамотност и неговото формиране е с особено голямо значение за езиковата култура на учениците.

С особена важност за правописното обучение на учениците е още в първи клас те да се приучат да разделят звуковете на „силни звукове“ (чуват се ясно и се пишат така, както се чуват) и слаби звукове (не се чуват ясно и има разлика между изговор и писмо). В основата на тези умения е следното знание:

Гласните звукове са силни, когато са под ударение. Съгласните звукове са силни, когато след тях има гласен или сонор. Във всички останали случаи гласните и съгласните звукове не се чуват ясно и могат да се сгрешат при писане.

Това знание се прилага при всеки звуко-буквен анализ на дума. След като открият слабия звук, учениците поставят в модела на думата въпросителен знак в квадратчето на този звук. По този начин те означават мястото на възможната грешка и у тях се формира правописна зоркост. В съвместна дейност с учителя те

търсят средства за проверка и по този начин се приучават по подражателен път да намират подходящи думи за проверка при съмнение.

• **Съставяне на собствени модели на звуковия състав на думи**

На учениците се предлага сами да направят модели на звуковия състав на посочени от учителя думи, в които се съдържа изучаваният звук. Препоръчва се тези модели да се рисуват в тетрадка с квадратчета, като се оцветяват със син и червен молив.

• **Четене на срички с изучавания звук**

Препоръчва се упражненията за четене на срички да започват с четене на затворените срички, тъй като при тях сливането на звуковете е по естествен път. Алгоритъмът е следният: *Изговорете първата буква удължено и добавете към нея втората буква (аааам, еееел).*

Значително по-трудно е четенето на отворените срички. Съгласно звуковия аналитико-синтетичен метод на ограмотяване възприетият механизъм за четене на отворените срички е „четенето с ориентация към гласния звук“, така нареченото „позиционно четене“. При него алгоритъмът е следният: *Погледни сричката (ра), но не бързай да я изговориш, а открий с очи в нея гласния звук, пригответи се да изговориш гласния, но вместо това озвучи първата и втората буква заедно.* Целта е да се избегне „буквуването“, тоест „четенето с нанизване на звуковете“ (*p^aa*), което затруднява разбирането.

Ако ученикът се е приучил да чете буквувайки, това не би следвало да притеснява учителя. Целесъобразно е в тези случаи да се стимулира четенето на цели думи. При „буквуване“ ученикът трудно разбира прочетеното (*t^ael^aev^aiz^aor^a*), при което той изпитва естествена необходимост отново да прочете думата, за да осъществи необходимото разбиране. В този случай той я чете чрез „буквуване“ многократно, докато я узнае и я изговори цялостно. По този начин учениците, които „буккуват“, осъществяват директен преход от буквата към думата, като прескачат изцяло етапа на „сричкуване“. Това също е възможен механизъм за четене, тъй като „сричкуването“ не е задължителен етап в овладяване на четенето. Има случаи, при които четецът „сричкува“ до късна възраст, тъй като при четене на думата по срички той веднага след прочита ѝ разбира нейното значение и не изпитва необходимост да се върне отново към думата, за да я прочете цялостно. Ето защо учителят трябва да установи особеностите на четене при всеки ученик и да стимулира четене по думи, независимо дали е чрез „сричкуване“, или „буквуване“.

• **Четене на думи с изучавания звук**

На този етап първокласниците правят своите първи опити за слято четене на думи. В помощ на четенето са лигатурите, които насочват четеца сред прочитане по срички да слее сричките в дума.

В случай на затруднение препоръчва се така нареченото „четене на дума с ориентация към ударената сричка“. В този случай в думата за четене следва да бъде поставено ударението, за да може четецът да го вижда и да търси с очи ударената сричка. Алгоритъмът за слято четене на дума е следният: *Погледни думата, но не бързай да я четеш по срички, а потърси ударената сричка. След това изговори думата така, че да произнесеш с по-голяма сила на гласа ударената сричка.*

• **Четене на изречения и кратък текст**

Четат се предложените в буквара четива, като четенето се съчетава и със задачи за развитие на речта – съставяне на диалози, преразказване на прочетеното, съчиняване на собствени истории по повод на прочетеното.

• **Задачи за развитие на речта** – създаване на текст по сюжетни картини, разказване по преживяно, преразказване и съчиняване, създаване на диалози и т.н.

В хода на речетворческите задачи се цели и обогатяване на речниковия запас, отстраняване на правоговорни грешки и на нелитературни думи и изрази.

2. УРОК ЗА ПИСАНЕ НА МАЛКАТА РЪКОПИСНА БУКВА

Основните дидактически цели на урока са свързани както с овладяване на графичния компонент (правилно да се възпроизвежда графичният образ на изучаваните букви), така и с изграждането на начални умения за правилно писане на думи с правописни особености.

Урокът за писане на малката ръкописна буква се осъществява с опора на лявата страница на Учебна тетрадка № 2. Той се разгръща в следната последователност на методическата работа:

• **Звуков анализ на думи с изучавания звук**

Дейността за звуков анализ на думите е добре да се съчетае с речеви задачи по повод на илюстрациите в тетрадките – съставяне на изречения, разказ по наблюдение, съчиняване на приказка и т.н.

• **Анализ на изучаваната буква**

Първокласниците наблюдават ръкописната буква, определят съставящите я елементи, сравняват я с вече изучените букви и коментират различията. Предмет на анализ е не само формата на буквата, но и начинът на нейното изписване. Учителят задава образец, като пише буквата и коментира изходната точка, посоката на линията и характерът на движенията. Следвайки образца, учениците изписват буквата с едри движения във въздуха, тоест чрез така нареченото „въображаемо писане“. Целта е да се усвои движението, необходимо за писането на буквата. Ако буквата не е усвоена като двигателен акт, то ученикът изпитва съществени трудности при нейното писане. Той е запомнил добре формата ѝ, може да разпознае буквата сред множество други, дори може много точно да определи графичните грешки, допуснати при неправилното ѝ изписване. Въпреки това обаче той не може да я изпише, тъй като не притежава необходимия двигателен навик. Следователно главният проблем в обучението по писане е как да се помогне на първокласниците да усвоят двигателния образ на буквата. За целта е препоръчително в уроците по писане широко място да заеме *писането с ръката на другия* – изпълнява се по двойки, единият ученик пише с ръката на другия някоя от изучените букви, а другият ученик е затворил очи и по движенията на своята ръка се опитва да узнае коя е буквата. В този случай обучаваният няма опора в зрителния образ на буквата, а се ръководи само от нейния двигателен образ (съответния отрязък от движението на пишещата ръка).

Би могло да се използва и *методът „писане по графемни точки“* (графемни точки са местата, в които линията сменя посоката си). Методическата процедура е следната:

– Ученикът разглежда образец на буквата и върху него означава графемните точки, тоест онези точки, които оформят контура на буквата (не повече от 5–6 точки);

– Ученикът пренася графемните точки върху реда за писане, като първоначално означава точките, които маркират височината (най-високата и най-ниската точка в буквата) и ширината (двойката точки в най-изпъкналата част на буквата). Получава се своеобразно графично изображение, което трасира движението на пишещата ръка;

– Ученикът повтаря контурите на буквата, които сам си е очертал, и така пише буквата.

• **Изолирано писане на буквата**

Използва се копирният метод – в началото на реда за писане са очертани контурите на буквата, пишещият повтаря с химикал по контура, като се стреми да не прекъсва движението на ръката. В случая главното е първокласникът да запомни двигателния образ на съответното начертание. С опора на този образ той продължава самостоятелно да пише до края на реда.

След първите няколко опита се организира беседа върху грешките при писане – буквата е написана на дъската в няколко варианта на типични неправилности (с неправилна височина, с неправилна ширина, с неправилен наклон, с неправилно ориентиран в пространството елемент и т.н.).

След коментара на грешките продължава писането на буквите, но както е определено в тетрадките, не повече от 4 реда. Категорично трябва да се избягва продължителното писане на изолирани букви, защото у пишещия се създава нагласа да прекъсва след всяка изписана буква, а това е съществена пречка по пътя към интегриране на движенията при писане.

• **Писане на буквосъчетания с изучаваната буква**

Стремежът е да се усвоят всички възможни начини за връзка на изучаваната буква с другите ръкописни букви. За целта трябва да се пишат буквосъчетания, в които изучаваната буква се свързва по различен начин с буквите от четирите групи:

– буквите с начало и с край за връзка (*e, z, u, l, m...*);

– буквите с начало, но без край за връзка (*b, ю, v*);

– буквите без начало, но с край за връзка (*g, a, c*);

– буквите без начало и без край за връзка (*o, f, b*).

Свързването между буквите от първата група е чрез естествена връзка – достатъчно е да се удължат двата крайни елемента и буквите „сякаш се хващат за ръце“. Трудностите се явяват при свързването на буквите от другите групи. Препоръчва се връзката между елементите в буквата и между буквите в думата да се осъществява не чрез съединителна черта, а чрез съединителна запетая и повторение по вече написаната линия. Това е ключът към овладяването на така нареченото „свързано писане“, тоест писане без прекъсване в движенията на пишещата ръка.

• **Писане на думи и изречения**

При писането на думи и изречения с изучаваната буква графичните задачи следва да се съчетават с правописни задачи – целта е първокласниците да се приучат да спазват едновременно изискванията и за графична, и за правописна правилност.

Думите за писане се подбират така, че да представят възможните грешки при писане на изучаваната буква. Препоръчва се преди писането на дума с правописни особености да се направи модел на звуковия ѝ състав, в който да се означава с въпросителен знак квадратчето на звука, който не се чува ясно. Целта е пър-

вокласниците да знаят местата на възможните грешки, да се замислят при тях и да търсят способи за проверка (чрез изучено правописно правило, чрез справка с правописен речник или чрез допитване до възрастния).

• **Преписи и диктовки**

По преценка на учителя в урока могат да се включат и допълнителни задачи, свързани с преписи или диктовки.

Препоръчително е *диктовката* да е със съпътстващ коментар – учениците пишат, а един от тях в хода на писането предупреждава за възможните грешки при писане. Останалите ученици също участват активно в този коментар. Целта е обучаваните да са в активна позиция, тоест сами да си поставят правописните задачи и да се приучат да прилагат този способ на действие и при самостоятелно писане.

Текстовете за *препис* би следвало да са написани с ръкописния ученически шрифт и да съдържат думи с непроверяем правопис, като съответните букви са оцветени в червено, за да се запомнят от учениците. Целта е първокласниците да имат образец и на правилната графична форма на буквите, и на правилното писане на думите.

3. УРОК ЗА УПРАЖНЕНИЕ ПО ЧЕТЕНЕ

Основните дидактически цели на урока са свързани с развитие на уменията за звуко-буквен анализ, усъвършенстване на четивния механизъм, развитие на речта.

Урокът се реализира с опора на дясната страница от съответния разтвор на буквара. Целесъобразно е той да се разгърне в следната поетапност:

• **Дейности за развитие на фонематичния слух**

На учениците се предлага да откриват изучавания звук в думи от текст (га-танка, скороговорка, броилка, кратко стихотворение и т.н.), в който звукът има голяма честота на появата си. Учениците „улавят“ думите с този звук – тоест пляскат с ръце, когато ги чуят, или ги изговарят отделно от текста.

• **Четене**

В първата част от огромотелните уроци четивният материал е ограничен и затова преобладават дейностите **за четене в контекста на комуникативно-речева задача**. Например в уроците за гласните звукове и букви единиците за четене са еднословни възкликателни изречения, съдържащи изучавания звук (*Aaa! Ъъъ! Ooo! Ууу! Eee! Iiii!*). В зависимост от равнището на езикова подготовка на първокласниците учителят има следните **варианти**:

– учениците само четат изречението и коментират неговото значение и смисъл (*Какво означава? С кои други думи може да се изкаже? В какви други случаи може да се използва?* и т.н.);

– учениците научават, че тази част на речта се нарича възклицание, и се приучават да използват този термин в речта си;

– въвежда се понятието „възкликателно изречение“. Независимо че в учебната програма по български език и литература за първи клас е предвидено изучаването само на двата вида изречения – съобщителни и въпросителни, по преценка на учителя може да се изучават и възкликателните изречения, тъй като те присъстват в изучаваните четива и е добре първокласниците да знаят значението на удивителния знак, за да могат да четат изразително текстовете.

В по-късните етапи на ограмотителния период се появяват по-цялостни текстове и упражняването в четене се осъществява в следната поетапност:

- **Четене на думи**

Четивният материал включва думи от предложени текст за четене. От една страна, това са труднопроизносими думи, които биха затруднили първокласниците при четенето на текста и биха попречили на цялостното му възприемане. От друга страна, това са опорните думи от текста, които в своето единство представят неговата смислова структура.

Учениците четат думите, образуват с тях изречения, за да стане ясно дали разбират тяхното значение, съчиняват свои истории с опора на тези думи. Това позволява да се осъществи така нареченото „прогностично четене“, при което четецът има предварителни нагласи относно съдържанието и смисъла на четивото и това му помага да използва смислова догадка в хода на четенето.

- **Четене на текст**

Препоръчително е да се избягва многократният прочит на текста, тъй като това би довело до неговото наизустяване. Целесъобразно е да се прибегва към различни начини на четене, свързани с отстраняване на факторите, възпрепятстващи бързото четене с разбиране – четене с пропускане на думи, четене с добавяне на дума, четене с решетка, четене при обръната страница, четене с плъзгане на бял лист по вече прочетеното, четене от края към началото на текста и т.н.

- **Занимателни игри за четене и за съставяне на изречения**

В буквара са предложени игри, които в занимателен план помагат на учениците да действат с изучените звукове и букви.

4. УРОК ЗА ПИСАНЕ НА ГЛАВНАТА РЪКОПИСНА БУКВА

Този урок има структурата на урока за писане на малката ръкописна буква.

Неговите специфики са свързани с употребата на главните букви като знак за начало на изречение и като начални букви в съществителните собствени имена.

ЗВУК И БУКВА А

Цели

Четене: Обобщаване на особеностите на звук А. Усвояване на умения за моделиране на звуковия състав на думи със звук А. Развитие на уменията за устна диалогична реч.

Писане: Формиране на умения за спазване на графичните изисквания при писане на малката и на главната ръкописна буква А.

1. Урок за звук и буква А

Методически ход

• Съставяне на диалогична реч

Методическата работа се осъществява с опора на сюжетната картина „Деца пред магазина за играчки“. Първокласниците предлагат имена на двамата герои, като изискването на учителя е имената да съдържат звук А. Възможни са различни степени на трудност (например: звук А да е в началото на името; звук А да се съдържа поне един път в името на героя; звук А да се съдържа два пъти в името на героя и т.н.). На учениците се предлага да опишат героите и по външен вид, и по характер, а така също да коментират техните отношения. Учителят допуска различни варианти на избор – героите не се познават, героите са от един клас, героите са приятели, съседи и т.н. Целта е първокласниците да се подготвят за съставяне на устни диалози в различни комуникативно-речеви ситуации. Например:

– двамата герои избират подарък за свой приятел (*Какво предлага момчето? Какво смята момичето? Ще се зарадва ли приятелят им на играчка? Какво друго биха могли да купят за подарък на приятеля си? Как завършва спорът на децата?*);

– героите са непознати, срещат се случайно пред магазина за играчки и се запознават (*Кой пръв започва разговора? Защо? Как се представят децата един на друг? Какво разказва всеки от тях за себе си? Кои думи за учтивост използват?* и т.н.).

По подобие могат да се предложат и други речеви ситуации, като учениците изиграват диалозите по двойки, приемайки комуникативните роли на героите.

• Откриване на звук А в думи

Първокласниците откриват в сюжетната картина „Деца пред магазина за играчки“ предмети, в чиито названия се съдържа звук А.

• Наблюдаване на особеностите на звук А

Като резултат от наблюдението учениците следва да достигнат до следните обобщения: при звук А се чува глас – следователно е гласен звук, той се изговаря с широк отвор на устните.

• Анализ на печатните букви

• Звуков анализ на думи със звук А

Задачите за откриване на звука биха могли да се усложнят, като се предложи на учениците да сравнят изговора на звука в двете му позиции (Как се чува звук А в първата и във втората сричка на думата *жаба*? В коя сричка на думата *барабан* звук А се чува най-ясно? В кои срички на думата *барабан* звуковете не се чуват ясно и може да се сгреша при писане?).

- **Съставяне на собствени модели на звуковия състав на думи** (например на думите *мак* и *ваза*).

2. Урок за писане на малката ръкописна буква а

Урокът се провежда съобразно с описаната структура.

3. Урок за упражнение по четене

Методически ход

- **Задачи за развитие на фонематичния слух**

На учениците би могло да се предложи да уловят думите със звук А в брo-илката:

Хванах врана на тавана. Тя заграка и говори:

– Аз да бъда първи, ти да бъдеш втори.

- **Звуко-буквен анализ на думи**

Задачата за анализ на предложените в буквара думи може да се съчетае със задачи за синонимна работа. Например да се предложат други думи, които назовават посочените предмети (*сак – чанта, шапка – капела*) и да се открие в тях звук А. Задачата би могла и да е речетворческа – например да се измисли приказка, в която този предмет е вълшебен („Вълшебната чанта“, „Летящата шапка“ и т.н.).

- **Четене в контекста на комуникативно-речева задача**

Опора на методическата работа е сюжетната картина „Надсвирване“. Учениците определят участниците в общуването, коментират тяхното участие в надсвирването, свързват го с характеристиките им и разказват историята. Впоследствие те диалогизират ситуацията, като предварително уточняват гледните точки на героите (например: *магаре самохвалко, срамежливо агънце, горделив заек, талантлив и скромни славеи*). Препоръчително е учителят да провокира многообразие в диалозите.

При четенето на възклицанието акцентът е върху правилния изговор. Учениците коментират значението на изречението, като изказват неговия смисъл с други възможни изречения.

- **Занимателни игри за четене и за съставяне на изречения**

Предложената в буквара игра е насочена към създаването на различни варианти на сложно изречение. Първокласниците избират имена на героите съобразно с посочения модел (например: *Ана, Ема, Ирина, Ина* и др.). Тези имена те включват като думи в изречение по предложения модел на изречение (например: *Ана говори, а Ема мечтае; Ирина играе, а Ина почива* и т.н.).

4. Урок за писане на главната ръкописна буква А

Урокът се провежда съобразно с описаната структура.

ЗВУК И БУКВА Ъ

Цели

Четене: Обобщаване на особеностите на звук Ъ. Усвояване на умения за моделиране на звуковия състав на думи със звуковете А и Ъ. Овладяване на умения за разпознаване на буква Ъ сред многообразието от графични образи. Развитие на комуникативно-речевите умения.

Писане: Формиране на умения за правилно писане на малката и на главната ръкописна буква Ъ. Развитие на уменията за спазване на наклона, широчината и височината на буквите в реда.

1. Урок за звук и буква Ъ

Методически ход

• Задачи за развитие на монологичната реч

Методическата работа се осъществява с опора на сюжетната картина „Детски игри“. Първокласниците съставят разказ по картината, подпомагани с въпроси от учителя.

Към тази задача може да се добави и задача за съставяне в устна форма на кратък текст със заглавие „Моите любими игри“ (*С кого играя? На какви игри? Коя от тях харесвам най-много? Защо? Имам ли достатъчно време за игри? Защо? Какво мислят възрастните за моите игри? Защо? и т.н.*).

• Откриване на изучавания звук в думи

Първокласниците откриват в сюжетната картина „Детски игри“ предмети, в чиито названия се съдържа звук Ъ (*дърво, дънер, пясък, триъгълник и др.*). Учениците назовават изобразените герои с имена, които съдържат звук Ъ (*Петър, Димитър, Събка, Кръстьо, Вълко и т.н.*).

• Наблюдаване на особеностите на звук Ъ

Като резултат от наблюдението учениците би трябвало да достигнат до следните обобщения: при звук Ъ се чува глас – следователно е гласен звук, той се изговаря с тесен отвор на устните.

• Анализ на печатните букви

• Звуков анализ на думи със звук Ъ

При анализа на думите *гъба* и *чадър* може да се предложи на първокласниците да сравнят изговора на двата гласни звука и да определят ударените срички. Целта е да се насочи тяхното внимание към възможните правописни грешки при звуковете, които не се чуват ясно (например *чъдър, дарво*).

• Съставяне на собствени модели на звуковия състав на думи (например на думите *път* и *кръг*).

2. Урок за писане на малката ръкописна буква ъ

Урокът се провежда съобразно с описаната структура.

3. Урок за упражнение по четене

Методически ход

• Задачи за развитие на фонематичния слух

Първокласниците откриват звук Ъ в думи от текст – например в гатанката:

Тънък, дълъг дългун,

но бастун като клон!

сякаш глътнал бастун,

Що е то? (Щъркел)

- **Звуко-буквен анализ на думи**

При анализа на предложените в буквара думи от значение е да се насочи вниманието на учениците към колебанието при писането им (например четвъртата буква в *мета/ър*) и да се запомни правилното изписване на тези думи.

- **Четене в контекста на комуникативно-речева задача**

Опора на методическата работа е сюжетната картина „Лош удар“. Съответстващото ѝ изречение „*Ъъъ!*“ е възклицание, изразяващо чувство на болка.

При диалогизирането на ситуацията учениците предлагат различни варианти на речеви ситуации: ударът е по невнимание; ударът е умишлен; мечокът отбива топката с глава при игра на футбол и т.н.

При изиграването на устните диалози учениците се насочват към употреба на изрази от речевия етикет.

Задачата може да се допълни с речева задача за избор на синоними – например да се избере подходящата дума или израз в изреченията *Заекът се (изненада, уплаши, очарова, удиви, огорчи)* и *Мечо (изохка, изрева от болка, видя звезди посред бял ден)*.

- **Занимателни игри за четене и за съставяне на изречения**

Предложената в буквара игра е свързана с разпознаване на буквата Ъ сред вече изучените букви. Целесъобразно е играта да е със състезателен характер (*Кой пръв ще оцвети най-краткия път, по който таралежът да премине, за да се скрие от дъжда под чадъра?*). След очертаване на буквената пътечка първокласниците проследяват буквите в нея (*Колко пъти в пътечката е написана главната ръкописна буква Ъ? Кой пръв ще определи колко пъти се среща малката ръкописна буква ъ?* и т.н.).

На учениците, които работят изпреварващо, би могло да се постави задача да съставят кратък разказ със заглавие „Ежко в дъжда“.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Ъ

Урокът се провежда съобразно с описаната структура.

2. Урок за писане на малката ръкописна буква o

Урокът се провежда съобразно с описаната структура.

3. Урок за упражнение по четене

• Методически ход

Задачи за развитие на фонематичния слух

На учениците би могло да се предложи да уловят думите със звук О в стихотворението на Иван Кръстев „Носорог“:

<i>Носорог, носорог,</i>	<i>Ако имаш само рог,</i>
<i>нос ли имаш, или рог?</i>	<i>ще се казваш рогорог.</i>
<i>Ако имаш само нос,</i>	<i>Ала ти си носорог –</i>
<i>ще се казваш носонос.</i>	<i>значи имаш нос и рог.</i>

• Звуко-буквен анализ на думи

При анализа на първата дума от значение е да се насочи вниманието на учениците към главната буква, с която се пишат имената на хората.

Необходимо е да се отчетат и спецификите в звуко-буквените отношения при анализа на третата дума – *октопод*, като се обърне внимание, че ясно се чува само третият звук О, тъй като е под ударение. При останалите два звука О може да се сгреша при писане, затова е необходимо да се запомни правилното писане на думата. За да се подпомогне запомнянето, учениците биха могли да напишат тези букви в модела с червен цвят и с избрана от тях конфигурация.

• Четене в контекста на комуникативно-речева задача

Методическата работа се разгръща върху основата на сюжетната картина „Изненада“. Първокласниците се ориентират в комуникативната ситуация, определят участниците в нея и техните цели на общуване. Те предлагат имена на героите, като се стремят в тях да се съдържа звук О (*Огнян, Георги, Кольо, Митко, Росен, Стойка, Дора, Зорка, Моника, Нонка* и т.н.). Учениците съставят диалог между героите (*Кой какво пожелава на момичето, което има рожден ден?*). Коментират се и възможните варианти на комуникативната ситуация: момичето искрено се радва на подаръка; момичето има същата играчка; момичето не харесва подаръка и т.н.

При четене на изречението се коментира значението на възклицанието – *изненада*, *удивление*, *смайване* и т.н.

• Занимателни игри за четене и за съставяне на изречения

Предложената в буквара игра е плетеница от пътечки, които водят към различните етажи на буквената къща.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква O

Урокът се провежда съобразно с описаната структура.

Буквар: страници 22–23

ЗВУК И БУКВА У

Цели

Четене: Усъвършенстване на уменията за откриване на звук У в различни позиции на думата. Развитие на уменията за устна монологична реч и употреба на синоними.

Писане: Формиране на умения за писане на буква У и за спазване на графичната правилност при свързването ѝ в буквосъчетания с изучените букви.

1. Урок за звук и буква У

Методически ход

• **Задачи за развитие на монологичната реч**

Методическата работа се осъществява с опора на сюжетната картина „Училище“. Първокласниците съставят разказ по картината и по въпроси на учителя. Акцентът е върху уменията на учениците да описват (*Каква е сградата на училището? Как изглежда улицата? Какви са учениците?* и т.н.).

Задачата за развитие на речта би могла да се съчетае и със задача за синонимна работа. Например на първокласниците се предлага да изберат думи, с които да опишат своето училище и класната стая: (*голяма, висока, многоетажна, малка, ниска, приветлива*) сграда; (*просторни, светли, големи, малки, неудобни, мръсни*) стаи; (*нови, чисти, удобни, тесни, счупени, надраскани*) чинове; (*голям, чист, озеленен, малък, буренясал*) двор и т.н.

По преценка на учителя може да се предложи и съчиняването на текст със заглавие „Училището на бъдещето“ с опора на въпросите: *Как ще учат децата в това училище? На какво ще пишат? Какви ще са учебните предмети? Какво ще има в класните стаи? Колко големи ще са междучасията?* и т.н.

При ученици, слабо владеещи български език, тази част от методическата работа би следвало да се подчини на задачата за уточняване и разширяване на лексикалния запас (например: да се приучат да назовават правилно предметите в класната стая).

При тях е подходящо да се включи и задача за съгласуване на думи в словосъчетания (например: *голям_ училище, весел_ ученици, шумн_ улица* и т.н.).

• **Откриване на изучавания звук в думи**

С опора на сюжетната картина „Училище“ първокласниците предлагат думи, съдържащи звук У: *училище, улица, ученици, автобус, куче, учебник* и т. н. Към тях те биха могли да добавят и други думи със звук У, свързани с детето в училище.

• **Наблюдаване на особеностите на звук У**

Като резултат от наблюдението учениците би трябвало да достигнат до следните обобщения: при звук У се чува глас – следователно е гласен звук, той се изговаря с тесен отвор на устните.

• **Анализ на печатните букви**

• **Задачи за развитие на фонематичния слух**

На учениците би могло да се предложи да уловят думите със звук У в стихотворението на Васил Стоянов „Лято“:

*Чучулига се издига, а светулка като булка
кукувица кука, гиздава, блецука.*

- **Звуков анализ на думи със звук У**

Задачите за звуков анализ на думите в буквара – *ученик* и *куче*, би могло да се съчетаят с речетворчески задачи за съчиняване на истории с тези герои.

- **Съставяне на собствени модели на звуковия състав на думи** (например на думите *лук* и *луна*).

2. Урок за писане на малката ръкописна буква у

Урокът се провежда съобразно с описаната структура.

3. Урок за упражнение по четене

Методически ход

- **Задачи за развитие на фонематичния слух**

Първокласниците откриват думите със звук У в текст – например стихотворението на Асен Босев „Луноход“:

*Луноход, луноход, Ту напред, ту назад,
по луната търси брод. по път непознат.*

- **Звуко-буквен анализ на думи**

При анализа на думите от значение е вниманието на първокласниците да се насочи към възможностите за грешка при писане – *буха/ъл, кенго/уро/у*, като целта е да се запомнят правилните букви.

- **Четене в контекста на комуникативно-речева задача**

Методическата работа се разгръща върху основата на сюжетната картина „В цирка“. При четене на изречението се коментира значението на възклицанието – удивление, смайване, захлас. Учениците биха могли да диалогизират историята при различни варианти на речева ситуация – добродушен слон и мишок самохвалко; зъл слон и страхлив мишок; слон грубиян и учтив мишок и т.н.

По преценка на учителя може да се предложи и задача за създаване на текст – разказ по преживяно „Когато бях на цирк...“ или за съчиняване на приказка с двамата герои по следните опорни думи: *горделив слон, подиграва се на мишката, завързан от хората с въжета, мишката прегризва въжетата, благодарността на слона*.

- **Занимателни игри за четене и за съставяне на изречения**

Предложената в буквара игра е плетеница от пътечки, които водят към различните етажи на буквената къща. В плетеницата са скрити предмети, в чиито названия се съдържат изучените звукове. Задачата на учениците е да очертаят пътека към всяка буква и да посочат думи, в които се съдържа звукът.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква У

Урокът се провежда съобразно с описаната структура.

ЗВУК И БУКВА Е

Цели

Четене: Усъвършенстване на уменията за откриване на звук Е в различни позиции на думата. Развитие на комуникативно-речевите умения. Овладяване на умения за съставяне на изречения по модел.

Писане: Формиране на умения за писане на буква Е при спазване на изискванията за графична правилност.

1. Урок за звук и буква Е

Методически ход

• Задачи за развитие на монологичната реч

Методическата работа се осъществява с опора на сюжетната картина „Есен в гората“. Първокласниците правят описание на есенната гора с помощта на въпросите: *По какво разбираме, че е есен в гората? Какви животни можем да срещнем в гората? Какво правят децата в гората? Как се чувстват? Защо?* и т.н.

За първокласници с трудности при овладяването на българския език задачата би могла да се допълни със задача, изискваща да се предложат колкото може повече думи, назоваващи животни, като думите се повтарят многократно, за да се запомни правилният им изговор. Целесъобразно е да се използва картинен или снимков материал, за да свържат учениците думата с конкретния предметен образ.

За ученици с добро владееене на българския език речевата задача може да бъде свързана със съставяне на разказ по преживяно „На разходка в гората или в парка“, като в текста си първокласниците се стремят да назоват чувствата, които поражда срещата им с природата.

• Откриване на звук Е в думи

С опора на сюжетната картина „Есен в гората“ първокласниците откриват в нея обекти, в названието на които се съдържа звук Е (*есен, небе, елен, таралеж, заек, катерица, деца, цветя* и т.н.).

• Наблюдаване на особеностите на звук Е

Като резултат от наблюдението учениците следва да достигнат до следните обобщения: при звук Е се чува глас – следователно е гласен звук, той се изговаря с широк отвор на устните.

• Анализ на печатните букви

• Задачи за развитие на фонематичния слух

На учениците би могло да се предложи да уловят думите със звук Е в гатанката:

*Топка от бодлички който я докосне,
ходи по тревички, без да ще, ще охне. (Еж)*

• Звуков анализ на думи със звук Е

Към задачата за звуков анализ на думата *заек* може да се добави и речетворческа задача за съчиняване на весела история с героя.

• **Съставяне на собствени модели на звуковия състав на думи** (например на думите *мед* и *зеле*).

2. Урок за писане на малката ръкописна буква е

Урокът се провежда съобразно с описаната структура.

3. Урок за упражнение по четене

Методически ход

• Задача за развитие на фонематичния слух

Първокласниците откриват думи със звук Е в текст – например в стихотворението на Лъчезар Станчев „Вярно ли е това“:

<i>Топла пролет е сега,</i>	<i>Есен в ручея с тъга</i>
<i>грозде зрее на брега.</i>	<i>къпе мечката снага.</i>
<i>Лете кончето с рога</i>	<i>Зиме, кацнал на дъга,</i>
<i>рови и пасе в снега.</i>	<i>славей пее: га-га-га!</i>

• Звуко-буквен анализ на думи

При анализа на думите се акцентира върху главната буква при писане на имената на хора (*Ели, Еми*) и върху правописните особености при писането на гласните в думата *таралеж (та/ъра/ълеж)*. Учениците ги изписват правилно и красиво, така че да запомнят правописа на думата.

• Четене в контекста на комуникативно-речева задача

Опора на методическата работа е сюжетната картина „Листопад“. Първокласниците описват обстановката на общуване – почистване на училищния двор от окапалите есенни листа. Те назовават героите с имена, съдържащи звук Е (*Емилия, Петя, Гергана, Анелия, Стефка* и др.), и възпроизвеждат разговора между участниците в историята. В илюстрираната ситуация могат да се включат и други герои – например: съченици, които се подиграват; приятели, които минават наблизко; учителка, която гледа през прозореца, и т.н.

Коментира се и значението на възклицанието – възторг, удоволствие, радост.

• Занимателни игри за четене и за съставяне на изречения

В буквара е предложен модел на изречението *Елекът е червен*. По подобие първокласниците съставят други изречения със същата структура (*Небето е синьо; Снегът е бял; Цветето е красиво* и т.н.). С някои от изреченията учениците биха могли да съставят и текст.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Е

Урокът се провежда съобразно с описаната структура.

ЗВУК И БУКВА И

Цели

Четене: Обобщаване на особеностите на звук И. Усвояване на умения за моделиране на звуковия състав на думи със звук И. Развитие на диалогичната реч. Овладяване на умения за съставяне на изречения по модел.

Писане: Формиране на умения за правилно писане на буква И във връзката ѝ с другите изучени букви. Развитие на уменията да се спазват графичните изисквания за наклон, ширина и височина на буквите.

1. Урок за звук и буква И

Методически ход

• Въведение

Насочването към звук И би могло да се осъществи чрез гатанката:

Остроноса, опашата,

шие кукли на децата.

Що е то? (Игла)

• Задача за развитие на диалогичната реч

Методическата работа се осъществява с опора на сюжетната картина „При шивача“. Първокласниците коментират двамата участници в речевата ситуация и предлагат различни варианти на техните характери (например: строг шивач и послушно момиче; шегобиец шивач и весело момиче; услужлив шивач и капризно момиче и т.н.). Съобразно с тези роли на героите първокласниците изиграват чрез диалози по двойки различните комуникативни ситуации.

Комуникативно-речевата задача би могла да се усложни чрез добавяне на нови участници в общуването (например майката на момичето) или чрез промяна в обстоятелствата на общуване (например момичето закъснява за училище или шивачът е направил роклята къса и няма повече плат и т.н.).

• Откриване на звук И в думи

С опора на сюжетната картина „При шивача“ първокласниците откриват в нея предмети, в названието на които се съдържа звук И (*игла, ножица, цип, риза, игленик, шивач* и т.н.).

• Наблюдаване на особеностите на звук И

Като резултат от наблюдението учениците би трябвало да определят, че при звук И се чува глас – следователно е гласен звук, той се изговаря с тесен отвор на устните.

• Анализ на печатните букви

• Звуков анализ на думи със звук И

Към задачата за звуков анализ на думата *игла* може да се добави и речетворческа задача за съчиняване на весела история с игла, която решила да напусне дома на шивача.

• Съставяне на собствени модели на звуковия състав на думи (например на думите *вик* и *пиле*).

2. Урок за писане на малката ръкописна буква и

Урокът се провежда съобразно с описаната структура.

3. Урок за упражнение по четене

Методически ход

• **Задачи за развитие на фонематичния слух**

Първокласниците откриват думи със звук И в текст – например в стихотворението на Владо Русалиев „Речица“:

<i>Сребрилата речица</i>	<i>през урви се провира,</i>
<i>със бистрата водица</i>	<i>но своя път намира –</i>
<i>от върхове извира,</i>	<i>тече, шуми и пей.</i>

• **Звуко-буквен анализ на думи**

Задачата за анализ на предложените в буквара думи може да се съчетае със задача за съставяне на изречения с тези думи. Препоръчва се учениците да съставят не само съобщителни, но и въпросителни изречения (например: *За какво служи предметът? Какъв е на цвят? Може ли да лети?* и т.н.).

• **Четене в контекста на комуникативно-речева задача**

Опора на методическата работа е сюжетната картина „Игра“. Първокласниците разказват историята, като описват действията и чувствата на героите чрез избор на синоними – например: *Котката (се забавлява, си играе, се подиграва), а мишката (се страхува, се дърпа, се оплаква)*.

Обсъжда се и значението на възклицанието „Иии!“ в конкретната речева ситуация като израз на досада, раздражение, гняв, мъка, недоволство.

• **Занимателни игри за четене и за съставяне на изречения**

В буквара е предложен модел на изречението *Ина и Иван пеят*. По подобие първокласниците съставят други изречения със същата структура (*Ирина и Илко играят; Искра и Илия рисуват* и т.н.). Задачата може да има и състезателен характер (*Кой ще предложи най-много изречения по същия модел?*).

4. Урок за писане на главната ръкописна буква И

Урокът се провежда съобразно с описаната структура.

ГЛАСНИ ЗВУКОВЕ

Цели

Четене: Обобщаване на знанията за гласните звукове. Усвояване на умения за разграничаване на гласните звукове според гласежа им. Развитие на уменията за съставяне на думи и изречения по предложени модели. Развитие на умения за създаване на приказка по серия от картини.

Писане: Развитие на умения правилно да се възпроизвеждат графичните образи на буквите на гласните звукове. Усъвършенстване на уменията за свързано писане на изучените букви.

1. Урок за обобщение

Методически ход

Урокът би могъл да се разгърне в следната поетапност:

• **Дейности, насочени към систематизиране на знанията за гласните звукове**

Първокласниците проследяват отношенията на противопоставяне в групата на гласните звукове. Те наблюдават сходствата между гласните и ги групират по двойки: А–Ъ, О–У, Е–И. Изследват и техните различия: звуковете А, О, Е се изговарят с широк отвор на устните (широки гласни), а звуковете Ъ, У, И се изговарят с тесен отвор на устните (тесни гласни). Коментират се и възможностите за правописни грешки (например при думите *баща (бащин)*, *ръка (ръчен)*, *гора (горски)*, *ухо (ушен)*, *звезда (звезден)*, *лисица (Лиса)*). Поставя се началото на методическата работа за усвояване на правописни умения и навици.

• **Звуко-буквен анализ на думи**

В буквара са предложени модели на шест тризвукови думи, всяка от които съдържа съответния гласен звук. Учениците отделят звуковете в думата, определят тяхната последователност, отделят гласния звук и оцветяват в червено неговото квадратче.

• **Означаване на гласните звукове в думи**

Методическата работа е с опора на предложените в буквара три модела на думи, в които има колебания при писането на гласните звукове (едно се чува, друго се вижда). Първокласниците откриват гласните звукове в тези думи, коментират гласежа им и с помощта на учителя решават коя буква да запишат: *ка/ълвач*, *ла/ъжица*, *торта/ъ*.

• **Съставяне на собствени модели на звуковия състав на думи**

На учениците се предлага да анализират думите *дъга*, *море*, *гуми*, като отделят звуковете в тях, подреждат за всеки звук бяло квадратче, определят кои от тези звукове са гласни и заменят съответното бяло квадратче с червено.

• **Съставяне на изречения**

В буквара чрез картинен план е предложен модел на изречението *Пеперудата лети, а змията пълзи*. По подобие учениците предлагат други изречения със същата структура, подпомогнати от въпроса „Кой какво прави?“.

По преценка на учителя в урока може да се включи и задача за преразказ на текст – например да се разкаже любима приказка.

2. Урок по писане

Урокът се разгръща чрез предложената в учебната тетрадка система от задачи за писане на изучените букви – малки и главни.

Целесъобразно е да се включат и задачи за звуко-буквен анализ на думи с редуцирани гласни (*гора, куфар, тебешир* и т.н.). Целта е да се насочи вниманието на първокласниците към възможните места за правописни грешки и да се изгради у тях нагласа за търсене на думи за проверка.

3. Урок за упражнение

Методически ход

В урока се очертават два основни компонента:

• Съставяне на приказка по серия от картини

Учениците разглеждат серията от картини в буквара и се опитват да възприемат историята цялостно, за да измислят заглавие на приказката. Към всяка от картините те предлагат реч, подпомагани от въпросите на учителя: *Защо плаче Мечо? От какво е болката му?* (към първата картина); *Какво прави вълкът? Успява ли? Защо?* (към втората картина); *Как се чувства вълкът? Защо?* (към третата картина); *Как лисицата се опитва да помогне? Защо не успява?* (към четвъртата картина); *Какво прави Ежко? Спасява ли Мечо от болката? Защо?* (към петата картина); *Кой успява да помогне на Мечо? Как?* (към шестата картина).

След разказването на частите на приказката учениците се опитват да направят цялостен преразказ, подпомагани от учителя.

Задачата би могла да се усложни, като се предложи на първокласниците да включат и други герои в историята (например катерица и заек) и да добавят тези части от приказката към цялостния ѝ текст.

• Четене на думи-изречения

Четивният материал включва възклицанията към всяка от картините на приказката. След прочита на всяко от възклицателните изречения учениците коментират неговото значение: „*Ооо!*“ – израз на болката на Мечо; „*Ъъъ!*“ – израз на старанието и напрежението на вълка, докато се опитва да извади костта; „*Ууу!*“ – израз на разочарованието на вълка; „*Иии!*“ – израз на огорчението на лисицата; „*Еее!*“ – израз на отчаянието на таралежа; „*Ааа!*“ – израз на облекчението и радостта на Мечо.

След всяко прочетено изречение учениците предлагат пълнозначни изречения, които изказват същия смисъл.

4. Урок по писане

Основната част от урока е за свързаното писане на изучените букви в различни буквосъчетания, за да се упражнят всички възможни начини за връзка между тях.

Илюстрацията в учебната тетрадка предполага методическа работа за разказ по серия картини.

Буквар: страници 30–31

ЗВУК И БУКВА М

Цели

Четене: Усвояване на умения за звуков анализ на думи със звук М. Овладяване на механизъм за четене на затворени и отворени срички със звук М. Формиране на начални умения за слято четене на дума. Развитие на речта.

Писане: Усвояване на умения за правилно писане на буква М в срички и думи с изучените букви. Усъвършенстване на уменията за свързано писане при спазване на изискванията за графична правилност.

1. Урок за звук и буква М

Методически ход

Урокът би могъл да се разгърне в следната поетапност:

• Въведение

Насочването към звук М би могло да се осъществи чрез следната гатанка от Веса Паспалеева:

*Черен чичо Бежко
със дървена дрешка.*

*Где с нослето драсне –
буквичка израсне!*

Отговорът на гатанката (думата *молив*) започва с изучавания звук.

• Наблюдаване на особеностите на звук М

Учениците изследват звук М в предложените в буквара думи със съпътстващите ги модели на звуковия състав – *мечо* и *мед*. Сравнявайки звученето на първия звук в двете думи, първокласниците достигат до обобщението – при изговор на звук М се чува и глас, и шум, следователно той е съгласен звук. По преценка на учителя може да бъде въведен и терминът „сонор“, но това не е задължително.

• Анализ на печатните букви

• Звуков анализ на думи със звук М

Учебните задачи за звуков анализ са с опора на трите звукови модела на думи, предложени в буквара, като те са степенувани по трудност.

• Четене на срички със звук М

Първоначално се четат затворените срички от втория ред, а след това се пристъпва към четене на отворените срички от първия ред.

• Четене на думи и изречения

Четенето на предложеното в буквара изречение може да се съчетае с речетворческа задача – например разказ със заглавие „Моята майка“, в който учениците описват външния вид на своите майки и черти от техния характер (*Как изглежда мама? Каква е тя? Как се грижи за мен? Какво работи? Какво обича да прави?* и т.н.).

2. Урок за писане на малката ръкописна буква м

Урокът се провежда по описаната структура.

3. Урок за упражнение

Методически ход

• Сравняване на различни конфигурации на буква М

Първокласниците анализират предложените в буквара различни шрифтове на печатните и ръкописните букви. Задачата може да се усложни, като учителят

напише на дъската различни букви М – с различни големини, с различни цветове, с различни конфигурации, с различна ориентация в пространството (обърнати обротно, наклонени наляво или надясно под различен ъгъл) и т.н. Целта е да се представи съществуващото многообразие от начини за изписване на буква М, което ученикът среща около себе си.

- **Игри с изучавания звук**

Целта е развитието на фонематичния слух. Опора на игрите би могла да е скоропоговорката на Спас Антонов:

*Магдалина има мандолина, Магдалина свири с мандолина,
а Марина има мандарина. а Марина хапва мандарина.*

Играта може да е със състезателен характер (*Кой ще улови най-много думи със звук М?*), с конструктивен характер (*Разместете думите, без да се променя смисълът на текста.*) или с речетворчески характер (*Кои други думи със звук М можете да добавите към скоропоговорката?*).

- **Четене на думи**

Акцентът е върху преодоляване на трудностите при четене на отворените срички (съгласен–гласен). Учениците четат предложените в буквара думи, като се стремят да сливат сричките в дума.

При затруднения може да се прибегне до използването на графичен абак, като в лентата са буквите *М_Е*, а в подвижната лента са всички гласни звукове. Сменяйки гласните в прозорчето на думата, първокласниците търсят кои думи могат да се получат. С всяка от тях те съставят изречение, за да се установи дали разбират прочетеното (например: *мое – Кучето е мое; мие – То си мие лапите; мае – Без да се мае, кучето скочи върху крадеца*).

- **Четене на текст**

За да се подпомогне разбирането на текста в буквара, целесъобразно е преди прочита му първокласниците да се ориентират в описваната ситуация. За целта те разглеждат илюстрацията и разказват историята, подпомагани от въпросите: *Кои са героите? Как се казват? Къде са? Какво правят? Как се чувстват?* и т.н.

След прочита учителят би могъл да провери дали е осъществено необходимото разбиране на прочетеното чрез въпросите: *Коя е Мими? (момиченцето); Коя е Еми? (куклата); Кой кого мие?* и т.н.

От голямо значение е задачите за четене да се съчетаят със задачи за преразказване (например разказ от името на героя: *Разкажете историята през очите на момиченцето, ако то мрази къпането*) и задачи за съчиняване (например: *Какво би станало, ако водата не може да спре и банята се превърне в море?*).

- **Комункативно-речеви задачи**

В буквара е предложен материал, който предполага многообразни възможности за създаване на свързана реч – разказване на история със заглавие „Двете мечета“, драматизация на историята, съставяне на диалози по всяка от двете илюстрации и т.н. Обръща се сериозно внимание и на правилната употреба на речетикетните формули *Моля да ми дадеш!*; *Заповядай!*; *Добър апетит!* и т.н.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква М

Урокът се организира съобразно с описаната вече структура.

• **Четене на думи**

В помощ на четенето може да се използва графичен абак с името *H_на*. При движението на подвижната лента гласните звукове в прозорчето се сменят и първокласниците преценяват има ли такова име на човек – *Нина, Нона, Нена, Нана, Нуна, Нъна*.

• **Четене на текст**

Задачата за четене на текст се предшества от задача за разказване по илюстрацията към текста. Целта е още преди прочита първокласниците да се ориентират в описваната ситуация, което ще осигури пълноценното разбиране на прочетеното. Разказът по илюстрацията включва както елементи на описание (*Кои са героите? Как изглежда всеки от тях? Какъв е по характер?*), така и елементи на повествование (*Къде се намират колите? Накъде са тръгнали хората в тях? Какво правят пешеходците?*), а така също и елементи на разсъждение (*Правилно ли се ядосват шофьорите? Защо?*). Съчетава се също монологична реч (*Какво се случва?*) с диалогична реч (*Какво си казват приятелите?*).

• **Игри със звук и буква Н**

В буквара е предложена играта „Буквен лабиринт“, чиято цел е първокласниците да отделят буква Н от вече изучените букви. Учениците откриват пътя на героите, като следват реда, в който има само букви на звук Н.

Към тази игра може да се добави игра за развитие на фонематичния слух – например: *Колко са думите със звук Н в стихотворението на Георги Маринов „Балонче“:*

<i>Водното конче</i>	<i>Но в тръстиката дива</i>
<i>си купи балонче.</i>	<i>една жабка крадлива</i>
<i>С конец го върза</i>	<i>срещна кончето,</i>
<i>и към къщи забърза.</i>	<i>взе му балончето.</i>

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Н

Ходът на урока съответства на описаната поэтапност в методическата работа.

3. Урок за упражнение

Методически ход

• Сравняване на различни конфигурации на буква Л

Задачата за разграничаване на буквите по конфигурация може да е с комуникативна насоченост – например да се напишат по много и различни начини табелки над щайги с лимони и малини.

• Четене на думи и текст

Предложените в буквара думи за четене са имената на героите от текста. Целта е да се осъществи необходимата подготовка за правилното възприемане на четивото. След прочитането на думите първокласниците измислят възможни телефонни разговори между тези герои. Това ги насочва към конкретния текст „Ало“.

След прочитането на текста се коментира описаната в него комуникативна ситуация – *Кой говори? На кого? Кого търси?* и т.н.

Целесъобразно е методическата работа да включи и различни продължения на телефонния разговор от текста. За целта учениците моделират комуникативната ситуация, като променят: отношенията между събеседниците (*Как протича разговора на двете момчета, ако те са непознати; ако те са съученици от различни класове; ако са имали скарване помежду си; ако са близки приятели?*), целите на общуване (*Предайте разговора на момчетата, ако единият търси другия, за да си уговорят среща; за да коментират футболен мач; за да се уговорят за предстоящата екскурзия на класа и т.н.*) или характеристиките на участниците в общуването (*и двамата са добри и вежливи; и двамата са с груби обноски; единият е учтив, а другият е невъзпитан и т.н.*).

• Игри със звук и буква Л

Предложеният в буквара лабиринт е в помощ на четенето – пътеката на момичето към лалето е съставена от букви, с които е написано изречение. Препоръчва се учениците да прочетат всички комбинации от букви по пътеките и да ги съпоставят с правилната.

• Четене на допълнително четиво

Предложеният в буквара допълнителен материал за четене има характер на загадка (*Кой е мил малини – Лили, мама или мама е мила и малините, и Лили?*). Задачата за четене може да се съчетае с речетворческа задача (например: *Променете реда на думите в изречението по всички възможни начини.*).

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Л

По преценка на учителя към задачите от учебната тетрадка могат да бъдат добавени диктовка на изречения (например: *Имаме елен на име Лени. Лени е мля и умел.*); езикови задачи (*Кой ще напише най-много имена на хора, в които има звук и буква Л?*); задачи с конструктивен характер (например: *Подредете в изречение думите лале има алено Лина.*) и др.

ЗВУК И БУКВА Р

Цели

Четене: Усвояване на умения за звуков анализ на думи със звук Р. Усъвършенстване на механизма за четене на отворени срички със звук Р. Развитие на уменията за слято четене на дума. Усъвършенстване на уменията за възприемане на текст. Развитие на речта.

Писане: Формиране на умения за писане на ръкописните букви *р* и *Р*. Усвояване на средствата за свързване на буква Р с другите изучени букви. Усъвършенстване на уменията за писане съобразно с изискванията за графична правилност.

1. Урок за звук и буква Р

Методически ход

Ходът на методическата работа би могъл да е следният:

• Въведение

За насочване към звук Р може да се използва гатанката:

Във морето, реката или язовира

от нахални рибари нито миг нямам мира.

Някой ден ще им кресна ядосано – чибя!

Докога ще мълча като ... (риба)?

• Наблюдаване на особеностите на звук Р

Учениците отделят първия звук от думата – отговор на гатанката, интонираат го и определят характеристиките му на звук, в който се чуват глас и шум – тоест сонор.

• Анализ на печатните букви

• Звуков анализ на думи със звук Р

Анализирайки предложените в буквара думи, първокласниците интонираат звуковете в тяхната последователност, определят позицията на звук Р, откриват съседните му звукове, разместват звуковете в думата (*риба–бира*), добавят други звукове (*рак–крак*), моделират други думи, съдържащи звук Р, и т.н.

• Четене на срички със звук Р

Учениците прочитат първо затворените срички от втория ред, а след това отворените срички от първия ред, след което ги комбинират в думи.

• Четене на думи и текст с изучавания звук

Предложеният в буквара текст предполага множество варианти за четене със смислова догадка (например: *Прочетете текста, като смените предметите от картинките; Прочетете текста, като промените имената на героите; Прочетете текста, като пропускате думите, в които няма буква Р, и т.н.*)

Препоръчително е по повод на текста да се изпълняват и задачи за развитие на речта – например разказ по преживяване (*Какво правя, когато вали дъжд*), разгърнат отговор на въпрос (*Обичам ли дъжда*), съчиняване на приказка (*Историята на една дъждовна капка*), измисляне на невероятна история (*Вълшебното чадърче*) и т.н.

2. Урок за писане на малката ръкописна буква *р*

Урокът се провежда съобразно с описаната структура. Към упражненията в

учебната тетрадка могат да се добавят и допълнителни упражнения за препис или диктовка на думи и изречения като: *ромоли; мирно; Марина има рана; Лора е уморена; Миро е на море* и т.н.

3. Урок за упражнение

Методически ход

• **Четене на думи**

Редицата от думи за четене, предложени в буквара, са опорните думи от текста. Те задават неговата смислова структура. Целта е чрез тяхното четене първокласниците да получат помощ по отношение на четивните трудности в текста и да се ориентират в неговото съдържание. Ето защо първокласниците съставят различни изречения, комбинирайки прочетените думи.

• **Четене на текст**

Четенето на текста следва да се съчетае с подходящи речеви задачи. Например:

– озаглавяване на текст: учениците сами измислят заглавие на текста или избират подходящо заглавие от няколко предложени (*Весели игри, На спортната площадка, От игри умора няма*);

– диалогизиране на текста: първокласниците си разпределят ролите на героите от текста и съставят устно техния диалог в няколко варианта;

– измисляне на продължение на текста (*Как приятелите са помогнали на уморената Ирина?*);

– съчиняване на собствена история (например: *Вълшебните ролери*) и т.н.

• **Игри със звук и буква Р**

Играта, предложена в буквара, има формата на кръстословица. Първокласниците следва да открият скритите имена и да ги прочетат.

Към тази игра може да се добави игра за развитие на фонематичния слух – уловете думите със звук Р в стихотворението на Асен Босев „Слънцето и розата“:

*Слънцето е роза в небесата,
разцъфтяла рано в утринта.*

*Розата е слънце на земята,
розово изгряла в пролетта.*

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Р

Урокът се изгражда чрез системата от задачи в учебната тетрадка.

ЗВУК И БУКВА Й

Цели

Четене: Усвояване на умения за звуков анализ на думи със звук Й. Усъвършенстване на позиционното четене. Развитие на уменията за възприемане и преразказване на текст.

Писане: Изграждане на умения за писане на ръкописните букви *й* и *Ѹ*. Усвояване на умения за писане на буквосъчетания, в които буква Й се свързва по различен начин с другите изучавани букви.

1. Урок за звук и буква Й

Методически ход

Препоръчителна е следната последователност на методическата работа:

• Въведение

За откриване на звука може да се използва стихотворението на Кирил Кадийски „Водно слънце“:

Повяхна всяка вейка, посърна всяка нива.

Ах, слънцето е лейка, полива ли, полива.

*Но аз ще взема лейка, ще тръгна в двора с нея,
там всеки стрък и вейка в лехите ще огрея.*

• Наблюдаване на особеностите на звук Й

По подобие на предходните уроци учениците изследват и обобщават характеристиките на звука и го отнасят към групата на сонорните съгласни звукове. От особено значение е да се разграничи звук Й по изговор от звук И. За целта се използват думи, при които редуването И/Й има смислоразличителен характер (*мой/мои*). По подобие на примера в буквара първокласниците образуват различни словосъчетания с тези две думи, за да осъзнаят както звуковете, така и смисловите различия между тях.

• Анализ на печатните букви

• Звуков анализ на думи със звук Й

По преценка на учителя към предложените в буквара думи могат да се добавят и думи, в които звук Й е в позиция след гласен звук или в началото на думата (например: *йога, майонеза*).

• Четене на срички с буква Й

Учениците четат редицата от срички в буквара и образуват думи с тях (*йо-йод, ай-чай, ой-бой, ей-славей* и т.н.).

• Четене на думи и изречения с буква Й

Четивният материал, предложен в буквара, се състои от илюстрация и диалог, които образуват смислова цялост. Тя е опора за съставяне на различни истории – трите героини са момичета, които пият мляко за закуска; трите героини са дебели жени, които пият чай за отслабване; трите героини са първокласнички, които празнуват рожден ден на своя приятелка, и т.н.

2. Урок за писане на малката ръкописна буква *й*

Тъй като графичният образ на буква *й* не е съществено различен от този на буква *и*, изолираното писане на буквата следва да бъде твърде ограничено. Превес имат упражненията за писане на думи и изречения.

Съществено място следва да се отдели и на правилното писане на думи с частицата най- (*най-мила, най-умна, най-немирна, най-уморен, най-рано*).

3. Урок за упражнение

Методически ход

Дидактичният материал в буквара предполага следния ход на методическата работа:

- **Четене на думи и изречения**

В буквара са предложени две четива, които първокласниците четат, коментират, озаглавяват, преразказват и допълват със собствени измислици.

- **Игри със звук и буква Й**

Поради спецификите на звук Й е целесъобразно провеждането на игри за разграничаването му от другите звукове в потока на речта. Например учениците пляскат с ръце, щом чуят звук Й при четене на стихотворението на Янаки Петров „Зайче“:

*Бягай, бягай, зайче,
зайче-побегайче!
Ти не бягаиш, зайче,
зайче-небегайче!*

*Скачай, скачай, зайче,
зайче-подскачайче!
Ти не скачаиш, зайче,
зайче-нескачайче!*

- **Четене на допълнително четиво**

Към текста в буквара може да се добави и следното четиво:

*Муна е мила маймуна, ама е немирна май.
Немирна е, ама е най-умна на мама.*

4. Урок за писане на главната ръкописна буква *И*

Към предложеното в тетрадката може да се добави следният материал за препис или диктовка:

Мама е най-мила.

Вална мила Йорги: „Ей, Йорги, не лай!“

СОНОРНИ СЪГЛАСНИ ЗВУКОВЕ

Цели

Четене: Обобщаване на знанията за сонорните съгласни звукове и усъвършенстване на уменията за тяхното отделяне и противопоставяне. Развитие на уменията за звуков анализ. Усъвършенстване на механизма за четене на отворени срички с ориентация към гласния звук. Развитие на уменията за съставяне на думи и изречения по предложени модели.

Писане: Усъвършенстване на уменията за свързано писане на изучените букви.

1. Урок за обобщение

Методически ход

• **Дейности за систематизиране на знанията за сонорните съгласни звукове**

Първокласниците разглеждат петте букви от илюстрацията в буквара, сравняват ги по изговор и графичен образ, образуват думи с тях. Те биха могли да запомнят звуковете от тази група, като си помагат с думата *ламарина*, в която се съдържат четири от тях. За целта е подходяща следната кръстословица:

Градинско цвете	л □ □ □ (лале)
Иглолистно дърво	□ □ а (ела)
Цитрусови плодове	□ □ м □ □ □ (лимони)
Месец през пролетта	□ а □ (май)
Граблива птица	□ р □ □ (орел)
Горски плодове	□ □ □ и □ □ (малини)
Горско животно	□ □ □ н (елен)
Небесно тяло	□ □ □ а (луна)

Първокласниците пишат думите в кръстословицата и запомнят думата *ламарина* като опора за отделяне на сонорните съгласни звукове.

• Звуков анализ на думи

В буквара е предложен богат езиков материал, предпоставящ възможности за звуков анализ на думи, съдържащи сонорни съгласни звукове.

• Четене на думи

Тази част от методическата работа е насочена към усъвършенстване на позиционното четене. Ето защо е подходящо да се използва графичен абак. На хоризонталната лента е написана думата *РА_О*, а на подвижната вертикална лента са написани сонорите (*р, л, м, н, й*). При движението на лентата в прозорчето на думата се сменят сонорите и се получават различни буквосъчетания, сред които учениците разпознават думите *рамо, рано, рало, Райо*. Първокласниците четат и с получените се думи съставят изречения.

• Четене на текст

По преценка на учителя в урока може да се добавят задачи за четене на текст. Тези задачи могат да бъдат свързани и с четивна загадка. Например: Прочетете стихотворението „Рими“ на Виктор Самуилов и добавете в него пропуснатите думи *ламарина, умен, рана*.

Ана намери рима на Румен: _____
Намери рима и на Марина: _____

А Ана? Има ли рима и на Ана?
Има. Рима на Ана е: мърмо _____

2. Урок по писане

Урокът се разгръща чрез системата от задачи, предложени в учебната тетрадка.

3. Урок за упражнение

Методически ход

• Четене на срички и думи

В буквара е включен богат четивен материал, който подпомага овладяването на сричкосливащото четене. Включени са и четивни загадки, които задържат интереса на първокласниците към четенето.

• Езикови игри

Предложената в буквара кръстословица подпомага както четенето, така и езиковото развитие на учениците. Учениците не само откриват думите по хоризонтала и вертикала, но и образуват изречения с тях.

• Съставяне на изречения

В буквара са предложени модели на изречения към две илюстрации. От учениците се очаква да съставят изречения към тези илюстрации (например: *Емил има празник* към първата илюстрация и *Елена носи подарък* към втората илюстрация). Към това може да се добави задача за съставяне и на други изречения и свързването им в цялостен текст със заглавие „Рожден ден“.

• Четене на допълнителни четива

По преценка на учителя в урока може да се добави и допълнителен четивен материал. Например следните диалози:

– Мамо, намери ли ми ролери?

– О, Лили! НЛО ли е?

– Не, Райне, не!

– Не, не е НЛО, а е луна!

Мърморана мърмори ли, мърмори:

– Румене, ръми ли?

– Мър-р-р! Мър-мър!

– Не, Нели, не ръми!

След четенето на диалозите първокласниците възпроизвеждат конкретната речева ситуация, като отговарят на въпросите: *Кой на кого говори? Защо? При какви обстоятелства?* и т.н.

4. Урок по писане

В учебната тетрадка е предвидено поле за писане под диктовка на следния текст: *Вайна е на Вила. Въми. На Вила има ели и мури. Има и орли. Вайна намери орле. Мина ч елен. Уори ласе ли, ласе.*

ЗВУК И БУКВА Б

Цели

Четене: Изграждане на умения за откриване на звук Б. Изграждане на умения за четене на сричкови структури от типа ССГ (съгласен–съгласен–гласен) и СГС (съгласен–гласен–съгласен). Усъвършенстване на уменията за четене на думи, изречения, текст.

Писане: Изграждане на умения за правилно писане на буква Б. Усвояване на средствата за връзка на буква Б с останалите букви в думата. Формиране на умения за свързано писане на буква Б в думи и изречения.

1. Урок за звук и буква Б

Методически ход

• Наблюдаване на особеностите на звук Б

Насочването към звук Б би могло да се осъществи чрез възприемане на кратки текстове, в които този звук многократно се повтаря. Например стихотворението на Янаки Петров „Бръмбар“:

*Бръмнал бръмбар: „Бръм-бръм-бръм! Брей, бръмлив бърбριвец, ей!
Бръмбар най-бръмливец съм! Ей, бърбριв бръмливец, брей!“*

Първокласниците определят кой звук се чува най-често в стихотворението, изговарят този звук самостоятелно и наблюдават неговите артикулационни и акустични характеристики. Проследявайки изговора на звук Б, учениците достигат до обобщението, че при произнасянето му се чува както глас, така и шум, следователно той е звучен съгласен звук.

• Звуков анализ на думи със звук Б

При звуковия анализ на думите, предложени в буквара, учениците определят количеството на звуковете в думите; тяхната последователност; точната позиция на изучавания звук и фонемното му обкръжение и т.н.

• Четене на срички и думи

В този урок учениците правят своите първи опити да четат срички със структура ССГ (съгласен–съгласен–гласен) – *бра, бръ, бро, бру, бре, бри*.

Четенето на срички от този тип е чрез добавяне на съгласен към вече усвоената за четене отворена сричка (*ба-бра, бь-бръ* и т.н.). Естествено е начинаещият четец да изпитва затруднения при четенето на тази сричкова структура, затова на този етап все още се четат думи само с отворени срички (сричковата стълбица: *баба/риба, бебе/небе, боли/били*).

За да се убеди учителят, че първокласниците четат думите с разбиране, целесъобразно е да изисква от тях да съставят изречения с прочетените думи.

• Четене на текст

За да се осъществи по-висока степен на разбиране на четивото, целесъобразно е преди прочита да се прочетат труднопроизносимите думи и да се осмисли значението на непознатите думи от текста. При изясняването на думата *бобър* е добре на първокласниците да се покаже снимка на животното, придружена с обяснение като: *Бобърът е водолюбив гризач. Отличителна черта на бобрите е, че правят прегради на реките, като така създават малки езерца, където строят своите домове. Ловуват се заради ценната им кожа.*

2. Урок за писане на малката ръкописна буква Б

Урокът се провежда съобразно с описаната структура, като към предложението в учебната тетрадка може да се добави и писане на думите и изреченията: *бор, бои, бой, буен, рибар, малба, брълина, мърморчи, бие, бърборчи, бърборани, Емили е балерина; Албена бие барабан.*

3. Урок за упражнение по четене

Компонентите на урока би следвало да са следните:

• Дейности за развитие на фонематичния слух на учениците

Задачите за звуков анализ следва да се съчетаят със задачи за развитие на фонематичния слух – например: *Кой ще изговори без грешка и бързо скоропоговорките на Асен Босев и Д. Милов?*

Бурен барабан е Боре,

Бие Борко барабана.

бързо Борето бърбори.

Бим, бам, бим-бам!

Боре бре, не бърбори,

Браво, Борко, браво, Борко!

бре, бърборенето спри.

Барабанът бил бърборко.

• Четене на думи със сричкова структура СГС

Учителят подпомага четенето на тази сричкова структура по два възможни начина:

– чрез добавяне на съгласен към отворена сричка (*ба-бал, бо-боб* и т.н.);

– чрез отнемане на гласен от форма на думата: *боба – боб*, при което втората отворена сричка отпада, а първата сричка се преобразува от отворена сричка (СГ *бо-*) в сричкова структура СГС (*боб*).

• Четене на текст

Преди да пристъпят към четене на текста, учениците следва да се ориентират в описваната ситуация. За целта те съчиняват собствени истории, свързани с различни комуникативни ситуации (например: *в страната на балоните и бананите; весел дъжд от банани и балони; в магазин „Детски желания“; на бал с банани и бонбони; на пазар, в който се продават само стоки с буква Б*, и т.н.).

В контекста на своите истории учениците четат текста и го осмислят с помощта на въпроси като: *Как се казват двете момичета? Как са облечени според вас? Какви са по характер? Какво обичат? Къде са те? Какво правят? Как се чувстват?* и т.н.

• Словотворчески задачи

Предложената в буквара словотворческа задача може да се изпълни в различни варианти по преценка на учителя. Например:

– като задача за творческо писане: *Препишете изреченията, като промените името на героя* (вместо *баба Бона – баба Бина, Бени, Бела* и т.н.) *или като заместите героя с друг герой* (вместо *бабата – дете*, в чието име се съдържа буквата Б);

– като задача за преобразуване на словоред: *Променете местата на думите в изречението и го препишете – Боб бере баба Бона; Бере боб баба Бона* и т.н.;

– като задача за препис.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Б

Урокът се провежда съобразно с описаната структура.

ЗВУК И БУКВА П

Цели

Четене: Въвеждане на понятията „звучен съгласен звук“ и „беззвучен съгласен звук“ в тяхното противопоставяне. Усъвършенстване на уменията за звуков анализ на думи. Развитие на уменията за четене на думи, изречения, текст.

Писане: Изграждане на умения за писане на буква П – самостоятелно и във връзка с другите букви в думата. Формиране на умения за писане на думи и изречения с изучените букви.

1. Урок за звук и буква П

Методически ход

• **Наблюдаване на особеностите на звук П**

Насочването към звук П би могло да се осъществи чрез гатанка, чийто отговор е дума, в която се съдържа изучаваният звук. Например:

*Аз съм птица с дреха пъстра, ярка. Всичко чул съм, всичко съм видял
И с бърлив характер на клюкарка. и повтарям като ... (папагал).*

Учениците отделят звук П в думата, изговарят го самостоятелно, наблюдават особеностите при изговора му, съпоставят го по звучене със звук Б.

• **Звуков анализ на думи със звук П**

При звуковия анализ на думите акцентът е върху определяне на точната позиция на звука и на количеството звукове в думата.

• **Четене на срички и думи**

За целта в буквара е предложена игра за комбиниране на срички в думи. Към предложеното може да се добавят и други примери като: *пали, лепи, пиано, лампа, палма, пумпал, панаир* и др.

• **Четене на текст**

Методическата работа преди прочита на текста е свързана с изясняване на значението на думите, които са важни за разбиране на прочетеното – *паун* и *наперен*. За целта първокласниците описват особеностите на птицата паун, като се позовават както на илюстрацията в буквара, така и на собствени знания и опит. Към тях учителят би могъл да добави и природонаучни знания за тази птица като: *Паунът е пъстра птица, голяма колкото лебед, с ветрилообразна опашка, с дълъг и тънък врат. Мъжският е по-пъстр от женската и за разлика от нея има бронзово-зелен шлейф от дълги пера. За да се хареса на женската, мъжският паун танцува, като разпъва цялата си опашка.* Първокласниците коментират не само външния вид на пауна, но и черта на характера му, като думата *наперен* изясняват с нейни синоними (*надут, горделив, самоуверен, надменен, високомерен, превзет*).

След прочита на текста се коментира неговото съдържание чрез въпроси като: *Как е името на пауна в разказаната история? Кой герой в текста се нарича Поли? За какво разговарят героите? Защо не пее паунът? Какъв е той?* и т.н.

2. Урок за писане на малката ръкописна буква п

По преценка на учителя в този урок може да се включи допълнителен езиков материал, който да е основа за упражняване в писане. Например: думи и изречения

като: *пън, пате, пере, пепел, пипер, пишон, панер; Ела, пиле, при мен и ми попей; Баба прела, прела, прела. Баба прела, ама не напрела.*

3. Урок за упражнение по четене

Основните компоненти на урока са:

• Дейности за развитие на фонематичния слух на учениците

Като опора за тези дейности учителят би могъл да използва стихотворението на Янаки Петров „Пет петлета“:

*Пели, пели пет петлета
върху плета пет куплета.*

*Лиса слушала зад плета
и ги няма пет петлета.*

Учениците откриват думите, съдържащи звук П, произнасят ги самостоятелно, отделят звук П и определят мястото му в думата, изговарят думите правилно, опитват се да изговарят стихчетата като скоропоговорки и т.н.

• Четене на думи със сричкова структура ССГ

Учителят подпомага четенето на тази сричкова структура по два възможни начина: чрез добавяне на съгласен към отворена сричка (*ла – пла; панер – планер*); чрез отнемане на съгласен от дума (*плам – пла*). Към думите в буквара могат да се добавят за четене и други думи с тази сричкова структура като: *проба, планинар* и т.н.

• Четене на текст

За да се подпомогне разбирането на текста, преди неговия прочит първоклашниците следва да коментират илюстрацията към текста. С опора на нарисуваното и на собствени наблюдения и опит те биха могли да съчинят история със заглавие „В планината“. При необходимост учителят доуточнява разбирането на текста с въпроси като: *Кои планини знаете? Имената на кои от тях можете да напишете с ръкописни букви? (Рила, Пирин); Какви са дърветата в горите? Кои от тях можете да напишете ръкописно? (ела, мура, липа); Кои думи за животни се пишат с изучените букви? (елен, пиле, пума, орел); Кои от тях живеят в планината? Защо хората ходят в планината? Как се чувстват там? Какво правят в планината?* и т.н.

• Дейности относно противопоставянето на звуковете Б/П

Тези дейности са свързани: със смислоразличителната функция на звука: ако се промени буквата, променя се и думата (към примерите в буквара могат да се добавят и двойките думи: *бор–пор; пие–бие*); с правописните особености при обеззвучаване на съгласните звукове и средството за проверка: *роб–роби, ръб–ръбове, пъп–пъпа, боб–боба* и т.н., тоест след съмнителния съгласен звук трябва да се появи гласен звук, за да се чуе ясно съгласният звук.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква П

Урокът се провежда съобразно с описаната структура, като към примерите в учебната тетрадка могат да бъдат добавени изреченията: *Памина е в Поморие; Пипли лапа попара; Пепли (прибѐра, обѐрна) панера на мама.*

По преценка на учителя може да се предложи за препис и следният диалог:

– На Пирин има ли орли?

– Орли има и на Пирин, и на Рила.

ЗВУК И БУКВА В

Цели

Четене: Изграждане на умения за отделяне и анализ на звук В. Усъвършенстване на уменията за звуков анализ. Усвояване на умение за словообразователен анализ на думи в различните им форми. Развитие на уменията за четене на срички от типа СГС, ССГ, на думи, изречения и текст.

Писане: Овладяване на умения за правилно писане на буква В. Формиране на умения за свързването на буква В с другите изучени букви. Изграждане на умения за правилно писане на думи с обеззвучаване в краесловие. Усвояване на умения за правилна употреба на предлога В/ВЪВ. Усъвършенстване на уменията за писане на буквосъчетания, думи и изречения.

1. Урок за звук и буква В

Методически ход

• *Наблюдаване на особеностите на звук В*

Насочването към звук В би могло да се осъществи чрез гатанката на Асен Разцветников:

*Невидим той край теб лети,
люлее клони и треви,
не се ни стига, ни лови. (Вятър)*

От една страна, учениците анализират думата отговор, отделят в нея звук В. От друга страна, те повтарят гатанката, за да открият в нея други думи със звук В и да ги анализират. Целесъобразно е гатанката да се наизусти и да се изговаря многократно с оглед на добрия правоговор.

• *Звуков анализ на думи със звук В*

При звуковия анализ на думите, предложени в буквара, първокласниците следва да достигнат до извода, че звук В се чува ясно само когато е пред гласен звук. В останалите случаи той не се чува ясно и трябва да се провери (*лъв, лов, лев*).

• *Четене на срички и думи*

Новият елемент в тази част на урока е свързан със словообразователните действия с формите на думата (*нов (а,о,и); прав (а,о,и)*). Целта е, от една страна, първокласниците да се ориентират по практически път в граматическите категории „род“ и „число“ на думите, а от друга страна, това ги насочва към правописните особености на думите с краесловен звучен съгласен. Могат да се добавят и други подобни примери (*пръв – първо, първа, първи* и др.), като тази част от методическата работа продължи и в уроците по писане.

Към предложения в буквара четивен материал може да бъдат включени и думите: *вар, вол, вее, вълн, вила, връв, върви, време, вуйна, верен, влива, вълнен* и др.

• *Четене на текст*

Методическата работа преди прочита на текста е с цел да се подпомогне разбирането при четенето му. Целесъобразно е тя да се осъществи в два плана:

– изясняване на значението на непознати думи – например: *невени* (да се опише как изглежда растението *невен* с опора на илюстрацията или предложена

от учителя снимка), *ранили* (чрез етимологичен анализ на думата – *рано, подранили*), *вили* (чрез представянето ѝ в словосъчетания и съпоставянето ѝ със синоними – *вия венец, правя венец, вия цветя във венец* и т.н.);

– езикова задача, свързана с имената на героите в текста (например: *Кой ще изброи най-много имена на хора, които започват със звук В?*).

След прочита на текста е изключително важно учениците да го преразкажат, за да се провери дали е осъществено необходимото разбиране.

2. Урок за писане на малката ръкописна буква *в*

При необходимост в урока могат да се включат като **допълнителен езиков материал** следните думи и изречения: *навън, бивал, равно, право, браво, увива, мълва, новина; Браво на Ивана – плува във вана.*

От голямо значение е в този урок да бъдат включени и правописни задачи, свързани с обеззвучаването на съгласните в края на думата (*ров–рови; лов–лови*) и с употребата на предлозите *В* и *ВЪВ* в зависимост от началната буква на следващата дума. За целта са подходящи учебни задачи за избор на дума:

Ива плува в ... (вир, море). / Иво плува във ... (вир, море).

3. Урок за упражнение по четене

Последователността на методическата работа е следната:

• Четене на думи със сричкова структура СГС

Към думите в буквара могат да се добавят за четене и собствените имена: *Венера, Виена, Плевен, Вили, Върбан, Иван, Павел, Невена Иванова* и т.н.

• Четене на текст

Ако учениците се справят добре с четенето, учителят би могъл да предложи като допълнителен четивен материал стихотворенията на Виктор Самуилов:

Порой

Навън вали, вали, вали.

Уви, нервира ме направо!

Велин на лов върви.

Но май не му върви.

И бръмбари лови, уви!

При възможност е препоръчително да се правят и преписи на избрани откъси от четивата в буквара.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква *В*

Урокът се провежда съобразно с описаната структура. При необходимост учителят би могъл да използва за диктовка и следния текст на Петър Анастасов:

Във Варна

*Вълни, вълни. Вълни вълни. Вера плува ли, плува. Мина време.
Вера е в Плевен, но памни Варна.*

ЗВУК И БУКВА Ф

Цели

Четене: Формиране на умения за отделяне на звук Ф от потока на речта и противопоставянето му на звук В. Изграждане на умения за звуков анализ и моделиране на думи, съдържащи звук Ф. Усъвършенстване на уменията за четене на сричкови структури СГС, ССГ. Развитие на уменията за четене на думи, изречения и текст.

Писане: Изграждане на умения за правилно писане на буква Ф във връзките ѝ с изучените букви. Развитие на уменията за правилно писане на думи с правописни особености, свързани с противопоставянето В/Ф.

1. Урок за звук и буква Ф

Методически ход

• Наблюдаване на особеностите на звук Ф

При анализа на звук Ф би могло да се използва езиков материал, който насочва към противопоставянето на звуковете В/Ф и възможните правописни трудности – чува се Ф, но се пише В. Може да се предложи стихотворението на Асен Босев:

Влакът пуфка: паф-пуф, паф.

Всеки има своя нрав.

Джавко джавка: джав, джав, джав.

Кой е крив и кой е прав?

• Звуков анализ на думи със звук Ф

Наред със звуковия анализ на думите, предложени в буквара, учителят би могъл да възложи на първокласниците допълнителна задача, изискваща да се направят звукови модели на думите: *жираф, картоф, шкаф, чаршаф, калъф* и др., за да се приучат да търсят думи за проверка на звука (*жирафи, картофи, шкафове, чаршафи, калъфи* и т.н.).

• Четене на срички и думи

Към предложения в буквара четивен материал могат да се добавят и думите: *феи, арфа, филе, филм, ферари, Алф, Орфей* и др.

• Четене на текст

За да се подпомогне разбирането на текста, преди неговия прочит учениците коментират илюстрацията и съставят изречения по нея.

2. Урок за писане на малката ръкописна буква ф

Към предложеното в учебната тетрадка могат да се добавят задачи за писане с цел да се осъзнае смислоразличителната функция на звук Ф (например: *фар – вар; рефер – ревер*), а също и диктовка на думи или изречения с правописни особености при звук Ф (*Пиф е във форма. На финала Пиф е първ.*).

3. Урок за упражнение по четене

Последователността на методическата работа е следната:

• Четене на думи със сричкова структура СГС

Към думите за четене, предложени в буквара, могат да се добавят следните: *фал, фен, финал, фанфар, вафла, мобифон, фъфли* и т.н.

По преценка на учителя в тази част от урока би могло да се включи и комуникативно-речева задача от типа:

Прочетете изреченията и определете каква е разликата между двете изказвания: *Ура, февруари!; Уф, февруари!*

Кое от тях е казано от дете, което е на пързалка? Прочетете изречението с неговия глас. Кое от тях е казано от човек, чиито ръце и крака са измръзнали от студ? Прочетете изречението от негово име.

• **Четене на текст**

Четенето на текста, предложен в буквара, би могло да се свърже със задачи за развитие на речта от типа:

- разказ по преживяване (например: *Моето семейство, Вечер у дома, При баба и дядо* и т.н.;
- съчиняване на приказка (например: *Вълшебната фланела*);
- съставяне на описание (например: *Моите дрехи*);
- създаване на устен текст като отговор на въпрос (например: *Обичам ли да нося фланели? Защо?*) и т.н.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Ф

При необходимост учителят би могъл да използва за диктовка и следния текст на Петър Анастасов: *Филип улови лефер. Фанли направи лефера във фолно на фурна.*

ЗВУК И БУКВА Д

Цели

Четене: Изграждане на умения за отделяне на звук Д в различни позиции на думата. Формиране на уменията за звуков анализ на думи със звук Д. Развитие на уменията за образуване на различни форми на думата. Усъвършенстване на четивната техника. Овластяване на умения за комуникативно целесъобразно използване на речевия етикет.

Писане: Развитие на умения за спазване на графичните и правописните изисквания за правилно писане на буква Д.

1. Урок за звук и буква Д

Методически ход

• Наблюдаване на особеностите на звук Д

Въвеждането в темата на урока би могло да се осъществи чрез гатанка, чийто отговор насочва към звук Д, и която съдържа думи с изучавания звук:

*Дълъг Димо без кости
в небето ходи на гости.*

• Звуков анализ на думи със звук Д

Звуковият анализ на думите в буквара е с цел учениците да достигнат до наблюдението, че звук Д се чува ясно, когато след него има гласен. По преценка на учителя могат да се предложат за звуков анализ и думи, в които звук Д е в слаба позиция, тоест не се чува ясно и може да се сгреша при писане (например: *лодка, сладко, параход, площад, съсед, шоколад* и др.), като целта е първокласниците да се приучат да търсят думите за проверка.

• Четене на срички и думи

Предложените в буквара думи за четене насочват към правописните особености на думите с обеззвучаване в краесловие. По подобие на образеца първокласниците променят думите по число, за да направят правописната проверка.

В тази част от урока се задълбочават и езиковите знания на първокласниците относно граматическия род на думите. На практическа основа учениците променят прилагателни имена по род, като образуват с тях словосъчетания (например: *блед мъж, бледа жена, бледо дете, бледи хора*).

Като допълнителен четивен материал могат да се използват думите: *дъно, дума, двор, диван, длани, добро, дроба, вода, мода, беда, обида, пудел, модел, медал* и др.

• Четене на текст

Методическата работа с текста е свързана както с развитието на четивните умения и навици, така и с комуникативно-речевите способности на първокласниците. Предложените в буквара диалози насочват към умелата употреба на думи и изрази за учтивост. Целесъобразно е обучаваните да създадат по подобие свои диалози, като посочат и други речетикетни формули, които използват в езиковата си практика.

2. Урок за писане на малката ръкописна буква д

Препоръчително е в урока широко да са застъпени правописни задачи, свър-

зани с обеззвучаването на звук Д. Особено внимание следва да се обърне на писането на предлозите *под, над и пред*. Подходящи за диктовка са изречения от типа:

*Пред дома ни дни наред – лед, лед, лед!
Андрей е на двора под един дъб.*

3. Урок за упражнение по четене

Последователността на методическата работа е следната:

• **Четене на думи със сричкова структура СГС**

Към думите в буквара могат да се добавят и следните: *дебел, дребен, дреме, дърпа, диван, дърво, демон, Дунав, обида, дебне, преде, броди, брадва, пеперуда* и др.

• **Четене на текст**

Като допълнителен четивен материал може да се използва следният текст на Петър Анастасов:

*Добро на мама подари.
И в дни добри или в бедни
опора мамина бъди.*

• **Езикови задачи**

Предложените в буквара езикови задачи са свързани с правописа на звук Д в краесловие. Към предложените примери могат да се добавят думите: *дъб, плод, дрипав* и др. По преценка на учителя могат да се добавят езикови задачи, свързани с правилно писане на думите: *мъдър, бодър, ведър* и др.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Д

По преценка на учителя в урока може да се включат и допълнителни упражнения за писане. Например:

– състезание: *Кой ще напише най-много имена на хора с буква Д?* (например: *Димо, Дора, Дона, Дафина, Добрин, Диди, Дарина, Диана, Андрей, Младен* и др.);

– диктовка на изречения – например:

Добрин е доволен. Дани му подари плювер.

Обидена е Нега на Дора и на Леда.

Дора има дневен ред: да ми пода. И Дима има дневен ред – да лата плювер.

ЗВУК И БУКВА Т

Цели

Четене: Изграждане на умения за отделяне на звук Т в корелация със звук Д. Формиране на умения за четене на сричковата структура ССГС. Усъвършенстване на уменията за четене на думи, изречения и текст.

Писане: Изграждане на умения за писане на буква Т и начините за свързването ѝ с другите букви в думите. Формиране на умения за правописна проверка на думи със звук Т в краесловие.

1. Урок за звук и буква Т

Методически ход

• *Наблюдаване на особеностите на звук Т*

Противопоставянето на звуковете Т/Д би могло да стане видимо за първокласника чрез двойки думи като: *дрън–трън, дрънна–трънна*. Съпоставяйки първите звукове в тези думи, обучаваните проследяват различията в техния гласеж и определят звук Т като беззвучен съответник на звук Д.

Предмет на коментар е и смислоразличителната функция на звука. Целта е учениците да достигнат до обобщението, че ако променим звука, променяме и думата.

• *Звуков анализ на думи със звук Т*

При звуковия анализ на предложените в буквара думи акцентът е върху възможните грешки при писане.

• *Четене на срички и думи*

Новият елемент в тази част на урока е свързан с въвеждането на нова четивна единица – думи със сричковата структура ССГС (съгласен–съгласен–гласен–съгласен). Механизмът за нейното четене е чрез добавяне (например: *тро-трон, пла-плат*) или чрез отнемане (например *плете-плет, тръни-трън*).

Като допълнителен материал за четене могат да се използват следните думи, подредени по степен на четивна трудност: *тел, тава, боти, нота, пате, лети, Тони, Тина; тъпан, тунел, мотор, летен, петел, Годор; палто, метла, порта, летва; трева, тръба, трупа, врата*.

• *Четене на текст*

Методическата работа с текста предполага и речетворчески задачи от типа:

- преразказ на текста по план от въпроси;
- съчинение отговор на въпрос (напр. *Какво искам да прави моят робот*);
- съчиняване на история (напр. *Какво би станало, ако срещна извънземни*)

и т.н.

2. Урок за писане на малката ръкописна буква т

Наред с методическата работа за овладяване на графичната форма на ръкописната буква съществено място в урока би следвало да се отдели и на учебните задачи с правописен характер. Стремехът е първокласниците да привикнат да проверяват правописа на всеки краесловен съгласен чрез множествено число на думата. За целта в урока могат да се използват следните допълнителни приме-

ри с краесловен съгласен Т: *брат, път, опит, поет, работ, памет, олимп, портрет, троилет* и т.н.

Като правописна диктовка може да се използва и следната скоропоговорка:

Петър пет пъти на път се запъти и пет пъти спира в път с пъти.

3. Урок за упражнение по четене

Последователността на методическата работа е следната:

• **Четене на думи със сричкова структура СГС и ССГС**

Към четивния материал в буквара могат да се добавят думите: *топола, тротоар, тролей, трамвай, таратор, телефон, полет, апетит, пролет, Теодора, Тетевен.*

По преценка на учителя четенето на думи с изучавания звук може да се съчетае с езикови задачи – например: *Прочетете думите **топка, тъмен, торба, тупа, тропа, товарен** и ги разпределете в три групи като думи-предмети, думи-признаци и думи-действия.*

• **Четене на текст**

За да се улесни разбирането на текста, преди четенето му са препоръчителни следните дейности:

– обясняване чрез синоними на значението на думи с ключово значение за разбиране на текста – *умирил (укротил, успокоил), поел (взел, извел)* и т.н.;

– самостоятелно четене на труднопроизносими думи от текста (например *вънлолом*);

– съчиняване на история по илюстрацията към текста и т.н.

В тази част на урока би могло да се включи и комуникативно-речева задача за употреба на речевия етикет (например: *Прочетете изреченията и обяснете в кои случаи използвате всеки от тези поздрави: Добър ден!; Добър апетит!; Добро утро!; Привет!*).

• **Езикови задачи**

Предложените в буквара езикови задачи са свързани с особеностите в употребата и правописа на звуковете Д/Т.

Препоръчва се да се предвидят и тренировъчни упражнения, свързани с правописа на думи с непостоянно Ъ – *топъл, литър, метър*. Целта е, без да се коментира правописното правило, първокласниците да запомнят писането на тези думи.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква П

Урокът се провежда съобразно с описаната структура.

По преценка на учителя като допълнителен материал за писане може да се използва следният текст:

Футбол

Пол и Пото тренират футбол. Ритат на тревата. Пото е вратар, а Пол е нападател.

ЗВУК И БУКВА З

Цели

Четене: Изграждане на умения за отделяне на звук З в различни позиции на думата. Овластяване на умения за правописна проверка на думи с обеззвучаване на звук З. Усъвършенстване на четивната техника. Развитие на уменията за употреба на речев етикет.

Писане: Изграждане на умения за точно възпроизвеждане на графичния образ на буква З. Формиране на умения за спазване на правописните правила при писане на думи с буква З.

1. Урок за звук и буква З

Методически ход

• Наблюдаване на особеностите на звук З

Насочването към звук З би могло да се осъществи чрез гатанката:

Пред ловеца е бегач,

а при зелките – гризач. (Заек)

• Звуков анализ на думи със звук З

При анализа на думите в буквара учениците следва да достигнат до извода, че звук З се чува ясно, когато след него има гласен звук. Учителят би могъл да предложи за звуков анализ и думи с обеззвучаване, за да насочи първокласниците към необходимостта от правописна проверка (например: *ризка–риза, блузка–блуза, приказка–приказен* и др.).

• Четене на срички и думи

При четенето на срички и думи е целесъобразно на този етап да се въведе понятието „ударение“ („изговор с по-голяма сила на гласа“). За целта учениците сравняват двойката думи *зърна/зърн'а*. За да осъзнаят смислоразличителната роля на ударението, учениците образуват изречения с двете думи (*Ловецът зърна заек. Птичето кълве зърна.*) или заменят със синоним една от двете думи в изречението (*Врабчо зърна зърна*, за да избегнат повторението (*Врабчо видя зърна*)).

• Четене на текст

Методическата работа след прочита на текста е свързана с коментар върху описваната комуникативна ситуация – кой на кого се обажда, защо, как разговарят и т.н. По повод на тази ситуация учениците биха могли да съставят и свои диалози в устна форма на близки теми в подобни комуникативни ситуации (диалог между майка и дете, ако детето не харесва подаръка си за имения си ден).

2. Урок за писане на малката ръкописна буква з

За да се представи многообразието от средства за връзка на буква З с останалите букви в думите, в урока могат да се включат като допълнителен езиков материал следните думи за писане: *зеле, зала, зора, роза, ваза, зебра, знаме, злато, звъни, забава, зрител, бразда.*

От голямо значение е в този урок да бъдат включени и правописни задачи, свързани с обеззвучаването на съгласния звук З – например писане на думи и изрази като: *аз, шраз, оряз, праз, образ, из полето, през зимата* и др.

3. Урок за упражнение по четене

Последователността на методическата работа е следната:

- **Четене на думи с четивни трудности**

За подпомагане на четенето на думи със сложни сричкови структури е целесъобразно да се използват като примери за четене редици от производни думи от типа: *звън–звъни–звънлив; здрав–здраве–здравец* и т.н.

- **Четене на текст**

Ако учениците се справят добре с четенето, учителят би могъл да предложи като допълнителен четивен материал стихотворението на Виктор Самуилов „Забрани“:

*Аз, изнервен от забрани,
тръпна у дома. Аман!
– Не надзъртай зад дивана!
– Не завирай зара там!
– Бързо прибери медала!
– И не пипай там! Недей!
– Мила мамо, не разбра ли:
У дома не е музей!*

- **Комункативно-речеви задачи**

Тези задачи са свързани с предложения в буквара диалог с думи за учтивост. По подобие учениците съставят свои диалози.

Като четивен материал могат да се предложат и изреченията: *Здравей!; Здравейте!; Извинете!; Наздраве!*, като техният прочит се свърже със задачи за правилната им употреба в речта (*В кои случаи се използват тези думи? Кого поздравявате с тях? Кога? Защо?*).

4. Урок за писане на главната ръкописна буква З

При възможност учителят би могъл да използва за диктовка и следния текст:

*През зимата
Зимата е зла и иразовита. Мама ме е затворила у дома. Плази ме.
Не дава да излизам. Но аз излизам тайно през задната врата.*

ЗВУК И БУКВА С

Цели

Четене: Изграждане на умения за откриване на звук С и противопоставянето му по звучност на звук З. Формиране на умения за звуков анализ на думи със звук С. Усвояване на умения за правописна проверка на думи с краесловен съгласен С. Усъвършенстване на четивния механизъм за четене на сричковата структура ССГС. Развитие на уменията за четене на думи, изречения, текст.

Писане: Овластяване на умения за правилно възпроизвеждане на графичния образ на ръкописната буква С в буквосъчетания с другите изучени букви. Формиране на умения за правилно писане на думи с правописни особености. Усвояване на умения за правилна употреба на предлога *С/СЪС*.

1. Урок за звук и буква С

Методически ход

• *Наблюдаване на особеностите на звук С*

За насочване към звук С и неговите особености при изговор би могло да се използва скоропоговорката: *Сива гъска силно съска, че я Събка с кал изпръска.*

За усъвършенстване на произносителните навици би могло да се предложи на учениците да научат стихотворението на Янаки Петров „Слънчоглед и слънце“:

*Слънчо гледа слънчогледа –
слънце сред полето!*

*Слънчогледът Слънчо гледа –
слънчоглед в небето!*

• *Звуков анализ на думи със звук С*

По преценка на учителя задачата за звуков анализ на думите, предложени в буквара, може да се усложни чрез дейности от типа: да се изговорят в обратен ред звуковете на думата *кос* и с получената дума да се образува изречение; да се предложат други думи по един от звуковите модели в буквара (например по третия модел – *нос, бос, рус* и др.); да се предложат думи, в които звук С е в определена позиция (начало на дума, втори звук в дума, последен звук в дума и т.н.).

• *Четене на срички и думи*

Предложените в буквара четивни загадки могат да бъдат допълнени от следните примери: Кои думи се образуват от сричките *сла/-ма,-ва,-на,-лом* и *е-, пе-, ле-, де-/сен*?

Целесъобразно е да се предвиди методическа работа и за усъвършенстване на четивния механизъм при новоусвоената сричкова структура ССГС. За целта може да се използва четене чрез добавяне (например: *сол–стол, спи–стим*) и четене чрез отнемане (например: *смели–смел, стари–стар, слаби–слаб, студа–студ*).

• *Четене на текст*

Методическата работа за четене на предложения в буквара текст би могла да се съчетае с речеви задачи от типа: преразказ на текста; съчиняване на собствена история със същото заглавие; съставяне на разказ от името на героя (*Какво мисли за себе си слонът? Как се чувства? Какво иска да направи? Какво се получава? Защо?* и т.н.).

2. Урок за писане на малката ръкописна буква с

Към задачите, предвидени в учебната тетрадка, биха могли да се добавят следните:

– напишете с думи числата от 1 до 10, които съдържат звук С (*седем, осем, девет*);

– състезание: *Кой ще напише най-много думи с буква С в менюто за обяд?* (*супа, салата, салани, паста, сладолед, сос, сметана* и т.н.);

– препишете правилно изразите: *ориз с/със земя; паста с/със сладолед; салани с/със сос; салата с/със майонеза* и др.

Би могло да се обърне внимание и на писането на думи като *изстина* и *истина*, за да се направи разлика в значението им и да се запомни правописът им.

3. Урок за упражнение по четене

Последователността на методическата работа е следната:

• Четене на думи със сричкова структура СГС и ССГС

При необходимост от допълнителен четивен материал могат да се използват следните думи, подредени по степен на трудност: *супа, сирене, събота, лисана, рисува; сълзи, фасул, тенис, Сопот; сутрин, славеи, Сливен; оазис, сестра, детство, еделвайс, стопанин, Струма*.

• Четене на текст

При четенето на текстовете, предложени в буквара, от особено значение е да се провери степента на разбиране чрез беседа върху съдържанието на прочетеното.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква С

При необходимост учителят би могъл да включи в урока допълнителен материал за писане като изреченията: *Слави и Симо са самички; Сестрата на Симо замесва тесто, а Симо сервира месото*.

Препоръчително е задачите за краснопис да се съчетават със задачи за правопис – за правилна употреба на предлога с/със (*с/със автобус; с/със самолет; Асен рисува с/със сини бои*.); за разделно писане на частиците *се* и *си* (*откъна се, отиде си, снима се, тренира се, наду се, продава се* и др.).

ЗВУК И БУКВА Ж

Цели

Четене: Изграждане на умения за отделяне на звук Ж от потока на речта и анализ на думи, които го съдържат. Формиране на умения за откриване на несъответствията между изговор и писмо при звук и буква Ж. Усъвършенстване на четивната техника.

Писане: Изграждане на умения за правилно изписване на ръкописните букви Ж. Усвояване на различните способности за свързване на буква Ж с другите букви в думите. Формиране на начални умения за правописна проверка на думи с обеззвучаване при Ж.

1. Урок за звук и буква Ж

Методически ход

• **Наблюдаване на особеностите на звук Ж**

За да се насочат първокласниците към изучавания звук, би могло да се използва кратък текст като стихотворението на Цветан Ангелов:

Снежги ли, снежги...

– Къщурке, кажи,

снежецът не ти ли тежи?

– Тежи ми, тежи,

но кожуха му топло държи.

Снежги ли, снежги...

Възприемайки текста, учениците определят кой е най-често срещаният звук и отделят думите, които го съдържат.

• **Звуков анализ на думи със звук Ж**

При звуковия анализ на думите в буквара учениците наблюдават позицията на звук Ж и стигат до наблюдението, че той се чува ясно само когато след него има гласен. Във всички останали случаи може да се сгреша при писане.

• **Четене на срички и думи**

Към предложения в буквара четивен материал могат да се добавят думите: *жило, желе, лъже, маже, лежи, живот, жълъд, жажда, сажда, вежди, пижама, пържола, дъждовен* и др.

• **Четене на текст**

При ученици с добра четивна техника може да се предложи като допълнителен материал за четене следното стихотворение на Виктор Самуилов:

Ромео и Жулиета

Навързал съм въжета.

Един етаж под мен

живее Жулиета.

Ромео е Асен.

Но сепнатата Жули

от ужас изрева:

Ромео се ожули

на жълтата трева.

2. Урок за писане на малката ръкописна буква ж

Наред с изискванията за графична правилност при писането на буква ж от голямо значение е в урока да се постави акцент и върху правописните особености на думите с тази буква. Препоръчват се задачи от типа: *Напишете думите в единствено число (свържете ги с думата един): мъже, ножове, плажове, дъждове, пейзажи, таралежи* и др.

3. Урок за упражнение по четене

Последователността на методическата работа е следната:

- **Четене на думи**

Усвояването на четенето би могло да се подпомогне и чрез „пирамиди от думи“ като: *жив* → *живее* → *живот*; *жълт* → *жълто* → *жълте* и т.н.

- **Четене на текст**

Разбирането на текста следва да се подпомогне чрез серия от задачи преди прочита – например: изясняване на значението на непознати думи (*столна, жът-ва, жъне, извор*); четене на труднопроизносими думи от текста; беседа относно значението на израза *жива вода*; съставяне на текст по опорните думи и изрази: *болна Божана; избил извор; жива вода; здрава рожба* и т.н.

При първокласници с трудности при четенето учителят би могъл да прибегне и до предварителен преразказ на народната приказка, за да може при четенето на текста учениците да се ръководят от смисловата догадка.

- **Езикови задачи**

Езиковите задачи са свързани с правописа и правоговора на думи, съдържащи звук Ж. Към предложената в буквара пословица могат да се добавят други кратки жанрови форми – *Лъжата може да жили; Оса жужи, жужи и жили; Жени жъне жълто жито* и т.н.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Ж

Като допълнителен материал за писане може да се предложат изреченията:

Мана отиде на плажа; Жерав лети над житата; Мабурана се жени, ама тилисна дъжд и сватбата пропадна.

По преценка на учителя първокласниците биха могли да напишат и поздравителна картичка за рожден ден от типа: *Мила Жени, пожелавам ти весел рожден ден! Бъди жива и здрава! От Жулиета*

ЗВУК И БУКВА Ш

Цели

Четене: Изграждане на умения за отделяне на звук Ш в противопоставянето му на звук Ж. Усвояване на умения за анализ на думи, в които звук Ш е в различна позиция. Усъвършенстване на уменията за четене на думи със сричкова структура ССГС. Развитие на уменията за четене на изречения и текст.

Писане: Формиране на графични умения за писане на буква Ш и буквосъчетания с нея. Усвояване на умения за правописна проверка на думи с краесловен звук Ш. Развитие на уменията за свързано писане на думи и изречения.

1. Урок за звук и буква Ш

Методически ход

• **Наблюдаване на особеностите на звук Ш**

Подходящо за тази част от урока е четиристишието на Янаки Петров „Шипки“:

*Шепя шипки в шапка сбрах,
шипки с шипчета по тях.
Бодливи шипки щипливи.
Щипливи шипки стипчиви.*

Този текст не само насочва към изучавания звук, но може да се използва и за преодоляване на произносителни недостатъци в речта на първокласниците.

• **Звуков анализ на думи със звук Ш**

По образеца на предложените в буквара звукови модели на думите *шал, шейна и мишка* първокласниците биха могли да начертаят самостоятелно модели на думи като *шапка, круша, пъпеш* и др.

• **Четене на срички и думи**

Към предложения в буквара четивен материал могат да се добавят и думите: *шие, шир, шета, шуми, шуба, шише, душа, шаран, шнола, шарена, сушина, машина, тишина, шлифер, плашило* и др.

• **Четене на текст**

На учениците, усвояващи изпреварващо четенето, може да се предложи допълнително четиво. Например стихотворението на Виктор Самуилов:

На Витоша

*Нашир и длъж е празно.
Небе и планина.
И надписът ни дразни:
„Пазете тишина!“*

*И смешен, и излишен
е надписът... На ум
ни идва да изпишем
навред: „Пазете шум!“*

2. Урок за писане на малката ръкописна буква ш

При необходимост от повече упражнения учителят би могъл да предложи за писане изречения като: *Жънели само ако посееш; Млжиле шумали и уплали Млши; Едно млжиле намерило в едно шилше две млжилета с опалилета* и т.н.

От голямо значение е в този урок да има правописни задачи от типа: Изберете правилната буква и препишете вярно думите: *дръжк/ш, дужк/ш, кожк/ш,*

етаж/ш, пътеж/ш, дотурж/ш, стрележ/ш, паваж/ш.

3. Урок за упражнение по четене

Последователността на методическата работа е следната:

- **Четене на думи**

Към предложените в буквара думи за четене учителят би могъл да постави и езикова задача (например: *Прочетете само думите, които назовават действия*).

- **Четене на текст**

Методическата работа за четене на текста би могла да се съчетае с речеви задачи от типа: да се преразкаже прочетеното; да се възпроизведат устно диалозите на героите; да се опише външният вид на героите; да се съчини история със заглавие *На пързалката*; да се измисли продължение на текста (*Какъв ли е разговорът на шейните?*) и т.н.

- **Езикови задачи**

Езиковите задачи са с цел да насочат към правописа на звуковете Ж/Ш. Като опора на учениковата дейност може да се използва стихотворението на Петър Анастасов, което учениците четат и коментират:

Ж или Ш?

Мишо пише „нож“ със „ш“? С „ж“ е! Ето, бас държа:

Май със „ш“ не може... не един – два ножа.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Ш

Ако се налага да се включат допълнителни задачи за писане, учителят може да използва следните изречения: *Шаро не слуша. Муши се вликуват. Души, ослушва се, рови и тършува; Страшен дъжд вали, но Сашо е на сушата и не се плаши от дъжда.*

ЗВУК И БУКВА Г

Цели

Четене: Формиране на умения за разпознаване на звук Г в потока на речта. Развитие на уменията за звуков анализ на думи, съдържащи звук Г, и откриване на позициите, в които се греша при писането му. Усъвършенстване на уменията за четене на думи със сричкови структури ССГС. Обогащане и активизация на речника.

Писане: Изграждане на умения за писане на буква Г във връзките ѝ с изучените букви. Формиране на умения за правилно писане на думи с обеззвучаване. Развитие на уменията за писане на думи, изречения, текст.

1. Урок за звук и буква Г

Методически ход

• Наблюдаване на особеностите на звук Г

Насочването към звук Г би могло да се осъществи чрез скоропоговорката:

Гарван в старата гора

силно грака – гра-гра-гра.

Целта е първокласниците да открият кой звук се чува най-много пъти и да отделят думите, които го съдържат. Проследявайки особеностите на неговото учленяване, учениците определят мястото му във фонемната система – звучен съгласен (при изговора му се чува и глас, и шум).

• Звуков анализ на думи със звук Г

При звуковия анализ на думите от най-голямо значение е първокласниците да определят последователността на звуковете в думата, което им помага да не пропускат букви при писане. Наред с това обаче учителят би следвало да насочва вниманието на учениците и към несъответствията между изговор и писмо в предложените думи (*гъ/арне, дъ/ага, ва/ъгон* – тоест при неударените гласни).

• Четене на срички и думи

По преценка на учителя в урока може да бъде включен допълнителен материал за четене – думи (например: *гума, игра, рога, глас, герб, грам, грижи, грозде, багер, лагер, книга, много, гълта, герой, гайдар, гердан, гледам, гларус, глиган, глогина, гвоздей* и т.н.), пословици, поговорки и скоропоговорки (например: *Инат като магаре; Едно гони, а друго стига; Гого Ганин гарги гони* и т.н.), кратки текстове (например: *Една гарга заспа на един вагон. Събудила се и гледа – сега е на друга гара. Еее, глупава работа!*) и др.

• Четене на текст

Методическата работа за четене на текста в буквара би следвало да се съчетае с работа за развитие на речта – преразказ на прочетеното, описание на дъгата с опорни думи от текста, съчинение със заглавие *Ако можеш да ходя по дъгата* и др.

2. Урок за писане на малката ръкописна буква г

Наред с усвояване на графичните изисквания относно писането на ръкописната буква и свързването ѝ с другите изучени букви в урока се включват и задачи с правописен характер. Целесъобразно е тези задачи да бъдат свързани както с обеззвучаването на съгласния звук Г (например: *прал-пралове; враг-врагове; дъл-дългове; кръг-кръгове*), така и с обеззвучаването на други краесловни съ-

гласни в думи, съдържащи изучавания звук (например: *гълъг-гълли; горд-горди; грозд-гроздове; герб-герbove; мутав-мутави; млад-маден*).

Препоръчително е да се включат и думи с друг тип правописни особености – например редукция на гласни звукове (*глава, тъга, глобус, мъгла, много*) и изпадане на съгласни при изговор (*гост, гъст*).

Като допълнителен материал за упражняване в писане могат да се използват следните редици изречения:

– *Магда гони Вангел. Има мъгла, но играта ѝ е весела.*

– *Благой и Драго са в гората. Берат гъби и глогли. Виждат паднал гълъб. Вдигат гълъба и го слагат в гнездото му.*

3. Урок за упражнение по четене

Последователността на методическата работа е следната:

• **Четене на думи**

Тази част от урока предвижда методическа работа с думи от текста, при които има четивна трудност. Целта е да се подпомогне четенето и разбирането на текста.

• **Четене на текст**

Задачите при работа с текста могат да бъдат свързани както с четивната техника (например: *Прочетете текста при обратно обърната страница*), така и с разбирането на прочетеното (например: *Предложете други заглавия на текста – Другари, Неразделни, Грижи за гълъба* и т.н.).

• **Езикови задачи**

Към предложените в буквара езикови задачи може да се добави и методическа работа с пирамиди от думи:

<i>град</i>	<i>говор</i>
<i>гради</i>	<i>отговор</i>
<i>градина</i>	<i>разговор</i>
<i>градинар</i>	<i>преговор</i>

Целта е разширяване на четивното поле, а също и развитие на уменията за словообразователен анализ.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Г

При необходимост учителят би могъл да използва за диктовка и следния текст: *Георги е с болно сърце. Не играе, а е на легло и тъгува. Сестра му Тергана е загрижена. Тергана го гали и му говори. Георги е благодарен на Тергана.*

ЗВУК И БУКВА К

Цели

Четене: Изграждане на умения за разпознаване на звук и буква К в различни позиции на думата. Осъзнаване на опозицията Г/К и усвояване на умения за откриване на разликата между изговор и писане. Усъвършенстване на четивния механизъм при сричкови структури СГС и ССГС. Развитие на уменията за създаване на свързана реч.

Писане: Изграждане на умения за правилно писане на малката и главната ръкописна буква К. Усвояване на способности за свързване на буква К с другите изучени букви. Развитие на уменията за правописна проверка на думи с краесловна буква К.

1. Урок за звук и буква К

Методически ход

• **Наблюдаване на особеностите на звук К**

Въвеждането в темата на урока би могло да се осъществи чрез гатанка, насочваща към дума с изучавания звук:

*Бяло момиче по риза,
рано напролет излиза.*

Коментирайки отговора на гатанката (*кокиче*), първокласниците определят мястото на звук К в думата, отделят звука, интонират го и проследяват характеристиките му в съпоставителен план със звучния му съответник Г.

• **Звуков анализ на думи със звук К**

След звуковия анализ на думите, предложени в буквара, учителят би могъл да насочи първокласниците към смислоразличителната функция на звука. За целта се съпоставят двойки думи като: *гол–кол, гара–кара, гора–кора*.

• **Четене на срички и думи**

По преценка на учителя към предложените в буквара думи със сричкова структура СГС може да се добавят и думи със сричковата структура ССГС. Механизмът за четенето ѝ е чрез добавяне на съгласен: *как–крак, кон–клон, кука–кукла, мак–мрак, мъкна–млъкна* и т.н.

• **Четене на текст**

Предложеният в буквара текст за четене е кратък и ритмизиран, което предоставя възможности за методическа работа с цел усъвършенстване на контекстното четене. За целта подходящи са задачи от типа:

– първият прочит на текста да е „четене с припяване“, при което ученикът чете наум, за себе си, а на глас тананика любима мелодия. Целта е да се ограничи вокализацията при четене (така нареченото „четене с шепот“). След прочита чрез беседа върху съдържанието се проверява дали е осъществено необходимото разбиране;

– четене при обръната страница;

– съчиняване на продължение на историята (*Какво се е случило с болната калинка?*) и др.

2. Урок за писане на малката ръкописна буква к

Като допълнителен езиков материал в урока могат да се включат и думи-

те: *кашар, камин, крила, книга, бюджет, камела, камелина, корито, кактус, карнавал, коридор* и т.н. За диктовка могат да се предложат изречения като: *Журли иска да кара кола и камион, но е малък и затова кара само детско колело.*

Препоръчително е да се предвиди и правописна задача, свързана с опозицията Г/К (например: *Изберете правилната буква и напишете думите рог/к, висог/к, нисог/к, драг/к, влаг/к, влог/к, млаг/к, краг/к* и т.н.).

3. Урок за упражнение по четене

Препоръчва се следната последователност на методическата работа:

• Четене на думи

Предложените в буквара думи за четене са опорните думи от текста. Целта е, от една страна, да се подпомогне четивната техника, тъй като тези думи са трудни при четене, а от друга страна, да се подпомогне разбирането при четенето на текста.

• Четене на текст

За да се стимулира смисловата догадка при четенето, целесъобразно е преди прочита на текста да се изпълнят речевы задачи за прогнозиране на съдържанието – например да се съчини собствена история по опорните думи от текста, да се опише илюстрацията към текста, да се състави разказ по преживяно „Моят най-хубав подарък“ и т.н.

• Езиковы задачи

Към езиковите задачи в буквара могат да се добавят и задачи, свързани с разделното писане на думите (например: *Напишете правилно изречението Гладът тивължаотгоратализкарва*).

4. Урок за писане на главната ръкописна буква К

При необходимост учителят би могъл да използва за диктовка и следния текст: *Котката Кики е на покрива. Лежи и мърка. До камелина се е свил гълъб с ранено крило. Кики го дебне. С един скок и Кики е на камелина. Гълъбът излита нависоко.*

Буквар: страници 68–69

ЗВУК ДЖ

Цели

Четене: Усвояване на умения за разпознаване на звук ДЖ. Осъзнаване на несъвпаденията между звук и буква (един звук, две букви). Усъвършенстване на уменията за четене на думи, изречения, текст. Развитие на речта.

Писане: Формиране на умения за правилно писане на думи, съдържащи звук ДЖ. Усъвършенстване на уменията за писане на думи с правописни особености.

1. Урок за звук ДЖ

Методически ход

• *Наблюдаване на особеностите на звук ДЖ*

В тази част от урока би могло да се използва следният текст:

Джудист

*Тази сутрин стана чудо –
заекът тренира джудо.*

*Джудиста нов умее неусетно
лъв до вълците да метне.*

Неда Ралчева

Отделяйки първия звук от думите *джудо* и *джудист*, първокласниците го интонират и определят характеристиките му на звучен съгласен звук.

• *Звуко-буквен анализ на думи*

В помощ на методическата работа в буквара е предложен звуков и буквен модел на думата *джудже*. Целта е първокласниците да сравнят двата модела и сами да стигнат до наблюдението, че този звук се пише с две букви. Този свой извод учениците биха могли да проверят чрез звуко-буквен анализ и на други думи – *джаз* (три звука, четири букви), *джанка* (пет звука, шест букви) *джунгла* (шест звука, седем букви) и др.

Ако учениците са слабо владеещи български език, не може да се очаква ефективност при усвояването на звуко-буквените несъответствия по количество. В този случай учителят би следвало да пренесе акцента в методическата работа към обогатяване на речника с думи, съдържащи звук ДЖ.

• *Четене на думи*

По преценка на учителя четивният материал би могъл да се разшири с думи, предпоставящи четивни трудности (*джезве, нинджа, синджир, патладжан* и т.н.).

• *Четене на текст*

Прочитът на текста би могъл да се съчетае с речевни задачи като: описание на героите (*Кой е той? Как изглежда? Какъв е по характер? Какво прави? Как се чувства?* и т.н.); съчиняване на текст в устна форма със заглавие *Моят домашен любимец*; съставяне на текст чрез „магическото АКО“ (*Какво би станало, ако един от двамата приятели изпадне в беда?*) и т.н.

2. Урок за писане на думи с ДЖ

Като допълнителен езиков материал в урока може да се включи текстът:

Клоунът Джонни е джудже. Джонът му е пълен с разни джунджурли – джувки, синджурли, джанки. Джонни прави смешки и фокуси.

3. Урок за упражнение по четене

Препоръчва се следната последователност на методическата работа:

- **Четене на думи**

Целта на методическата работа е да се овладява четивен механизъм за думи с по-сложна сричкова структура. В буквара са предложени за четене опорни думи от текста. Ето защо е целесъобразно учениците да образуват с тях изречения или да съчинят своя история по тези думи. Това би подпомогнало постигането на качествата на четенето – правилност и съзнателност.

- **Четене на текст**

Текстът в буквара е забавна история с фантастични образи. По подобие на нея първокласниците биха могли да измислят и собствени истории, което е в помощ на речевото им развитие.

- **Езикови задачи**

Езиковата задача би могла да бъде със словотворчески характер:

– *Кой ще предложи най-много думи, съдържащи звук ДЖ;*

– *Кой ще измисли най-смешното име на човек, в което да има звук ДЖ и*

т.н.

4. Урок за писане на думи с начален звук ДЖ

При необходимост учителят би могъл да използва за диктовка и следните изречения:

– *Джоко иска да е нинджа, а Джими иска да бродя с джип из джунглата.*

– *Джакомо е джудист. Той събува джигите и джапанките си, слага кимоно и се състезава в турнир по джудо.*

ЗВУК И БУКВА Ч

Цели

Четене: Изграждане на умения за разпознаване на звук Ч и за звуков анализ на думи, които го съдържат. Усъвършенстване на уменията за откриване на несъвпаденията между изговор и писане в думите. Развитие на умения за четене на думи, изречение и текст.

Писане: Усвояване на изискванията за графична правилност при писане на буква Ч и начините за свързването ѝ с другите букви в думите. Усъвършенстване на уменията за проверка на думи с правописни особености.

1. Урок за звук и буква Ч

Методически ход

• Наблюдаване на особеностите на звук Ч

За насочване към звука Ч може да се използва стихотворението на Асен Босев:

Четиград

<i>Чуден град е Четиград.</i>	<i>книги с дивни четива.</i>
<i>Чуден град е той с това,</i>	<i>Книги много прочети,</i>
<i>че децата там четат</i>	<i>за да идеш там и ти!</i>

Учениците откриват най-често повтарящия се звук в стихотворението, отделят думите, които го съдържат, изговарят звука и наблюдават особеностите на изговора му. Наред с това те коментират съдържанието на стихотворението, обсъждат познати им книги и литературни герои, препоръчват се книги за разглеждане.

• Звуков анализ на думи със звук Ч

При звуковия анализ на думите, предложени в буквара, се определят позицията на изучавания звук, фонемното му обкръжение и последователността на звуковете. От важно значение е да се определи и ударението на думите, за да се открият гласните, при които може да се сгреша, и се поставя въпросителен знак на съответното място в модела: *чадър* (_ ? _ _ _), *кълвач* (_ ? _ _ _ _) и *врабче* (_ _ ? ? _ _).

• Четене на думи

В буквара думите за четене са подбрани така, че да представят обеззвучаването пред звук Ч – звучните съгласни пред него не се чуват ясно. По подобие на предложените умалителни имена учениците добавят и свои примери (например: *куб–кубче, лев–левче, гълъб–гълъбче, флаг–флагче, жълъд–жълъдче* и др.), като коментират и думите за проверка.

• Четене на текст

Като допълнително четиво може да бъде предложен следният текст:

Чин в небето

Чочо е в час. Всички четат, а Чочо мечтае. Става чудо – чинът му литва като вертолет. Лети над дръвчета и тревички, над градчета и горички. Край него чуруликат птички и врабчета.

Колко е лесно да лети човек! Нужни са му само мечти!

2. Урок за писане на малката ръкописна буква ч

Препоръчително е да се пишат думи със звук Ч, които имат правописни осо-

бености, но са с непроверяем правопис (например: *човек, число, четири, чаршаф, пчели, пътечка, чакам, чукам, готвач, кокиче, качулка* и др.).

Целесъобразно е тези думи да са включени в изречения или текст (например гатанка: *С готвка чука как до здраг и нарига се... (къвар)*).

Задачата за писане може да има словотворчески характер. Например да се допълнят думи в изреченията: *Патко обига да гете. И _____ обига да гете. И _____ обига да гете. И _____ обига да гете. Всички гетат ли, гетат.*

3. Урок за упражнение по четене

Ходът на методическата работа би могъл да е следният:

• **Четене на думи**

Предложените в буквара думи за четене са опорни думи от текста. Първо-класниците ги четат, съставят с тях изречения, измислят свои весели истории.

• **Четене на текст**

Целесъобразно е първият прочит на текста да е наум (тихо за себе си), за да се стимулират контекстното четене и самостоятелното възприемане на четивото.

• **Езикови задачи**

Предложеният материал в буквара насочва към различни варианти на методическа работа:

- съставяне на устен диалог между рожденик и негов приятел, който му честити празника;
- надписване на поздравителна картичка за празник;
- избор на поздравии за различни адресати (*весели игри, дълголетие, успехи в работата, отлични оценки* и др.);
- разказ по преживяно (*Моят най-хубав рожден ден*) и т.н.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Ч

При необходимост учителят би могъл да използва за диктовка и следния текст от Веселина Божилова:

Часовникът отмерва моят време. Час по час. Грабвам гантата и тигам – час по четене, час по писане, час по пиано, час по английски, час по рисуване, час по гистене. В гудо се виждам! Искам да има само часове за игра.

ЗВУК ДЗ

Цели

Четене: Усвояване на умения за разпознаване на звук ДЗ. Осъзнаване на несъвпаденията между звук и буква (един звук, две букви). Усъвършенстване на уменията за четене на думи, изречения, текст. Развитие на речта.

Писане: Формиране на умения за правилно писане на думи, съдържащи звук ДЗ. Усъвършенстване на уменията за писане на думи с правописни особености.

Поради ограничения брой на думите в българския език, съдържащи звук ДЗ, методическата работа може да бъде организирана в зависимост от конкретните учебни условия в два варианта:

А) В рамките на четири урока – два по четене и два по писане (при ученици, които срещат затруднения при огромяването);

Б) В рамките на четири урока – един по четене, два по писане и един за писани упражнения (при ученици, които напредват в огромяването).

Вариант А

1. Урок за звук ДЗ

Методически ход

• *Наблюдаване на особеностите на звук ДЗ*

Първокласниците интонират звука, коментират особеностите при изговора му, в резултат на което го отнасят към групата на звучните съгласни звукове.

• *Звуко-буквен анализ на думи*

Звуко-буквеният анализ на думи със звук ДЗ е с цел да се определят несъответствията по количество – чува се един звук, а се виждат две букви. Така учениците достигат до разликите между броя на звуковете и броя на буквите в думите: *дъзн* (_ _ _), *дъър* (_ _ _), *дзифт* (_ _ _ _).

• *Четене на текст*

В този урок учениците работят само с първата част на текста. След прочита му се провежда беседа, за да се установи равнището на разбиране.

Препоръчва се в методическата работа с текста да се включат и речеви задачи за устна реч:

– измисляне на продължение на приказката (*Какво се случило със звънчето? Накъде тръгнало? Кого срещнало? Какво поискали от него? Какво направило то? Как се чувствало? Каква поука дало на хората?* и т.н.);

– съчиняване на собствена приказка със заглавие *Вълшебното звънче* (*Какви вълшебства правело звънчето? Кой го намерил? Какво направил с него? Останал ли доволен? На кого го дал? Какво му казал? Какво се случило? Как завършва приказката?*);

– съчинение по опорни думи и изрази: *стадо овце, новородено агънце, медено звънче, само в гората, страшен вълк, силен звън, кучето на помощ, спасение*.

2. Урок за писане на думи с *дз*

Урокът протича съобразно с описаната структура и задачите от учебната тетрадка.

3. Урок за упражнение по четене

• Четене на текст

Методическата работа е свързана с останалите три части на текста от буквара.

Учениците четат всяка част поотделно и правят предположения относно продължението на историята. След това прочитат следващата част от текста, сравняват съдържанието ѝ със своето предположение и коментират различията. Целта е у първокласниците да се изградят нагласи за така нареченото „прогнозиращо четене“ (четене със създаването на хипотези), което е в основата на самостоятелното четене с разбиране.

4. Урок за писане на думи с начален звук ДЗ

Като допълнителен материал за писане може да се използва следното четиристишие:

*Над реки и над гори – Дзън-дзън-дзън,
весело звънче звъни: ставайте от сън!*

Вариант Б

1. Урок по четене

Предмет на възприемане е цялостният текст на приказката в буквара. Учениците я четат по части, преразказват всяка една от тях поотделно, а накрая правят опит и за цялостен устен преразказ на прочетеното.

2. Урок за писане на думи със звук *zz*

3. Урок за писане на думи с начален звук ДЗ

4. Урок за писмени упражнения

Този урок би следвало да включва речеви задачи, съответстващи на индивидуалните постижения на учениците. Най-общо тези задачи могат да бъдат следните:

- кратко съчинение в писмена форма;
- кратък писмен преразказ на приказката;
- препис на част от приказката.

ЗВУК И БУКВА Ц

Цели

Четене: Изграждане на умения за разпознаване на звук Ц и за анализ на думи, които го съдържат. Развитие на уменията за словообразователен анализ. Усъвършенстване на уменията за четене на думи, изречения, текст. Развитие на свързаната реч.

Писане: Формиране на умения за графично правилно писане на буква Ц. Усвояване на способите за връзка на буква Ц с другите букви в думите. Усъвършенстване на уменията за писане на думи с коментар на възможните правописни грешки.

1. Урок за звук и буква Ц

Методически ход

• **Наблюдаване на особеностите на звук Ц**

Към изучавания звук насочва гатанката на Мара Георгиева:

Тънконога хубавица

щом напие се с водица,

със рога и със брадица.

за послушните дечица

Щом нахрупа се с тревица,

дава мляко по паница. (Козата)

При слушането на гатанката първокласниците пляскат с ръце, щом уловят звук Ц. Те предлагат и други думи, които съдържат звук Ц в различни позиции. Наблюдавайки особеностите при изговора на звука, те го отнасят към групата на беззвучните съгласни.

• **Звуков анализ на думи със звук Ц**

При звуковия анализ на думите, предложени в буквара, се обръща внимание на точната позиция на изучавания звук, на фонемното му обкръжение (*Кои са съседите му в думата?*), на последователността на звуковете в думата (*Кой звук е след него?*) и на местата на възможните грешки, като те се означават в моделите на думите – *конец* (_ ? _ _ _).

• **Четене на думи**

По подобие на образеца в буквара учениците добавят и свои примери (*Свържете с думата МАЛКО думите: момче, палто, козле, цвете и т.н.*).

По преценка на учителя могат да се добавят и думи, предпоставящи по-големи четивни трудности – *принц, мустаци, патерици, царевица, цилиндър, царство, ръченица, гимнастици, смешници, катерица* и др.

• **Четене на текст**

Стихотворението в буквара насочва първокласниците към любима тема – цирк. Ето защо четенето може да се съчетае с речевни задачи от различен тип: разказ (*Какво правят животните в цирка?*), разсъждение (*Добре ли се чувстват животните в цирка?*) и т.н.

При възможност би могло да се включи и допълнителен четивен материал – например народна приказка:

Врана и лисица

Намерила си враната сиренце и кацнала на едно дърво. Лисицата пожела-ла сиренцето. Дошла лисицата и замолила:

– Врано, вранщице, сестрице! Запей ми, за да се порадвам на гласа ти.

Враната се полъгала и започнала да пее. Сиренцето паднало от устата ѝ и лисицата го взела.

2. Урок за писане на малката ръкописна буква ц

Препоръчва се думите за писане да са с правописни особености. Например: *цена, паница, лъвица, цифра, църна, звънец, слънце, целувка, борелу* и т.н.

Към това може да се добави и писане на изречения, пословици и гатанки – например: *Малълица – златна сеньлица.*

Гатанка

Отгоре дъслица

отдолу дъслица

а по средата

жива душица. (Костенурката)

3. Урок за упражнение по четене

Възможна е следната последователност на методическата работа:

• Четене на думи

Предложеният в буквара четивен материал включва опорните думи от текста, които предпоставят четивни трудности и които съставят смисловата структура на предстоящото четиво.

• Четене на текст

Във връзка с прочетения текст първокласниците биха могли да разкажат за свои вълнения и хубави преживявания.

• Езикови задачи

Към езиковата задача в буквара могат да се добавят задачи, свързани с конструиране на изречения. Например да се допълнят думите *панница, лъжица, водича* в броилката: *Ала-бала-ница, пукната _____,*

лъскава _____,

тичай за _____.

Ти гониш!

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Ц

Учителят би могъл да използва за диктовка и следните текстове:

Цио с деглицата долу в речлицата с голи речлици ловили са рачици с мустаци.

Здравко здравец бере.

Бери, Здравко, здравец,

здрав да си до веки.

ЗВУЧНИ И БЕЗЗВУЧНИ СЪГЛАСНИ ЗВУКОВЕ

Цели

Четене: Обобщаване на знанията за съгласните звукове в тяхното противопоставяне по звучност. Развитие на уменията за откриване на звуко-буквените несъответствия по гласеж. Усъвършенстване на четивната техника.

Писане: Усъвършенстване на уменията за свързано писане при спазване на изискванията за графична и правописна правилност. Натрупване на практически опит за правописна проверка на думи с обеззвучаване на съгласни.

1. Урок за обобщение

Методически ход

Възможна е следната организация на методическата работа:

• **Дейности за систематизиране на знанията за звучните и беззвучните съгласни звукове**

Първокласниците разглеждат буквите от илюстрацията в буквара, сравняват ги по изговор, свързват ги по двойки и се опитват да ги запомнят. Запомнянето на двойките съгласни се подпомага чрез задачи от типа: *Свържете буквите по двойки: Б, Ф, Д, Ж, К, Г, П, В, С, Ш, Т, З; Кои са пропуснатите букви: Б—, В—, Д—, З—, Ж—, Г—?*; *Поставете на правилните места буквите в двойките Б–П, В–Ф, Т–Д, З–С, Ш–Ж, К–Г.*

• **Звуков анализ на думи**

Звуковият анализ е с цел да се установят различията между звучните и беззвучните съгласни по двойки. Използват се двойките думи от илюстрацията в буквара.

Първокласниците сравняват думите във всяка двойка както по изговор, така и по значение – например: *мас (Пее със силен глас.)–жмас (Учи в първи клас.)*. Като резултат те намират потвърждение на вече направените обобщения за смислоразличителната функция на звуковете: ако звучният съгласен се замени със съответния беззвучен съгласен, то ще се получи друга дума.

• **Четене на думи**

Стремежът е да се усвоят цялостни похвати на четене. За целта в буквара са предложени четивни загадки, които стимулират сричкосливащото четене. Препоръчително е след прочита на всяка дума ученикът да образува с нея словосъчетания или изречения, за да е ясно, че е разбрал нейното значение.

• **Четене на допълнителни четива**

Препоръчва се текстът за четене да предпоставя и възможности за правописно обучение. Пример за това е следното стихотворение на Виктор Самуилов:

Вървене гърбом

*Потеглил съм, но гърбом,
наназад
от Тозиград за Онзиград...*

*Една позната ме задмина:
–И ти ли се прибираш, бате Влад,
от Онзиград във Тозиград?*

2. Урок по писане

В учебната тетрадка е предвидено поле за писане под диктовка. Текстът би могъл да е следният:

Едно овчарче излъгало, че вижда вълк. Всички се притичали да му помогнат. След време до овчарчето приближил вълк. То отново завикало, но вече било загубило доверието на хората и никой не се отзовал.

3. Урок за упражнение

Методически ход

Методическата работа е с акцент върху правописните норми при съгласните звукове. Ето защо тя би следвало да се разгърне в следната последователност:

• Звуко-буквен анализ

Предмет на анализ са думи, в които има обеззвучаване (думите от кръсто-словицата в буквара – *кораб, град, дъб*). Първокласниците моделират звуковия състав на тези думи, като означават с въпросителен знак последния звук. Целта е да се създаде у учениците навик да проверяват редовно съгласния в края на думата, за да избягват възможните грешки.

Верижката от думи, вписана в илюстрацията от буквара, насочва първокласниците към правилното писане на думите (например: *...жирафикусалата...*). Отделяйки думите от верижката, учениците откриват и начина за проверка (в случая: *от жирафи* → *жираф*, *от фикуси* → *фикус* и т.н.), тоест, *за да се чуе ясно съгласният звук, след него трябва да се появи гласен*. Така по практически път, подпомагани от учителя, първокласниците натрупват опит за правописна проверка на думите.

• Четене на думи

Целесъобразно е в този урок четенето на думи да се обвърже с правописни задачи. Ето защо в буквара като четивен материал са предложени думи с обеззвучаване в краесловие. Първокласниците четат думата и нейната форма (*гълъб–гълъби*) и така по подражателен път привикват да търсят думите за проверка.

• Четене на допълнително четиво

Препоръчва се текстът за четене да предпоставя и възможности за правописно обучение. Например стихотворението „Водопад“ на Надя Капелкова:

<i>От висок планински скат</i>	<i>сипне пръски като дъжд.</i>
<i>скача шумен водопад.</i>	<i>Спри до него, виж го ти,</i>
<i>Но ветрец ли вейне изведнъж,</i>	<i>как се пени и бучи!</i>

Учениците не само четат, но и коментират при кои думи може да се допуснат грешки. Предлага им се да препишат тези думи или цялото стихотворение.

4. Урок по писане

Урокът се разгръща чрез системата от задачи, предложени в учебната тетрадка.

ЗВУК И БУКВА Х

Цели

Четене: Изграждане на умения за действия със звук Х в различни езикови ситуации. Усъвършенстване на уменията за четене на думи със сричкова структура ССГС. Развитие на свързаната реч.

Писане: Формиране на умения за спазване на графичните и правописните изисквания за правилно писане на думи с буква Х. Усъвършенстване на словотворческите способности на учениците.

1. Урок за звук и буква Х

Методически ход

• *Наблюдаване на особеностите на звук Х*

За насочване към изучавания звук е подходящо да се използва песента по текст на Стоян Дринов „Хорце“:

*Хайде всички за ръце,
да му друснем пак хорце.
Хоп-хоп-хоп-пляс с ръце!
Весело е туй хорце!*

Първокласниците отделят думите със звук Х, сравняват изговора му в различните позиции и определят неговите характеристики на беззвучен съгласен звук.

• *Звуков анализ на думи със звук Х*

При звуковия анализ на думите в буквара акцентът е върху мястото на звук Х в думите и върху местата на възможните грешки при писане. Получават се моделите: *хвърчило* (_ _ ? _ _ _ _ _), *бухал* (_ _ _ ? _) и т.н.

В тази част от урока може да се включи и методическа работа за смислоразличителната роля на ударението. За целта се сравняват омонимите *хòра* и *хорà*, като ги противопоставят по значение (*тълна от хòра/народни танци и хорà*).

• *Четене на думи*

Към предложените в буквара думи могат да бъдат добавени и други – *леха, елха, орех, хотел, хубавец, хумор, хризантеми* и т.н.

• *Четене на текст*

Методическата работа с текста би могло да е свързана с разграничаването на разказ и стихотворение. За целта се използва допълнителен четивен материал – част от стихотворението на Иван Цанев:

Хвърчено време

*Стават небетата чудно високи ветри от четири земни посоки
и е объркан компасът – ай-ай, духат, посоките смесват комай?*

Сравнявайки двата текста – разказът „Хвърчило“ и стихотворението „Хвърчено време“, първокласниците откриват общото и различното между тях (говори се за едно и също, но по различен начин). Стихотворението има ритъм (звучи като песен) и има благозвучие при думите (думи с еднакъв завършек).

2. Урок за писане на малката ръкописна буква х

Целесъобразно е задачата за краснопис да се съчетае със задача за правопис. Например да се напишат правилно думите *хубав/ф, хилав/ф, хрупкав/ф, дъхав/ф, страхлив/ф, избухлив/ф* и др.

3. Урок за упражнение по четене

Препоръчва се следната последователност на методическата работа:

- **Четене на думи**

Задачата за четене на думи може да се съчетае със словотворческа задача – например учениците да предложат имена на хора и градове, в чийто звуко-буквен състав се съдържа звук Х (*Хасково, Харманли, Ахтопол, Страхил, Аспарух* и т.н.).

- **Четене на текст**

Четенето на текста може да се съчетае с речеви задачи за преразказване на прочетеното, за съставяне на разказ по преживяно *На гости у моята баба* и др.

Към стихотворението „Хоро“ в буквара може да се добави за четене или писане и поговорката *Днес хопа-хоп, утре ах-вах.*

- **Езикови задачи**

Езиковата задача би могло да е свързана с конструиране на изречения. Например:

Поставете в изреченията пропуснатите думи *хърка, хвърка, хрупа, хруска, хвана.*

Котката _____ мишка; Заекът _____ морков; Овцата _____ трева; Дядо _____; Птица _____ в небето.

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Х

При необходимост учителят би могъл да използва за диктовка следния текст:

Хитрецу

Хитър Петър и Настрадин Ходжа били известни хитрецуи. Наговорили се Хитър Петър да маже, а Настрадин Ходжа да маже. Хитър Петър казал на хората, че морето се запалило. Хората не повярвали и попитали за това Настрадин Ходжа. А той отговорил, че видял как вадят от морето пегена рибка.

БУКВА Щ

Цели

Четене: Осъзнаване на значението на буква Щ (една буква, която означава два звука). Развитие на уменията за откриване на звуко-буквените несъответствия по количество. Изграждане на умения за правилно писане на членуваните думи от женски род с краесловна буква Щ. Усвояване на правилен изговор на думи с буква Щ. Усъвършенстване на четивната техника.

Писане: Изграждане на умения за правилно писане на буква Щ и спазване на графичните изисквания при писане на думи, които я съдържат. Усъвършенстване на уменията за проверка на думи с правописни особености.

1. Урок за буква Щ

Методически ход

• *Наблюдаване на значението на буква Щ*

Въвеждането в темата на урока би могло да се осъществи чрез гатанката:

*На дърво – едно летище, писан-шарен самолет,
на летището пък вижте: малко чудноват наглед. (Щъркел)*

Учениците сравняват звуковия и буквения модел на думата *щъркел* и откриват, че буква Щ означава първите два звука в думата (*шт*).

• *Звуко-буквен анализ на думи с буква Щ*

Първокласниците преоткриват своето наблюдение относно значението на буква Щ и в другите думи, предложени в буквара. Във всяка от тях те определят несъответствията по количество (*Колко звука се чуват в думата, а с колко букви се пише тя?*).

Препоръчително е да се предвидят и задачи, свързани с правилното изговаряне на частицата **ЩЕ**, тъй като в разговорната реч тя често се произнася неправилно.

• *Четене на думи*

Към предложените в буквара верижки за четене могат да се добавят и следните:

<i>огни-</i>	<i>не-</i>	<i>пещ</i>
<i>лети- ще</i>	<i>ни- що</i>	<i>пещера</i>
<i>игри-</i>	<i>за-</i>	<i>Пещера</i>

Особено внимание следва да се обърне на думите с правописни особености при буква Щ. За целта в буквара са включени думите *нощ+та, свещ+та, пещ+та*. За да се подпомогне запомнянето на правописа им, е целесъобразно учениците да ги напишат многократно, като образуват изречения с тях.

• *Четене на текст*

При необходимост към четивния материал в буквара може да се добави и следната басня:

Паун и щъркел

Паунът рече на щъркела:

– Виж колко съм хубав, а ти колко си грозен!

Но щъркелът литна и извика на пауна:

– А ти виж сега колко високо се издигам, пък ти колко ниско оставаши.

2. Урок за писане на малката ръкописна буква *ш*

Препоръчително е в урока да се обърне внимание на слятото писане на думи като *вкъщи* и *наизрек*, а също и на правописа на думи като *щанд*, *щраус*, *щайга*, *щипка*, *щедър*, *дъщеря*, *къщовница* и т.н.

По преценка на учителя в урока би могло да се включи и следният текст за диктовка, свързан с четивото в буквара:

Щурге

Нощ е. Вогнището гори огън. Запалила съм свещ. Лежа на топлото халище. Чувам песента на щургето. Баща ми е до мен. Той ме прегръща. Застивам щастливо.

3. Урок за упражнение по четене

Последователността на методическата работа би могла да е следната:

• **Четене на думи**

Предложените в буквара думи за четене са опорни думи от текста. По тях първокласниците биха могли да съставят устно своя история за щъркелите, която после да сравнят с авторовата история от текста в буквара.

• **Четене на текст**

По преценка на учителя задачата за четене може да се съчетае със съчиняването на кратък текст с противоположен замисъл (*Писмо до щъркела*). Някои от учениците могат да изпълнят тази задача и в писмена форма.

• **Езикови задачи**

Задачата в буквара е със занимателен характер и може да се формулира като комуникативно-речева (*Кой говори? На кого? Защо? Какви са участниците в общуването?*).

4. Урок за писане на главната ръкописна буква *Ш*

При необходимост учителят би могъл да използва за диктовка и следния текст:

Чудовище вкъщи

Щерю намерил гуцер. Пуца го в хала. Каква му се връща, пици и се мръщи, защото има чудовище вкъщи.

БУКВА Ю

Цели

Четене: Осъзнаване на значението на буква Ю. Развитие на уменията за откриване на звуко-буквените несъответствия по количество. Усъвършенстване на уменията за контекстно четене.

Писане: Изграждане на умения за правилно писане на буква Ю и спазване на графичните изисквания при писане на думи, които я съдържат. Усъвършенстване на уменията за проверка на думи с правописни особености.

1. Урок за буква Ю

Методически ход

• *Наблюдаване на значението на буква Ю*

Трудността в методическата работа е предпоставена от двете значения на буква Ю: – с нея се означава дифтонг (два звука, максимално слети в едно); – с нея се означава предходна мекост на съгласния.

Тези значения се усвояват от първокласника по практически път, чрез наблюдение на конкретни примери: на учениците се предлага да сравнят звуковете и буквените модели на думите: *юмрук* (_ _ _ _ _), *каюта* (_ _ _ _ _) и *дюли* (_ _ _ _).

Първокласниците анализират всяка дума поотделно, като съпоставят броя на буквите с броя на звуковете в нея. Като резултат откриват, че в първата и втората дума на буква Ю съответстват две квадратчета (тоест тя означава два звука), а в третата дума за буква Ю е отделено едно квадратче. На тази основа се оформя и обобщението:

Буква Ю означава два звука, когато е в началото на думата или след гласен.

Буква Ю означава един звук, когато е след съгласен.

• *Звуко-буквен анализ на думи с буква Ю*

Първокласниците проверяват направените изводи за буква Ю, като правят анализ и на думите, предложени в буквара (в думите *юрган* и *юзда* буква Ю е в началото на думата и означава два звука, а в думата *люлка* е след съгласен и означава един звук).

• *Четене на думи и текст*

Като допълнителен четивен материал може да се предложи стихотворението на Виктор Самуилов:

*Лани тук, в курорта „Дюни“
си прекарахме добре.
Бе през юли или юни
край любимото море...*

На „Дюни“

*Февруари е. Не юли.
И в курорта ни прочут –
нито палми, нито дюли.
Студ на „Дюни“. Ама лют!*

2. Урок за писане на малката ръкописна буква ю

Добре е учебните задачи да са свързани както с краснопис и правопис, така и със словотворчество. За целта на учениците се предлага да включат в изре-

чения думи с правописни особености като: *юг, любов, уютно, охлюв, тламен, компютър* и т.н.

В речевата практика твърде често се допускат грешки като *кюфте, гъвеч, пьоре*. За тяхното преодоляване способстват преписи и диктовки на изречения като:

Юлка има любимо меню: юфка, бюрек, говеж, кюфте, пьоре от картофи и сладко от дюли.

3. Урок за упражнение по четене

• Четене на думи и текст

Към текста в буквара могат да се добавят и кратки жанрови форми – например гатанката:

*Звънче до звънче,
пискюл до пискюл.
Що е то? Разбира се – зюмбюл.*

• Езикови задачи

Езиковите задачи може да бъдат свързани с конструиране на езикови единици. Например: *Във всяка редица от думи се крият по две изречения. Кои са те? Напишете ги вярно.*

*Юлиан е кюфте Любка обича юнак
Юлка набра юфка Люси хапва зюмбюл*

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Ю

В урока могат да се включат допълнителни текстове за диктовка и препис. Например:

*Юлиан е на Юндол. Любува се на природата. Южен ветрецу гали
лицето му. Усае нежно на зюмбюл. Юлиан често е и на Люлин. Той е
любител на планините.*

*Юри през юни и юли обича да е на морските дюни край любимото
море.*

БУКВА Я

Цели

Четене: Ориентация в значението на буква Я. Развитие на уменията за откриване на звуко-буквените несъответствия по количество. Усъвършенстване на четивната техника. Развитие на речта.

Писане: Формиране на умения за графически правилно писане на буква Я и свързването ѝ с останалите букви в думата. Развитие на правописна бдителност при писане на думи с разлика между изговор и писане.

1. Урок за буква Я

Методически ход

• *Наблюдаване на значението на буква Я*

В тази част от урока предмет на осъзнаване са двете значения на буква Я:

– чрез нея се означава дифтонг (два звука, максимално слети в едно);

– чрез нея се означава предходна мекост на съгласен звук.

Тези значения стават видими за ученика чрез наблюдение на конкретни образци.

За целта първокласниците разглеждат звуковете и буквените модели на думи, в които буква Я е в различна позиция – в началото на думата – *яма* (_ _ _ _), след гласен звук – *паяк* (_ _ _ _ _), след съгласен звук – *рокля* (_ _ _ _ _). Сравнявайки броя на звуковете и броя на буквите във всяка от тези думи, учениците определят, че в първата и втората дума с буква Я са означени два звука, а в третата дума на буква Я отговаря едно квадратче, тоест един звук. Това наблюдение е основа да се направи изводът:

Буква Я означава два звука, когато е в началото на думата или след гласен.

Буква Я означава един звук, когато е след съгласен.

Този извод може да се сравни с извода относно буква Ю, за да се запомнят в единство.

• *Звуко-буквен анализ на думи с буква Я*

Първокласниците проверяват направените изводи за буква Я, като правят анализ и на думите, предложени в буквара (в думите *ябълка* и *ягода* буква Я е в началото на думата и означава два звука, а в думата *диня* буква Я е след съгласен и означава един звук).

Отлично би било постижението на първокласника, ако определи точно броя на звуковете в думи като: *ютия* – 4 букви, 6 звука; *люлея* – 5 букви, 6 звука; *юрганджия* – 9 букви, 10 звука и др.

Уменията на ученика да прави разлика между броя на звуковете и броя на буквите в думата не е от особено голямо значение за речевата практика и езиковата култура на личността. Ето защо не би следвало учителят да се стреми към задълбочаване на тези знания и умения. При наличие на трудности (особено при ученици, слабо владеещи български език) тази част от методическата работа може да се пропусне, като вниманието се насочи главно към правилното писане на думите.

• **Четене на думи и текст**

Като допълнителен четивен материал би могло да се използва стихотворението на Петър Анастасов:

*Цяла диня щях само ако бях
вчера да изям, малко по-голям.*

2. Урок за писане на малката ръкописна буква я

Препоръчва се да преобладава писането на думи с правописни особености. Например: *летя, стоя, януари, чиния, пясък, плясък, блясък, крясък, ястреб* и т.н.

3. Урок за упражнение по четене

• **Четене на думи и текст**

При възможност като допълнителен четивен материал може да се предложат и други текстове, в които често се среща буква Я. Например стихотворението на Лиана Даскалова:

Юначага
*Аз ще ям, ще ям, ще ям всичко живо ще надвия!
и ще стана най-голям! И на всяка страхотия
Млякото си ще изпия – чак носа ѝ ще натрия.*

• **Езикови задачи**

Езиковата задача би могла да е свързана и с разделното писане на думите (например: Напишете вярно гатанката: *Полцаряотпътятотбива Шрето*).

4. Урок за писане на главната ръкописна буква Я

Наред със задачите в учебната тетрадка учителят би могъл да прибегне и към диктовка на следния текст:

Ян Бибиян

Ян Бибиян стигна до голямото дърво, но не видя своя приятел Фют и реши да си погине на сянка. Изведнъж чу силен крясък и пред него засмяно застана дяволето Фют. Ян Бибиян се засмя. Какви ли бели щяха да измислят днес?

БУКВОСЪЧЕТАНИЯТА ЙО, ЪО

Цели

Четене: Усвояване на книжовната норма за употреба на буквосъчетанията *йо* или *ьо* в думите. Усъвършенстване на четивната техника. Развитие на уменията за създаване на свързана реч.

Писане: Изграждане на умения за писане на буква *ъ* и за правилното ѝ свързване с другите букви в думата. Формиране на умения за правилно писане на думи с буквосъчетанията *йо* или *ьо*.

Особености

Тази тема е свързана с изучаването на буквата *ъ*. Особеното е, че тя не означава конкретен звук (не може да се озвучи), а е знак за предходна мекост на съгласния. Ето защо за първокласника е трудно да осъзнае нейното значение. За целта изучаването на тази буква става чрез включването ѝ в буквосъчетанието *ьо* и противопоставянето му със сричката *йо*. Това сложно лингвистично знание се представя достъпно за първокласника чрез следната формулировка:

В началото на думата и след гласен се пише йо, а след съгласен се пише ьо.

Това обобщение се въвежда и упражнява в четирите урока по тази тема.

1. Урок за сричка *йо*

Методически ход

• Четене на думи

По преценка на учителя към предложените в буквара думи могат да се добавят следните: *йоника, койот, майонеза, Йосиф, Йоана, Райо, Панайот* и др.

При четенето на думите се проследяват позициите, в които се намира сричката *йо* – в началото на думата (*йога*) и след гласен звук (*район*). Целта е учениците да запомнят, че *йо* се пише в началото на думата или след гласен звук в думата.

• Четене на текст

При четенето на текста от буквара за по-добрите четци могат да се създадат четивни трудности, предпоставящи четенето с водеща смислова догадка:

– плъзгане на бял лист по вече прочетените редове, за да се отнеме възможността на четеща да връща поглед назад по редовете;

– поставяне върху текста на решетка (бял лист с изрязани прозорчета), при което от текста се виждат само отделни думи и по тях ученикът възпроизвежда съдържанието на текста;

– четене при обърната страница и др.

2. Урок за писане на сричка *йо*

При необходимост от допълнителна методическа работа в урока би могло да се включи и диктовка на следния текст:

Чуго Пейо

*Първият чуго Пейо за града. Минал през черешовата градина.
Чуго Пейо спрял кобилката си под едно дърво и затогнал да бере черешки.*

Без да иска, казал: „Дий!“ Кобилката тръгнала и глго Пейо се намерил на земята.

3. Урок за буквосъчетанието ъо

Методически ход

• Четене на думи

Препоръчително е наред с думите, които се пишат с буквосъчетанието ъо, да се предложат за четене и думи, при които може да се сгреша, тъй като те не са свързани с изучаваната правописна особеност: *навилион, камион, скиор, стадион, трион, милион, библиотека* и т.н.

• Четене на текст

Като допълнителен четивен материал може да се използва следното стихотворение на Виктор Самуилов:

Какъв ще стана

Първо мислех да ставам боксьор.

Но видях филм за град Балтимор.

После тази мечта поотмина.

Омагьоса ме небостъргачът.

Дълго исках да стана актьор

И реших: да си „шеф-асансьор“

(в клас дори съм играл Буратино!)...

е чудесна и лесна задача!

Има обаче спънка голяма:

в наше село асансьор няма!

• Езикови задачи

Езиковата задача следва да насочва учениците към противопоставянето ъо/ъо. Например: *Съставете списъци на два отбора – в единия имената на играчите да се пишат с ъо, а в другия отбор – с ъо.*

4. Урок за писане на буквосъчетанието ъо

Към задачите за четливо и правилно писане може да се добави и словотворческа задача като:

Напишете как се нарича човек, който: танцува (танцьор); шофира (шофьор); монтира (монтьор); фризира (фризьор); фантазира (фантазьор); се боксира (боксьор); тренира (треньор); дресира (дресьор) и т.н.

ТРУДНИТЕ ЗВУКОВЕ И БУКВИ

Цели

Четене: Усъвършенстване на уменията за откриване на звуко-буквените несъответствия по количество. Развитие на четивната техника.

Писане: Усвояване на умения за правилно писане на думи с буквите Щ, Ю, Я. Изграждане на умения за самостоятелно прилагане на способа за проверка при колебание между ЙО и БО. Усъвършенстване на графичните умения и навици за свързано писане.

1. Урок за буквите Щ, Ю, Я

Методически ход

Организацията на този урок е в зависимост от лингвистичната компетентност на учениците и от техните достижения в ограмотвяването. От тази гледна точка са възможни различни **варианти**:

• **Вариант с акцент върху значението на буквите Щ, Ю и Я**

При този вариант в урока се отделя широко място на задачи за звуко-буквен анализ. Целта е учениците да прилагат вече усвоеното знание за буквите Щ (*означава два звука*), Ю и Я (*означават два звука, когато са в началото на думата или след гласен, и един звук, когато са след съгласен*). За целта на учениците се предлагат думи с тези букви и първокласниците следва да определят колко са звуковете и колко са буквите в тях. При част от тези думи няма разлика в количеството на звуковете и буквите (например: *дюни, лято, дюля*), а при други звуковете са повече от буквите (например: *стая, боя, яма, юг, каюта*).

• **Вариант с акцент върху четенето**

В помощ на четенето са четивните загадки в буквара. Тяхната занимателна форма, от една страна, стимулира интереса на първокласника към четенето, а от друга страна, подпомага сричкосливащото четене (*Свържете сричките, за да разберете кои думи летят с хвърчилата*).

При този вариант би следвало да се използват и допълнителни четива – например следното стихотворение на Иван Цанев:

Дневни щурчета

*Големите щурци си свирят
и нощем в тъмното дори,
но малките щурчета спират
да свирят, щом се свечери.*

*От страх до майчиното рамо
се сгушват по детински те,
та ще ги чуваш денем само,
дордето всяко порасте.*

• **Вариант с акцент върху езиковото развитие**

Този вариант е препоръчителен при учениците, слабо владеещи български език. Предложената в буквара кръстословица ги насочва към правилен изговор и писане на съществителни собствени имена. Учениците четат имената и определят кои от тях са на мъже и с кои от тях се назовават жени. Целта е те да се ориентират на практическа основа в граматическата категория род, за да могат да съгласуват правилно думите. По подобие на тази задача учениците предлагат и други имена, като ги разделят в две групи с помощта на думите ЕДИН и ЕДНА.

2. Урок по писане

В учебната тетрадка е предвидена диктовка. За целта би могло да се използва баснята „Щъркел и лисица“:

Поканила лисицата щъркела на обяд и му поднесла гозбата в плитко блюдо. Гостът не могъл да улови нищо с клюна си. След време той поканил лисицата вкъщи. Сервирал ястието в стомна с тясно гърло. Така щъркът се присмял на скъперницата.

3. Урок за ЙО и БО

Методически ход

Урокът е свързан с правописната грамотност на първокласниците. Целта е те да се приучат да пишат правилно думите с буквосъчетанията ЙО и БО. Препоръчителен е следният ход на методическата работа:

• Дейности за актуализиране на знанията за използването на двете буквосъчетания

Тези дейности са свързани с илюстрацията в буквара, която насочва учениците към двете възможности – в началото на думата се пише ЙО, а след съгласен се пише БО. Учениците четат думите в хвърчилата, коментират как са написани и обясняват защо. Целесъобразно е четенето да се съчетае с писане – да се препишат думите от буквара; да се добавят пропуснатите букви в думи (например: *_ордан, ра_он, Ван_о, Пет_о*); учениците да предложат и да напишат други думи с тези буквосъчетания.

• Четене

В буквара е предложен четивен материал, който е част от илюстрацията. Целта е първокласниците да възприемат цялостно описваната ситуация. По този начин задачата за четене се съчетава със задача за развитие на диалогичната реч (*Съставете диалога на героите.*) и за развитие на монологичната реч (*Измислете история с тези герои и я разкажете устно.*).

• Четене на допълнителни четива

Като допълнителен четивен материал могат да се използват гатанките на Асен Разцветников:

*Роди се Щер_о на комина
порасна и на юг замина.
Що е то?(Щъркел)*

*Зъбл_о си ходи и шета,
яде греди и дървета,
ала е Зъбл_о все малък,
че не поглъща ни залък.
Що е то?(Трион)*

Учениците четат и допълват пропуснатите букви.

4. Урок по писане

В учебната тетрадка е предвиден препис на текст.

4. ЕЗИКОВО И ЛИТЕРАТУРНО ОБУЧЕНИЕ СЛЕД ЕТАПА НА ОГРАМОТЯВАНЕ

ЕЗИКОВО ОБУЧЕНИЕ

Езиковото обучение се осъществява през целия курс на обучение в първи клас. Неговото начало се поставя още в подготвителния етап на ограмотяването, когато първокласниците се запознават с основните езикови единици – текст, изречение, дума, сричка, звук. То се провежда и през основния етап на ограмотяване както в уроците по начално четене, така и в уроците по начално писане. Първокласниците усвояват минимум езикови знания, които са в основата на лингвистичната компетентност. По време на ограмотяването те се приучават да се ориентират във фонемната система на езика. С оглед на това всеки изучаван звук и буква те отнасят към съответната група – тесни и широки гласни, сонорни съгласни, звучни и беззвучни съгласни, съгласни без съответници.

Наред с това учениците усвояват и действия за макроанализ (разчленяват текста на изречения, а изреченията – на думи) и действия за микроанализ (разчленяват думата на съставящите я звукове). Тези умения са в основата на грамотното писане без пропускане и разместване на буквите.

През периода на ограмотяване учениците по практически път усвояват и основните правописни правила, свързани с редукцията на гласните и с обеззвучаването на звучните съгласни. Тези правила се усвояват в хода на звуковия анализ в уроците по начално четене и се усъвършенстват чрез правописните задачи в уроците по начално писане.

Методическата работа за усвояване на лингвистични знания и умения продължава и след периода на ограмотяване. Тя се разгръща с опора на Тетрадка по български език за първи клас № 3. В нея са включени всички основни правописни правила, които осигуряват необходимия минимум правописна грамотност.

Тетрадката е съставена така, че да осигури вариативност относно продължителността на обучението. Основните теми в нея са:

ТЕМА: Как общуваме

Урокът има два основни компонента:

- Обобщаване на знанията, уменията и компетентностите на първокласниците за четирите речеви дейности – говорене, слушане, четене, писане. С опора на илюстрациите в тетрадката учениците дават конкретни примери за участие в речева комуникация, като коментират условията на всяка конкретна речева ситуация: *Кой с кого говори? За какво? Защо?* и т.н.

Учениците създават различни форми на речта:

- съставят диалози (например: *Изиграйте разговора между майка и дете, което крие у дома улично куче и иска да убеди майка си да го отглеждат като домашен любимец*);

- създават монологична реч (измислят и разказват истории, например: *Какво би станало, ако живеем в къщи от сладкиши*);

- участват в устно общуване (например: пресъздават разговори по телефон на различни теми);

- включват се в ситуации на писмено общуване (например: пишат до родителите си покана за Празника на буквите) и т.н.

• Обобщаване на знанията, уменията и компетентностите на първокласниците за езиковите единици. Отношенията между езиковите единици са представени в учебната тетрадка и като схема, и с конкретни примери. Първокласниците четат предложени текст, отделят изреченията в него, в едно от тях определят думите, а една от думите разделят на съставящите я срички и звукове. Така те навлизат в структурните отношения на езиковата система.

ТЕМА: Нашата азбука

В първи клас учениците изучават буквите в два плана:

– буквите като графични образи на звуковете от фонемната система на българския език. За целта се работи с дидактическо пособие, в което буквите са написани в групи (букви на гласните звукове, на сонорите, на звучните съгласни, на беззвучните съгласни);

– буквите в техния азбучен ред, което е в помощ на работата със справочна литература – речници, енциклопедии, указатели и т.н.

Изучаването на азбучния ред се осъществява в хода на цялостното обучение по начална грамотност. Целта на този урок е да се обобщи усвоеното и да се изградят у първокласниците начални умения за ориентация в азбучния ред.

Учебните задачи в тетрадката предпоставят дейности за заучаване на азбучния ред и за подреждане на думи по азбучен ред. За заучаване на последователността на буквите в азбуката могат да се използват и игри като: *Кажете буквите от азбуката през една; Изкажете ги през две; Продължете азбуката от буква Р нататък; Коя буква е пред буква Х; Кажете азбуката в обратен ред* и т.н.

ТЕМА: Гласните звукове и техните букви

Поради голямата значимост на тази тема тя се разгръща в рамките на два урока. Целта е да се обобщят натрупаните в периода на оgramотвяване знания и умения на първокласника относно правописа на гласните звукове.

В първия урок преобладават задачите с подражателен характер – на първокласниците се дават образци за правилно писане на гласни звукове, които те да следват.

В практически план се въвежда и правилото за проверка. Първокласниците се приучават да образуват редици от производни думи (*нът, н_тека, н_тувам*), като по този начин подбират езиковия материал, с опора на който да определят правилната буква.

При необходимост да се разшири тази част от методическата работа учениците могат да се насочат и към други подобни примери като: *в_да, воден, в_деница, воденичар; зъб, зъбен, з_болекар; лек, лекар, л_карство; д_рво – дървен, дървар; град, сграда, гр_дина* и т.н.

Във втория урок акцентът е върху търсенето на думи за проверка. Първоначално ученикът разполага с думата за проверка и с опора на нея определя правилната буква (*очен_ко*). Впоследствие тази задача се усложнява, като първокласниците трябва да изберат думата за проверка от няколко възможни. За целта подходящи са задачи като:

– Подчертайте думата, с която да се направи проверка.

м_ре – моряк, морски

м_рише – миризма, мирис

ч_совник – час, часовникар

и т.н.

– Свържете с думата за проверка:

б_ща *обич*

_бичам *устен*

_ста *бащин*

и т.н.

Постепенно се преминава към самостоятелно търсене на думи за проверка (*стр_хлив–страх*). Обикновено тези задачи се изпълняват в съвместна дейност с учителя, за да се изгради у учениците умение за правилен избор на дума за проверка.

Към урока могат да се добавят и задачи за препис на думи с непроверяем правопис като: *магазин, бръмбар, калпак, балкон, къпина, кашкавал, фъстък, бутилка, комин, пуловер, теменужка* и т.н. Целта е при многократното писане на тези думи учениците да запомнят техния правопис.

Целесъобразно е да се включат и диктовки с означаване на местата на възможните грешки. Например да се диктуват гатанките:

Коса има, гл_ва няма. (Ц_р_виц_та)

Не е птица, а л_ти. (С_м_лет)

Зиме се с_блича, лете се _блича. (Д_рво)

Върз_но в_рви, отвърз_но ст_и. (_бувка)

ТЕМА: Съгласните звукове и техните букви

Овладяването на умения за правилно писане на съгласни е с изключителна важност за правописната култура на учениците и затова тази тема следва да се разгърне в пълнота в рамките на два или три урока през този етап на обучение.

Тя е обобщение на знанията, уменията и компетентностите, изградени у първокласниците през етапите на оgramотияване. Учениците се ръководят от вече въведеното правило: *Съгласните звукове проверяваме, като преобразуваме думата така, че след мястото на съмнението да има гласен звук.*

В първия урок акцентът е върху правописа на съгласните звукове в краесловие. Целта е учениците да знаят възможните места на грешка при съгласните и да се приучат да търсят думи за проверка.

Във втория урок правописните задачи са с по-висока степен на трудност. Те се съчетават с речеви задачи – съставяне на текст към илюстрациите в тетрадка-та.

При възможност добре би било да се проведе и трети урок по тази тема. Акцентът в него би следвало да е писането на съюзите *в/във* и *с/със*.

Възможните учебни задачи са:

– Свържете думите.

	<i>въздух</i>		<i>салам</i>
	<i>вана</i>		<i>сливи</i>
<i>В</i>	<i>кутия</i>	<i>С</i>	<i>домати</i>
<i>ВЪВ</i>	<i>чаша</i>	<i>СЪС</i>	<i>зеленчуци</i>
	<i>фурна</i>		<i>зеле</i>

– Съставете изречения с думите.

цвете в/във *саксия букет венец*
 ваза вода градина
торта с/със *сметана плодове орехи*
 крем сладолед шоколад

– В или ВЪВ? С или СЪС? Допълнете и препишете.

__ въздуха му са листата, __ земята му са листата. *Що е то?*

__ очи го жънеш, __ сърце го береш. *Що е то?*

__ знание и __ сила всичко се постига.

__ добър другар и __ зло време е весело.

Като допълнителни задачи по темата могат да се включат диктовки на пословици, гатанки, броилки, в които има думи с правописни особености при съгласните. Например:

Вали, вали, дъжд, да се роди ръж.

Дваж мери, веднъж режи.

Бял дядо белобрад, белобрад и мустакат.

*Малка пъстра веселушка, най-добрата наша дружка. *Що е то?**

Китка, китка магданоз, кой излиза първи – тоз!

Сварил си дядо картоф. Обелил го, а той – суров.

При всяка задача се коментират възможните грешки и думите за проверка.

ТЕМА: И или Й

Водеща цел при тази тема е учениците да разграничават формите за единствено и множествено число на думите от мъжки род, които завършват с Й. За целта правилото е онагледено в тетрадката чрез представителни образци, които насочват към средството за проверка – при колебание между И и Й в края на думата може да се провери чрез думите *един* или *много* (*един славей–много славеи*). Така се извежда правилото: *Думите, които завършват на Й, в множествено число се пишат с И.*

За да се усвои правилото, в тетрадката са предвидени две учебни задачи:

Първата задача е свързана с развитие на уменията за правилно писане на буква Й.

За целта първокласниците конструират изречения с думи, които съдържат звук Й.

Втората задача поставя учениците в ситуация на избор между буквите Й и И в конкретен текст за препис.

При възможност в урока могат да се включат и допълнителни задачи, свързани с въведеното правописно правило:

Напишете в множествено число думите: *порой, герой, кравай, завой, улей, лесничей.*

Коя е правилната буква? Препишете правилно изразите: *кутия с различни звездей/и; вървим в строй/и; в моя роден край/и; влакът има престой/и; в планината ромонят ручей/и; видях страшен змей/и.*

ТЕМА: ЙО или БО

Урокът се разгръща като продължение на методическата работа в урока за буквосьчетанията ЙО и БО, проведен в края на ограмотителния период.

Методическата работа се осъществява в последователността от следните учебни задачи:

– допълване на букви в думи с ЙО, като писането е със съпътстващ коментар относно позицията на буквата (*Къде е липсващата буква – в началото на думата, след гласен или след съгласен? Коя е тя? Защо?*);

– допълване на букви в думи с БО, като при изпълнението на задачата вниманието на първокласниците отново се насочва към мястото на буквата Б в думата;

– правописна задача за избор на буквосъчетанието ЙО или БО в конкретен текст.

При необходимост от повече подобни задачи учителят би могъл да предложи на първокласниците да напишат буква Й или Б в следното стихотворение на Виктор Самуилов:

Моят татко е акт_ор.

И ми писа от Ню_орк:

„С мен си следващия път!

Омагьоса ме градът!“

Той и мен ме омаг_оса:

картичката с боб лек_осах.

ТЕМА: Пренасяне на част от думата на нов ред

Умението да се пренася част от думата се формира през целия етап на ограничаване, но в тази тема то се превръща за първокласника в предмет на осъзнаване.

Правилата за пренасяне на част от думата на нов ред се представят на ученика в следния обобщен вид:

Думите се пренасят на срички.

Едносричните думи не се пренасят.

Сама буква не стои на реда.

Многосричните думи могат да се пренасят по няколко начина.

Тези правила се усвояват в контекста на конкретна речева ситуация – писане на поздравителна картичка за рожден ден. Грешките в картичката са наложени от ограниченията на редовете в нея поради украсителните елементи. Сравнявайки двата текста – сгрешения и правилния, учениците откриват грешката, коментират правилното изпълнение и достигат до извода, че думите се пренасят на срички.

Те сами достигат до необходимостта да могат да разделят думата на срички. Така у тях се създава мотив за изпълнение на първата задача, изискваща да се разделят думи по срички. В хода на тази дейност те достигат до два проблема: *Как да се пренасят едносричните думи (в случая вълк)?* и *Какво се прави, когато в думата има сричка от една буква (в случая мо-я)?* Към решението на тези два проблема ги насочват следващите две задачи:

– втора задача, която се изпълнява с опора на знанието, предложено от геройчетата в тетрадката – *сама буква не се отделя от думата при пренасяне;*

– трета задача, в която първокласниците трябва да разделят предложените думи на две групи – думи, които могат да се пренасят, тъй като се състоят от две срички, и думи, които не могат да се пренасят, тъй като са едносрични.

По преценка на учителя в този урок може да се включат и допълнителни задачи, чрез които учениците да се упражняват да пренасят многосрични думи. Например: Напишете всички възможни начини да се пренесат думите: *тетрадка (тет-радка, тетрад-ка), телевизор (те-левизор, теле-визор, телеви-зор)* и т.н.

За да се обобщи наученото, би могло да се изпълни задача от типа: Кои от думите могат да пренесат и как: *прах, юни, ягода, юрган, таралеж, автомобил?*

ТЕМА: Буквите Щ, Ю, Я

Урокът е обобщителен по отношение на компетентностите на първокласниците, свързани с количествените несъвпадения между звук и буква в думите.

В учебната тетрадка са предложени думи, при които звуковете са повече от буквите.

При ученици с по-високо равнище на езикова култура може да се добавят и думи с букви Ю и Я, при които няма разлика между броя на звуковете и броя на буквите, тоест тези букви означават предходна мекост на съгласния – например думите *дюля, сняг, ключ, бряг, люляк* и т.н.

В урока би могло да се включи и препис на кратки текстове с буквите Щ, Я, Ю. Например пословицата *От нищо нещо не става, но и от нещо нищо става* или стихотворението:

Щъркел

*Защо ти, Щърко драг,
се при нас завръщаш пак?*

*И какво те кара тук
да прелиташ чак от юг?*

ТЕМА: Писане на имена

Темата е с цел да се обобщят знанията на първокласника за правописа на съществителните собствени имена, които той е усвоявал в уроците за писане на главните ръкописни букви през етапа на ограмотяване.

Първата задача в учебната тетрадка насочва учениците към необходимостта от писане на начална главна буква при имената. Съпоставяйки илюстрациите на цветя с написаните имена под тях (*маргарита–Маргарита, теменужка–Теменужка*), първокласниците следва да установят, че ако името на човек не се напише с главна буква, то може да се прочете неправилно като название на цвете (*Подарих теменужка на теменужка.*). Целта е да се създаде мотивационната основа за овладяване на правилото – пишем правилно имената, за да се разбираме при писмена реч.

За усвояване на правилото в тетрадката са предвидени задача за препис (първокласниците следват образаца, за да се приучат на правилно писане) и задача за съчиняване (учениците съставят кратък текст за себе си).

Към предложените в учебната тетрадка задачи могат да се добавят допълнителни:

– Кои от думите се пишат с главна буква: *врабец, врабчо, мече, мечо, заек, зайо, еж, ежко?*

– Поправете стрешените букви в стихотворението на Петър Анастасов „Приказни герои“:

*Любими герои – приятели мои!
С пинокито аз до насита играх
и с хензел и гретел примирах от страх.
С алиса в страната на чудесата
разбрах колко важни сме ние – децата.
На тии направо ѝ правя поклон,
задето държи на терасата кон.*

*Но виждам, че карлсон отново е тука –
хвърчи си в небето и хич не му пука!
И аз не признавам балкон и таван,
когато летя посред нощ с питър пан.*

При ученици с добра езикова култура правилото може да се представи в разгърнат вид: *С главна буква в началото се пишат имената на хора, държави, градове, села, улици, планини, реки, морета.* В този случай може да се използват задачи като:

- Кой ще напише най-много имена на градове, реки, планини и държави?
- Поправете грешките в текста „Стара планина“:

Стара планина е най-дългата планина в България. Най-високият ѝ връх е връх ботев. От нея извира реките вит, осъм, янтра, камчия, тунджа. В нея се намират градовете троян, елена, трявна, габрово, тетевен.

ТЕМА: Значение на думата

Урокът е свързан със знаковата функция на думата. Учениците анализират езиков материал, който ги насочва към извода, че думите се различават не само по звуко-буквен състав, но и по значение. За целта първокласниците проследяват езикови ситуации с омоними и с многозначни думи.

Методическата работа би могла да се разшири и чрез задачи за съставяне на собствени изречения с многозначни думи. Например да се образуват по две изречения с различните значения на думите: *лист, пръст, карта, игли* и т.н.

ТЕМА: Изречение

В урока се обобщават знанията на учениците за изречението като езикова единица. Предмет на анализ са видовете изречения по цел на изказването (съобщително и въпросително) и реда на думите в изречението.

В учебната тетрадка са предвидени учебни задачи за съставяне на изречения по образец, задаващ структурната схема; задачи за конструиране на изречения съобразно с характерния за българския език словоред; задачи за правилно писане на изречения.

Съобразно с възможностите могат да се добавят и задачи за отделяне на изречения и оформянето им като текст. Например да се поставят знаците за край на изречение и да се препише правилно текстът:

Лисица и грозде

*една лисица зърнала чудно хубава асма прияло ѝ се грозде хитрушата
сkochила да си откъсне една чепка асмата се оказала твърде висока лисицата
не успяла да си откъсне поне едно зърно ядосала се и казала, че гроздето е
кисело*

ФОРМИРАНЕ НА КОМУНИКАТИВНО-РЕЧЕВИ УМЕНИЯ

Методическата работа за формиране на комуникативно-речеви умения се осъществява през целия курс на обучение в първи клас.

Нейното начало се поставя в подготвителния етап при темите, свързани с общуването. Първокласниците се приучават да разграничават формите на речта

– устна и писмена. Обучават се да създават реч в диалогична и монологична форма.

Формирането на умения да се създава текст в устна и писмена форма продължава и след периода на ограмотяване в специално организирани уроци за развитие на речта. Тези уроци се провеждат с опора на *Тетрадка по български език за първи клас № 3*, в която те са разположени между уроците по български език.

ТЕМА: Преразказ

Първокласниците преразказват текста „В гнездото“, който е предмет на художествено възприемане в урок по литература. Целта е текстът за преразказ да е възприет цялостно – не само в съдържателен план, но и като авторов замисъл.

Подготовката за преразказ се осъществява чрез устно преразказване с опора на план от въпроси, поместен в учебната тетрадка. Предложени са и опорни думи, които задават структурната схема на текста.

Целесъобразно е да се предвиди и урок за поправка, в който учениците анализират допуснатите грешки по отношение на изграждането на текста – има ли пропуснати части, допуснати ли са размествания в последователността на действията, има ли увод, добре ли е написана заключителната част и т.н.

ТЕМА: Съчинение по картини

Темата се разгръща в последователност от три урока: урок за подготовка, урок за изпълнение и урок за поправка (след 1 седмица).

Подготовката за съчинението включва:

– анализ и озаглавяване на всяка от трите картини от серията (*Ранен гълъб на улицата; Грижи за болната птица; Полет на свобода*);

– възпроизвеждане на историята като последователност от събитията в трите картини от серията;

– устен разказ с опора на плана от въпроси в тетрадката;

– устно разказване с помощта на опорните думи и изрази в тетрадката.

При изпълнението учениците оформят писмено текста, а в урока за поправка редактират допуснатите несъвършенства.

ТЕМА: Текст и заглавие

Урокът е част от системата на методическа работа за формиране на понятието „текст“. Наблюдават се две от характеристиките на текста – тематичното му единство и структурната му цялост. Тези две характеристики стават видими за първокласниците чрез двете учебни задачи в тетрадката.

Първата задача е с цел да се наблюдава единството по тема на изреченията в текста. За целта първокласниците сравняват две редици от изречения:

– в първата редица между изреченията има смислова връзка (те сякаш са се „хванали за ръце“ чрез свързващите ги думи и *сладолед*), но тези изречения нямат обща тема. За да се убедят в това, учениците се опитват да намерят заглавие за този текст, което да отговаря и на трите изречение. Оказва се, че това е невъзможно (заглавие *Деца* изключва третото изречение; заглавие *Сладолед* не се отнася за първото и т.н.), следователно тези изречения не представляват текст;

– втората редица изречения не само са свързани по смисъл, но и могат да бъдат озаглавени (например *Ученичка*), следователно те съставят текст.

Втората задача е свързана със структурирането на текста. Учениците четат предложените изречения, проследяват последователността на описаните събития, подреждат изреченията, номерират ги и ги преписват като текст.

ТЕМА: Съчинение по наблюдение

Методическата работа е насочена към съставянето на текст описание. Учениците съчетават своите наблюдения върху кокичето с възприемането на илюстрацията от тетрадката и описват пролетното цвете.

Въпросите от плана насочват към описването на признаци. При отговора на тези въпроси първокласниците си помагат с опорните думи за всеки от елементите на описание – цветче, стъбло, листа.

В тетрадката е предвидена и методическа работа за съставяне на диалог, свързан с кокичето (*Какво подарява момичето на майка си? Защо? Какво ѝ казва? Как майката приема цветето? Какво мисли тя за него? Какво казва? и т.н.*).

ЛИТЕРАТУРНО ОБУЧЕНИЕ

Обучението по литература се осъществява през целия курс на обучение в първи клас. То се реализира на различни равнища.

През основния етап на оgramотяване първокласниците възприемат художествени произведения от различни жанрове – стихотворения, разкази, приказки, скоропоговорки, пословици, поговорки, гатанки. Въпреки че акцентът в методическата работа е върху овладяването на четивната техника, през етапа на оgramотяване стои и задачата за въвеждане на ученика в художествената условност на литературния текст.

Обучението по литература се организира като самостоятелно след периода на оgramотяване и обхваща месеците април и май, както е посочено в учебната програма.

В него се обособяват два относително самостоятелни раздела – обучение за възприемане и осмисляне на художествен текст и обучение по извънкласно четене.

Методическата работа за литературно обучение на първокласниците се организира върху основата на *Читанка за първи клас*.

ОБУЧЕНИЕ ПО ЧЕТЕНЕ С ЛИТЕРАТУРНА НАСОЧЕНОСТ

Основните теми са:

ТЕМА: Родина

Темата се интерпретира в три аспекта – България („Аз съм българче“), родният дом („Родна стряха“) и семейството („Майка“). Изучаваните литературни произведения са образци на българската класика и с оглед на това е целесъобразно те да се наизустят. За да се избегне механичният характер на наизустяването, методическата работа следва да е насочена към дълбочина на разбирането. Първокласниците четат стихотворението; отговарят на въпроси с думи от текста; пре-

писват думите, които им харесват; съставят изречения с тези думи; четат двойките думи, които се римуват; откриват повторенията; четат изразително части от стихотворението и т.н.

От значение е у първокласниците да се изгражда усет към художествената реч. За целта в урока учениците описват със свои думи родния си край, дома си и семейството си. Съпоставяйки своите разкази със стихотворенията от читанката, обучаваните долавят съществените различия и стигат до извода, че художествената реч е различна от разговорната по това, че в нея се използват особено „красиви“ думи, които въздействат върху мислите и чувствата на читателите.

ТЕМА: Майка

Темата е представена чрез два текста, които я разгръщат в две противоположни посоки – от майката към детето (майката се грижи за рожбите си с много обич – „В гнездото“ от Ангел Каралийчев) и от детето към майката (децата копнеят за своята майка – „Недовършена приказка“ от Константин Константинов).

За да се очертаят тези две гледни точки, целесъобразно е да се използва разказ от името на героя – разказ от името на птицата майка, която спасява рожбата си, и разказ от името на глухарчето, което търси майка си.

В урока би могло да се предвиди и методическа работа за изграждане на умения за ориентация в сюжета на литературна творба. За целта учениците подреждат частите на текста в тяхната последователност (*Тревогата на майката; Под майчиното крило; Птичето на земята; Тревогата на майката; Под майчиното крило*).

ТЕМА: В училище

Темата се разгръща чрез стихотворението „Първите уроци“ на Елисавета Багряна и „Гатанки“ от Асен Разцветников.

Препоръчително е в тези уроци да се избягва излишното морализаторство по отношение на ученето. Вместо това е добре да се представи детската гледна точка по тази тема. Първокласниците разказват за героя на стихотворението, описват тревогите на момичето, коментират ги, съпоставят ги със своите преживявания в училище.

Добре е да се стимулира критическото мислене на учениците и да им се даде възможност да изразят и несъгласия (*Какво не ви харесва в училище? Какво ви се иска да промените в него? Как според вас ще изглежда училището на бъдещето? и т.н.*).

ТЕМА: Хубост

Основа на методическата работа е приказката на Георги Райчев „Най-хубавото птиче“. Авторовият замисъл би могъл да стане предмет на осъзнаване чрез сблъсъка на гледните точки на героите в приказката. Първокласниците следва да съпреживеят историята през очите на всеки от участниците в нея. За целта е препоръчително да се използват преразкази от името на героите. Подготовката за тези преразкази би следвало да е в следната поэтапност:

– анализ на образната система (*Кои са героите? Какви са те? Как постъпват? Как оценявате вие тяхната постъпка? и т.н.*);

– определяне на гледните точки (Познайте на кои герои са думите: „*По-молих я да даде храна на моето чедо – най-хубавото птиче, а тя нахранила с нея своето дете*“; „*Мама дойде в училището, нахрани ме и след малко пак ми донесе още храна*“; „*Цял ден чаках мама да ме нахрани, а тя ме остави да гладувам*“; „*Аз изпълних точно нейната молба – дадох храната на най-хубавото птиче – на моята рожба*“);

– четене на текста по роли, като целта е учениците да изразят чрез интонация отношението на героя към случващото се;

– драматизация, в която участниците пресъздават не само речта, но и действията на своите герои;

– преразказ на приказката от името на лястовицата, враната и техните рожби.

Чрез тези дейности първокласниците се обучават едновременно и да четат, и да интерпретират текст, и да съставят творчески преразкази.

Съпреживявайки позицията на всеки от героите, учениците търсят отговор на въпроса „Кой е прав?“ и достигат до обобщението, че хубостта се оценява не само с очите, но и със сърцето.

ТЕМА: Пролет

Тази тема се реализира чрез двата текста в разтвора – „Април“ от Елин Пелин и „Птичи гласове“ от Валери Петров.

Възприемането на литературния текст би следвало да е в единство с възприемането на произведения от други изкуства – музика, изобразително изкуство. Учениците разглеждат пролетни пейзажи и четат на фона на подходяща музика, за да усетят пролетното настроение с повече сетива.

Методическата работа с текста е свързана с осъзнаване на спецификите на художествената реч. На практическа основа първокласниците се ориентират в литературните изразни средства – одухотворяването на природата (Открийте в текста думите, които представят месец април като жив – *той радостно засвири с тръбата, април каза на слънцето да покаже пътя на пойните птички* и т.н.); епитетите (Коя дума е употребил авторът в изразите: *разнесе навред _____ звуци, почива и гледа с _____, Баба Марта, _____ и _____ седна да почива?*).

Задачите за художествено възприемане е добре да се съчетаят със задачи за съставяне на текст описание. За целта учениците търсят в текста думи и изрази, които са отговор на въпроса: *Какво се случва в природата през пролетта? (слънцето съгря земята, горите напъниха и се развиха, овошките цъфнаха, цветята изскочиха от земята, дълга върволица птици долетяха от южните страни в нашата България, горите се изпълниха със славеи, по ливадите закрачиха важно църкелите)*. Върху основата на тези думи учениците съставят текст описание на пролетта в устна или в писмена форма. Речевата задача би могла да се съчетае с изобразителна – първокласниците рисуват пролетта върху блоков лист и с думи разказват за нея, тоест рисуват пролетта както с бои, така и с думи.

ТЕМА: Пролетни празници

Към тази тема насочват текстовете „Върбови клонки“ от Ангел Каралийчев и „Великден иде“ от Елисавета Багряна.

За да разберат съдържанието на разказа „Върбови клонки“, на учениците следва да се изясни значението на непознатите за повечето от тях думи като: *воденица, олтар, осле* и др., а също и народните традиции и обичаи, свързани с пролетните празници:

– Лазаровден (*Празник на нивите, ливадите и горите; легендите представят Лазар като човек, който с брадва в ръка обикаля горите, подсича старите дървета, шумаците, почиства ливадите и ги подготвя за коситба. На този ден момичетата играят като „лазарки“; облечени в празнични дрехи, с венчета от зеленина и цветя на главата, те обикалят къщите и пеят песни.*),

– Цветница (*На този ден момите отиват рано на реката, къришат върбови клонки, отнасят ги в църквата, където им се чете молитва. От осветените върбички завързват около кръста си да не ги боли; върба се поставя и на входната врата на дома за здраве. На Цветница лазарките хвърлят венчетата си в реката, като следят чие венче е най-напред – тая лазарка се избира за „кумица“ и на Великден ѝ отиват на гости с пити и червени яйца.*);

– Великден (*На третия ден след разпъването на Христос майка му и Мария Магдалена отишли на гроба му и видели, че е празен. Христос бил възкръснал.*).

По предварително поставена задача първокласниците споделят какво са научили за празниците от своите родители. Те откриват в стихотворението на Елисавета Багряна думи и изрази, които насочват към народните обичаи. Като опора използват и илюстрацията към текста.

В урока би могло да се включи и комуникативно-речева задача – да се разкаже за празника на връстници, които не са християни и не знаят нищо за него.

ТЕМА: Природа

Темата е свързана с две литературни произведения – „Роса“ от Дора Габе и „В гората“ от Гео Милев.

Художественото възприемане на текстовете се съчетава с наблюдение върху средствата за художествено изразяване. Използват се задачи от типа:

– Кои думи са употребени в текста при изразите: *поляната е _____ с цветя; _____ цветята; цялата поляна _____; камбанките люлеят _____ си главички; подрумчетата гледат _____* и т.н.;

– С какво са сравнени: *капките роса (с малки дъгички /със стъклени топчета); който се мие сутрин рано със студена вода, ставал красив като (роса, цвете, слънце)* и т.н.

Своите впечатления и чувства от прочетеното първокласниците биха могли да изразят и чрез рисунки (*Направете своя илюстрация към текста, разкажете какво сте нарисували и защо*).

Методическата работа със стихотворението „В гората“ може да е свързана и с обучение за изразително четене (*Какви чувства изразяват изреченията в стихотворението? Кои думи трябва да се прочетат с по-голяма сила на гласа? На кои места следва да има по-голяма пауза?* и т.н.).

ТЕМА: На реката

Тази тема е свързана с разтвора от читанката, в който са поместени стихотворенията „С песен за риба“ на Димитър Стефанов и „Планинската рекичка“ на Иван Давидков.

И двата текста позволяват методическа работа за осъзнаване на спецификите на мерената реч. Достъпни за възрастта са наблюденията относно римите и ритъма в стихотворната реч. За целта учениците могат да се поставят в изследователска позиция. Те търсят отговор на въпроса: *Кое отличава стихотворението от другите текстове?* Разглеждайки стихотворението „Планинската рекичка“, първокласниците биха могли да открият двойките думи, които си приличат по завършек. Те биха могли да определят броя на сричките в отделните стихове и да достигат до извода, че *във всеки ред на стихотворението има еднакъв брой срички*. Така учениците се насочват към основните характеристики на стихотворението като литературен жанр. Не е нужно да се въвеждат понятията „рима“ и „ритъм“, достатъчно е у първокласниците да се изгради усет към мерената реч.

ТЕМА: Вълшебството на цветята

Към тази тема насочват текстовете „Най-чудното пролетно място“ от Астрид Линдгрен и „Изненада“ от Виктор Самуилов.

Първокласниците могат да бъдат въведени в темата, като им се предложи да нарисуват поляна с цветя и да съставят свои разкази към рисунките си (*Какви цветя сте нарисували? Какви цветове използвахте? С какво може да се сравни поляната? За какво си говорят цветята? А спорят ли помежду си те? Защо? и т.н.*).

Учениците четат текста „Най-чудното пролетно място“ и го сравняват със своите съчинения. При анализа на разказа те се опират на основните въпроси при работа с пейзажни творби: *Какво се вижда? (потайничета,...пача трева и иглики,...дълбок вир,...върби,...зелена зала от шума,...слънцето грее...); Какво се чува? (шумотевица,...водата бучи); Какво се чувства? (че е дошла пролетта,...че това е най-чудното пролетно място).*

По повод на прочетеното и като преход към стихотворението „Изненада“ учениците могат да съставят устно съчинение по преживяно със заглавие „Моите любими места“ (*Къде обичам да ходя? С кого? Какво правим? През кой сезон е най-хубаво там? и т.н.*).

Художественото възприемане на стихотворението на Виктор Самуилов е в контекста на въпросите: *Как майката ще посрещне сина си? Кое ще я изненада? В какво е вълшебството на букета за мама? и т.н.*

ТЕМА: Писмо

Темата предполага възможности да се задълбочат знанията на първокласниците относно стихотворната форма. За целта те сравняват два текста на една и съща тема, но различни по форма – разказа „Писмо от село“ и стихотворението „Писмо за баба“. Първокласниците преразказват двата текста, сравняват ги по съдържание, четат откъси и от разказа, и от стихотворението и с помощта на насочващи въпроси от учителя определят различията им по форма: в стихотворението речта е подредена в редове (стихове), в редовете има еднакъв брой срички, в края на редовете има думи с еднакъв завършек (рими).

С оглед на тази цел могат да се използват и конструктивни задачи. Например да се подредят в два стиха думите от изречението *Не зная как ли да започна писънце и дали накрая се свършва с точица*. Помощните ориентири в дейността на учениците са: *Открийте и подчертайте двете думи, които имат еднакъв завършек; Напишете тези думи в края на два реда; до тях подредете и остана-*

лите думи, свързани с тях по смисъл. В случай на затруднение първокласниците сравняват с текста в читанката.

Крайната цел е те да осъзнаят, че стихотворението се различава от другите текстове по начина, по който се подреждат думите в него, тоест да достигнат до спецификите на стихотворната форма на речта.

ТЕМА: На трапезата

Темата предполага по повод на прочетеното да се коментира проблематика, свързана с:

– храните – при стихотворението „Кате, Кате“ на Леда Милева (*С какво ни хранят? Кое не ни харесва? Кой храни са полезни за здравето? Защо? Обичаме ли ги наистина? Защо? Какво предпочитаме да ядем?* и т.н.);

– чистотата – при приказката „Гостенчето на Хитър Петър“ (*Правилно ли е постъпил Хитър Петър, като е лишил госта си от ядене? Как коментирате това негостоприемство? Как бихте постъпили вие на негово място?* и т.н.);

– културата на хранене (*Какво бихте казали вие на хора, които приличат на гостенчето на Хитър Петър? Кой правила за хранене знаете вие? Кой от тях не спазват? Защо? Какви думи на учтивост си казват хората при хранене?* и т.н.).

За да се избегне възможен уклон към морализаторство, целесъобразно е в урока да преобладават задачите за четивна техника като:

– подборно четене (*Кой пръв ще намери в текста отговор на въпроса?*);

– четене-слалом (*Кой най-бързо ще плъзне поглед по текста, за да открие колко пъти в него се среща името Хитър Петър?*);

– четене с броене на думите (*Четете наум стихотворението „Кате, Кате“, а на глас бройте думите в него – една, две, три...*) и т.н.

ТЕМА: Домашни грижи

Темата се разгръща с опора на приказката „Дядо и ряпа“ на Ран Босилек и стихотворението на Янаки Петров „Чевръста Кръста“.

Спецификата на двата текста предпоставя възможности за работа относно:

– развитие на уменията за ориентация в сюжетно-събитийния пласт на литературна творба (например: Подредете правилно героите според появата им в историята: *дядо, баба, Шарко, Гризана, Иглика, Маца*);

– изграждане на умения да се определя авторовият замисъл в литературен текст (например: *Коя пословица е подходяща за край на приказката „Дядо и ряпа“: Каквото похване, изсъхва; Гдето не го сеят, там никне; Един зяпа, а друг лапа; Един сади дървото, а друг яде плодовете; Който захваща много работи, ни една не свършва; Вярна дружина, яка твърдина*);

– усъвършенстване на уменията за преразказване (*Подредете картините от серията в тяхната последователност и разкажете по тях приказката*);

– изграждане на умения за съчиняване на приказка по подобие (*Разкажете по подобие приказка със заглавие „Баба и картоф“*);

– усвояване на умения да се съчинява продължение на приказка (*Какво би се случило, ако се окаже, че дядото е засадил семка не от ряпа, а от кратуна?*);

– осъзнаване на ролята на повторението като средство за изграждане на

художествената тъкан на литературния текст (*Открийте думите и изразите, които се повтарят в приказката „Дядо и ряпа“ и в стихотворението „Чевърста Кръста“; Прочетете двата текста без повторените думи и изрази; Кой от двата варианта на текст е по-добър според вас? Защо?*).

ТЕМА: Труд

В читанката са предложени три текста по темата – народната приказка „Сливи за смет“, стихотворението на Тома Бинчев „Игла в игленица“ и приказката на Елин Пелин „Мързелив, но досетлив“. Целта е всеки от тях да насочи към различна гледна точка по темата и да се получи литературна дискусия (*Кое е по-добре – сватба с богата и мързелива жена или с бедна, но работлива мома? Вярно ли е, че който не се труди, ще се загрози като ръждясалата игла? Добре ли е да си мързелив, но досетлив?* и т.н.).

Стремежът би следвало да е в посока към свободно изразяване на различни мнения по темата. В дискусията могат да се включат и следните детски мисли относно мързела: *Мързел е да си преял, да лежиш и дори да не ти се играе; да не ти се прави нищо, а да караш другите да го правят вместо теб; да не искаш да си оправяш леглото, да не ходиш до магазина, като те помолят и др.*

Препоръчително е учениците да се насочват към необходимостта да защитават своето мнение с опора и на други познати произведения на тази тема (*Знаете ли други приказки и стихотворения за мързела? Кои от тях ви харесват? Защо? С кой от авторите не сте съгласни? Защо?*).

ТЕМА: Приятелство

С тази тема е свързано произведението на Емилиян Станев „Бързоходко и Повлекана“.

Учениците четат текста, разделят го на епизоди, определят главните герои, проследяват поведението им, характеризират ги, проследяват оценките на другите за тях и т.н.

Те могат да достигнат до авторовата идея и чрез избор на подходяща пословица от няколко възможни (*Другар се на път познава; С добър другар и в зло време е весело; Кажу ми кои са приятелите ти, да ти кажа какъв си*).

По повод на прочетеното учениците биха могли да участват и в дискусия по въпроса „Кое сприяелява хората?“ или да разкажат други истории за приятелството от собствени преживявания или прочетени приказки.

ТЕМА: Небивалици

Към тази тема насочват двата текста – стихотворението „Охлювата къща“ на Николай Кънчев и приказката „Бабунка“ на Доналд Бисет. Първокласниците ги четат и определят кое е необичайното в разказаните истории.

За да усъвършенстват четивната си техника, първокласниците четат неколккратно текстовете в читанката, като прилагат различни четивни техники. Например:

– ориентировъчно четене (*Кой пръв ще открие кои две думи не са от текста: автобус, пътници, кондуктор, велосипед, моторист, шофьор, автомобил, момченце?*);

- четене със замяна на думи (*Четете текста, като вместо думата „бабунка“ изговаряте думата „дупка“.*);
- четене в обратен ред (*Един ученик чете думите в изречение в обратен ред, а другите се стремят да изговорят правилно прочетеното – щастлива отново почувства се бабунката И.*) и др.
- Задачите за четене могат да се съчетаят с речеви задачи като:
 - творчески преразказ (*Разкажете за бабунката през очите на шофьорите.*);
 - съчинение по подобие (*Измислете подобна приказка, но със заглавие „Дупка в космоса“.*);
 - измисляне на продължение (*Какво станало, когато дъждовете изровили бабунката?*) и т.н.

ТЕМА: На улицата

Темата обхваща стихотворенията на Марко Ганчев „Светофар“, „Зебра“ и приказката на Джани Родари „Подвижният тротоар“. В тези текстове има ярко изразени специфики на художествената реч – употреба на метафори, сравнения, епитети. Ето защо е целесъобразно акцентът в методическата работа да се пренесе върху тях под наслов „Игра на думите“.

Първоначално първокласниците наблюдават как авторите си играят с думите. Чрез стихотворението „Зебра“ те наблюдават ролята на сравнението (*Защо колите спират, когато героят спре на кръстовището? С какво са сравнени червените му бузки?*) и многозначността на думите (*Защо хората са нарекли пешеходната пътека „зебра“? По какво тя прилича на животното? Образувайте изречения с двете значения на думата.*).

Приказката „Подвижният тротоар“ също предполага игра с думи. По подобие на автора учениците могат да съчинят свои истории, като комбинират по различен начин думи (например: *подочистачка–таваночистачка; водопровод–млекопровод; риболов–кучелов; прахосмукачка–дрехосмукачка* и т.н.).

Задачи с подобен характер, от една страна, стимулират развитието на речта, а от друга страна, подпомагат осъзнаването на художествената измислица в литературния текст.

ТЕМА: Езикът на животните

С тази тема са свързани стихотворението „Чухалчето“ на Иван Цанев и откъсът от книгата на Йордан Радичков „Буквар и жабешка читанка“.

Тези два текста могат да се използват не само с цел да се усъвършенства четивната техника на ученика, но и с оглед на неговото литературно развитие. По практически път първокласниците могат да бъдат насочени към алегорията като едно от средствата за изграждане на художествения образ. Целта е да се преодолее наивният реализъм, характерен за възрастта, при който учениците приемат художествената действителност като превърната форма на реалността. Ето защо те трябва да се приучат да разграничават двата плана – плана на житейската реалност и плана на художествената измислица. При анализа на стихотворението „Чухалчето“ водещи са въпросите: *Защо птицата е наречена така? На коя дума приличат звуковете, които тя издава? Разбира ли чухалчето езика на хората? Как общуват птиците помежду си? В кои от изучените литературни творби героите са*

животни, които говорят с езика на хората? и т.н. По подобие се осъществява и беседата относно „Буквар и жабешка читанка“ (*Истина ли е, че жабите имат своя читанка? Възможно ли е те да пеят песни от репертоара на хората? Разкажете тази история, но със заглавия „Буквар и котешка читанка“ и „Буквар и читанка за страхливи зайци“.* Има ли разлика между животните в природата и техните образи като герои на приказки и стихотворения? и т.н.).

Целта е да се съчетаят в едно трите задачи на обучението по четене в този етап – усъвършенстване на четивната техника, развитие на речта чрез преразказване и съчиняване по повод на прочетеното и начално ориентиране в особеностите на литературата.

ТЕМА: Книжовници

Темата е свързана с празника на славянската писменост. В нея са включени два текста – стихотворението „Кирил и Методий“ на Стоян Михайловски и разказът „Ореол“ на Георги Мишев.

В методическата работа със стихотворението акцентът е върху наизустяването на текста, като за целта се използват различни способи – четене с решетка (върху текста се поставя бял лист с изрязани прозорчета, при което се виждат само отделни думи от текста, които първоклашниците се опитват да запомнят), четене с рими (учителят чете стихотворението, като изчаква учениците да добавят съответната дума, ръководейки се от римата), четене със замяна на думи (учителят чете, като подменя някои от думите с техни синоними, а от учениците се очаква да узнаят коя е думата от текста) и др.

Разказът „Ореол“ предполага разнообразие в посоките на методическата работа:

– усъвършенстване на четивната техника (например: *Прочетете само изреченията, в които са разкрити вълненията на героя.*);

– задълбочаване на художественото възприемане на литературната творба (*Какво означава думата „ореол“? Около чии образи в разказа има ореол? Как се е получил ореолът около образа на учителя? Защо? Може ли около образа на ученик да има ореол? Кога?* и т.н.);

– развитие на речта (например съчинение по преживяно *Моите вълнения при тържеството за Празника на буквите*) и т.н.

С опора на двете литературни творби учениците коментират значението на думата „книжовници“ и изказват свои разсъждения относно ролята на книгите в живота на хората.

ОБУЧЕНИЕ ПО ИЗВЪНКЛАСНО ЧЕТЕНЕ

Обучението по извънкласно четене в първи клас поставя началото на целенасочена методическа работа за формиране на читателски интереси и читателска самостоятелност. Водеща е задачата да се приучат учениците да работят с книга, да знаят правилата за нейното съхраняване и да изпитват желание за среща с нея.

От значение е още в първи клас да се създаде подходящо книжно обкръжение, за да може първоклашникът да се ориентира в достъпния му кръг от книги. Целесъобразно е в класната стая да се обособи кът за „класна библиотека“. Тази

библиотека би следвало да съдържа книги, донесени от учениците и предназначени за обмен помежду им. Така в игрова дейност първокласниците ще усвоят минимум библиографски умения и у тях ще се изгради отношение към книгата като духовна ценност. Уроците по извънкласно четене в следограмотителния период на първи клас могат да се обособят в методическа система, наречена „В света на книгите“.

ТЕМА: Книгата е богатство

Урокът е с цел запознаване с външните белези на книгата и изграждането на начални умения за самостоятелни действия с книги.

Основният метод на обучение е „четене–разглеждане“. На учениците се предлагат детски книжки от различни автори и с различни литературни жанрове – приказки, стихотворения, разкази и гатанки, образци на детската класика. Тези книги са с малък обем и с богат илюстративен материал. Първокласниците се разделят на екипи съобразно своите жанрови предпочитания, избират книга от предложените, разглеждат я, като коментират илюстрациите и се зачитат в текста, след което споделят с останалите своите впечатления и оценки.

В края на урока се коментират елементите на книгата и техните функции – корици, страници, илюстрации, съдържание, предговор.

Урокът може да постави началото на класната библиотека, към която учениците да добавят нови книги като подарък за класа.

ТЕМА: Препоръчване на книга

Урокът е свързан с книгата на Алън Милн „Мечо Пух“.

Учениците предварително са прочели вкъщи откъса, поместен в читанката. В урока те преразказват прочетеното и отговарят на въпроси, свързани със съдържанието. Обсъждат се и героите – техният характер и поведение. Първокласниците измислят собствени истории с тези герои и изказват предположения относно продължението на историята.

Учителят предоставя на вниманието на учениците книгата „Мечо Пух“ – по възможност чрез повече и различни издания. Първокласниците разглеждат книгата, коментират илюстрациите и по тях се опитват да предположат съдържанието ѝ. Осъществява се така нареченото „четене чрез разглеждане“.

На по-добрите четци се предлага да прочетат откъси от книгата. Целта е да се предизвика интерес към героите и историята и да се стимулират учениците към самостоятелно прочитане на книгата в свободното време.

ТЕМА: Игри с прочетена книга

Урокът е във връзка с предварително прочетената от учениците книга с приказката „Червената шапчица“ от Шарл Перо.

Две седмици преди урока на учениците е поставена задачата да намерят книгата и да я прочетат вкъщи – самостоятелно или с помощта на родителите си.

В зависимост от готовността на учениците са възможни различни варианти на организация на урока:

- Ако повечето от първокласниците нямат необходимата четивна техника, за да прочетат цялата книга, урокът се организира само с опора на предложеното в

читанката – учениците четат откъса от приказката и с опора на серията от картини доразказват познатата им приказка.

- Ако голяма част от първокласниците са прочели книгата, урокът се организира с опора на изданията, които те са донесли. Учениците сравняват книжните тела, коментират тяхното оформление, разказват приказката, като разгръщат страниците на книгата и се опират на илюстрациите в нея, изразяват свои мнения и оценки относно характеристиките на героите и тяхното поведение, четат откъси от приказката, които са им направили най-голямо впечатление.

- Ако първокласниците имат сериозни затруднения по отношение на четенето, учителят провежда подборно четене на книгата. Той показва на учениците книга с илюстрации в едър план, разгръща страниците ѝ и разказва приказката, като на места дава на учениците възможността да допълват и коментират.

След като чуят приказката, първокласниците правят опити да я разкажат, като се опират на илюстрациите в книгата.

И при трите варианта целта е учениците да действат с книга и да се ориентират в нейните опознавателни белези.

ТЕМА: Препоръчване на автор

Урокът е във връзка с откъса от книгата на Валери Петров „Копче за сън“, поместен в читанката. Мото на урока биха могли да са думите на поета *„За чудо толкова е навярно потребно бисерче много, ама много вълшебно“*.

Очертават се следните възможни етапи на методическа работа:

- разглеждане на книги от Валери Петров. Предмет на учебна дейност са всички детски книги на Валери Петров, които първокласниците могат да намерят в училищната библиотека. Учениците се разделят на екипи, разглеждат в съвместна дейност предложените книги, сравняват различните им издания, коментират кориците и илюстрациите, изказват свои мнения и предпочитания. Първокласниците се стремят да запомнят името на автора и заглавията на неговите „Пет приказки“ – „Бяла приказка“, „Копче за сън“, „Меко казано“, „В лунната стая“, „Пук“. Специално внимание следва да се отдели на предговора към книгата: *„Тази книга за теб е, мило дете, най-послушно от всички децица. В нея има пет приказки – по една за петте пръста на твойта ръчица“*;

- четене-разглеждане на книгата „Копче за сън“. Учениците предварително са прочели откъса в читанката и търсят да го открият в книжното тяло. Наред с това те разглеждат илюстрациите в книгата и по тях се опитват да предположат продължението на историята;

- препоръчване на авторски книги. Тази препоръка се прави от учителя, който представя Валери Петров като автор на стихотворения, приказки и детски пиеси. Учителят и добри четци от класа четат кратки откъси от авторските творби с цел да се предизвика интерес към тях и да се стимулират първокласниците да търсят тези книги и да ги четат.

ТЕМА: В света на приказките

Във връзка с урока на учениците предварително е поставена задачата да изберат от домашната или училищната библиотека малки книжки с приказки, да ги разгледат, да прочетат някои от тях и да изберат една, която да представят на съучениците си.

На учениците, които срещат трудности при четене, се препоръчват книги в обем от 10–16 страници с едър шрифт на буквите и богато илюстрирани, които те да прочетат с помощта на родителите си.

В урока ученици носят свои книжки с приказки и с тях се подрежда на дъската своеобразна библиотека. Първокласниците свободно разглеждат книжките, сравняват ги, коментират кориците им и илюстрациите, откриват в илюстрациите познати герои и сюжети.

Добрите четци прочитат някоя от кратките приказки, други ученици разказват прочетени приказки, трети драматизират популярна приказка по избор.

Учениците, които не са успели да изпълнят задачата за предварителен прочит на приказка, разказват и коментират изучените приказки от читанката – „Най-хубавото птиче“ на Георги Райчев, „Дядо и ряпа“ на Ран Босилек, „Мързелив, но досетлив“ на Елин Пелин и народните приказки „Гостенчето на Хитър Петър“ и „Сливи за смет“.

ТЕМА: Книги за ваканцията

Урокът е с цел да насочи учениците към достъпния кръг от книги за четене и да провокира читателските интереси на първокласниците.

На учениците се предоставя препоръчителен списък с книги за ваканцията. Той включва следните книги:

Български народни приказки

Приказки – Ханс Кристиан Андерсен

Пет приказки – Валери Петров

Ние, вrabчетата – Йордан Радичков

Пипи Дългото чорапче – Астрид Линдгрен

Приказки – Ран Босилек

Спящата хубавица – Братя Грим

Приказки по телефона – Джани Родари

Писмата на един дакел – Станка Пенчева

Препоръчително е учителят да предостави на първокласниците различни издания на тези книги, да им даде възможност да ги разгледат, да коментират илюстрациите, да предполагат съдържанието им и да се ориентират в героите им. Целта е учениците да запомнят заглавията на книгите и авторите им и да изпитват необходимост да ги намерят и да ги прочетат.

Румяна Танкова

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА ЗА 1. КЛАС

Редактор *Мария Бунева*

Художник на корицата *Светла Благоева*

Художник оформител *Веселин Цаков*

Технически редактор *Йорданка Иванова*

Коректор *Жана Ганчева*

Българска. Издание I. Формат 70x100/16. Печ. коли 8. Изд. коли 10,37.

Код

ISBN978-954-01-206104

Издавателство „*Просвета – София*“ АД – София 1618, ул. „Земеделска“ 2
www.prosveta.net

Печат